STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02710

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פערלאג
מענדעלע
ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

פינפצעהנטער באַנד

נײַע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל", וואַרשא, נאָוואָליפּקי 7

1 9 2 8

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראַמאָוויץ)

די נשרפים

און אנדערע ערצעהלונגען

פערלאַג „מענדעלע", וואַרשא

1928

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

אינהאַלט:

די נשרפים

ספר הגלגולים

ספר הבהמות

דער לייב-אַטאַג אין צרות

דאָס תוספות יום-טוב-קעלביל

דאָס קעלביל

פינפצעהנטער באַנד

אין דעם באַנד XV געהען אַריין „די נשרפים“, „ספר הבהמות“, „ספר הגלגולים“ און „דאָס קעלבעל“.

„די נשרפים“ זענען צוערשט געדרוקט געווען אין העברעאיש אין י. ח. ראַווניצקי'ס זאַמעלבוך „פרדס“, דריטער באַנד (אדעס 1895). אין יודיש זענען „די נשרפים“ איבערגעזעצט משמעות דורך מענדעלען גופא.

„ספר הבהמות“ האָט מענדעלע מוכר ספרים געדרוקט אין המשכים אין „יוד“ (1902). צו די צוויי מעשיות „דער לייב“ און „דאָס תוספות יום־טוב־קעלביל“ איז צוגעגעבען אַ גרויסע הקדמה פון מענדע־לען, וואו ער שרייבט צווישען אַנדערען: „נאָך אין דער יוגענד האָב איך געשריבען און מיך אָבגעגעבען מיט אַלערליי מיני בהמות. תחילת איז דאָס ביי מיר געווען פשוט עפּעס א מין שפּילכען. עס האָבען מיך פעראינטערעסירט זייערע פערשיעדענע געשטאַלטען, זייערע גענג, זייע־רע העויות, גלאַט אזוי, ווייל ס'איז משונה, עפּיס אַנדערש ווי געוועהנליך ביי מענשען... ערשט שפּעטער, אַז איך האָב מיינע בהמות דערקענט בעסער, איינגעזעהן, אַז זיי זענען ווי מענשען פלייש און בלוט, ווי מענשען מיט אַלע חושים, מיט געפיהלען, און ערנסט בעטראַכט זייער לאַגע, זייער וויסט לעבען, ווי זיי זענען עס אין גלות, נעבעך, קומען עס אָפּ ביי די מענשעלעך אייף דער וועלט—האָט מיך שוין אָנגעהויי־בען ציהען צו זיי דאָס געפיהל פון רחמנות“... מענדעלע שילדערט אַלע מאָל מיט אַ בעזונדער מיטגעפיהל בעלי־חיים. זיין פערדעל, זיין בהמה, צאַפּ, ציג האָבען אַלע מאָל אַן אַמת־יודישלעכען אויסזעהן און

כאראקטער. מיט דעם זעלבען געפיהל פון רחמנות שילדערט מענדעלע דאָס אָרעמע פערדל (אין „א נאכט פון צרות") און די בהמה מיט'ן קעלבעל אין „תוספות־יום־טוב קעלבעל".

„ספר הגלגולים" האָט מענדעלע פערעפענטליכט אין „פריינד".

מיר האָבען געפינען פאַר נויטיג אריינצוגעבען צום סוף פון דעם באַנד „דאָס קעלבעל", אַ בעאַרבייטונג פון מענדעלעס „תוספות־יום־טוב" קעלבעל". זינט „דאָס־קעלבעל" איז בעאַרבייט געוואָרען פאַר דער יודישער יוגענד (צוערשט אַרויסגעגעבען אין קיעוו, אין 1918 דורך דעם „קיעווער פערלאג"), איז עס פערשפרייט געוואָרען אין פיעל טויזענדער עקזעמפּליאַרען, עס איז אויך איבערגעדרוקט אין אַ רייהע יודישע כרעסטאָמאטיעס און איז שטארק פאָפּולער און בעליעבט צווישען דער שוהל־יוגענד.

נ. מ.

די נשרפים.

א.

דאָס, רבותי, וואָס איך וויל אײַך דאָ דערצעהלען, איז געשעהן פונקט אין דעם יאָהר, וואָס נאָך דער גרויסער שרפה אין קאַבצאַנסק.

די דאָזיגע שרפה, מוזט איהר וויסען, שטעהט פערשריבען אין די קראָניקעס, אין קהל׳שען פנקס הייסט עס, און קאַבצאַנסקער יודען רע־בענען אלסדינג וואָס געשעהט אין זייער לעבען נאָך דער צייט פון דער שרפה. מען זאָגט אַ שטייגער: דער און דער איז געבאָרען געוואָרען, דער און דער האָט חתונה געהאַט אָדער איז געשטאָרבען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל נאָך דער שרפה. דער עפּוש, נישט היינט געדאַכט, דאָס אויסרייניגען די מקוה, די ברונענס וכדומה, איז געשעהן אין דעם און אין דעם יאָהר נאָך דער שרפה.

איך אַליין בין דענסטמאָל ביי דער שרפה ניט געווען אין שטאָדט, בין אַרומגעפאָהרען, ווי געוועהנליך, מיט מיין ביידעל ספרים צווישען יודען. גאַזעטעס, ווי היינט, זענען דענסטמאָל ביי אונז יודען נאָך ניט גע־ווען, נישט קיין „קאָרעספּאָנדענציעס״ און „אַרטיקלען״־שרייבערס, נישט קיין מודעות וועגען עגונות און נישט אַ צוגיסען־זיך אין „לשון״, אין שאַרפע מליצות] אויף מתים און אויף שרפות. האָט אַ יוד מעגן געווען דאָס ווייב־מילא, איז זי זיך אַ עגונה, איז אַ יוד געשטאָרבען, מילא, האָט מען איהם בעגראָבען, אַ באָד האָט אָפּגעברענט, אַ שטעדטיל, ניט־דאָ־געדאַכט, איז אַוועק מיט׳ן רויך — נו, שאַ! אָט אַזוי האָט זיך גאַנץ קאַבצאַנסק אָפּגעברענט און איך זאָל דאָס גאָר אָנהויבען אפילו צו־וויסען!

נעה איך מיר אַזוי איינמאָל, טריט בײַ טריט נאָך הינטער מײַן אַנגעלאָדען יעגעלע. דאָס פּערדיל מיינס ריהרט זיך ווי אַ בלייען פּויגעלע, שטשיפּעט בּיים וועג־געהענדיג גראָז און קייעט עס רוהיג גאַנץ געלאַסען. געווען איז עס דענסטמאָל ל״ג בּעומר, איינער פון יענע זומער־טעג, אין וועלכען אַ ייד איז ניט אין טרויער און מעג הנאה האָבען פון גאָטס וועלטעל דער שענער. איך נעה מיר אַזוי האָפּערדיג, חאַפּענדיג אַ קוקע־לע אויף אַ בוימעלע, אויף אַ גרעזעלע, אַ בלימעלע און אויף גרינע תבואות. הדודאים, די פייגעלעך נתנו ריח, גיבּען די שמוכט, די פעלד־פייגעליך שפּילען מיר אַ מאַרש און מיר דאַכט זיך, איך הער די פידעל מיט דער פּויק, די פלעט, די באַנדורע מיט דער צימבּעל — דאָס גאַנ־צע כלי־זמר־שפּיל אויף די חתונות היינטיגען טאָג בײַ יודישע קינדער. איך קוועל גאָר אָן פון זייער שמחה און שיק פונדערווייטענס זיי אַ מזל־טוב, הלואי זאָלען זיי זיך מעהרען בײַ־זיך אין שטעדטיל דאָרט, ווי דאָס גראָז אויפ'ן פעלד דאָ.

און ווי איך בּעטראַכט מיר גאָטס שענע וועלט און די וואונדער־ליכע ווערק זיינע, שטאַרק הנאה האָבּענדיג דערפון, דערזעה איך פונ־דערווייטענס עפּיס גאַנצע קומפּאַניעס פּאַרשוינען מיט שטעקענס אין די הענד, מיט טאָרבּעס אויף די פּליצעס ווי עכטע קבצנים. אמת טאַקי, בּעגעגענען אויפ'ן וועג קבצנים איז זעהר אַ געוועהנליכע זאַך. ס'איז שוין איינמאָל אַזוי געשטעלט בײַ יודען פון אייבּיגע צייטען, אַז קבצנים זאָלען זיי זיך שטענדיג אַרומשלעפּען אייבּער שטעדט און שטעדטליך, נאָר אַזוי פיעל קבצנים אָבּער מיט־אַ־מאָל אין גרויסע מחנות ווי די הייש־רעקען — דאָס איז מיר שוין געווען אַ גרויס וואונדער. און נאָך גרע־סער איז מיר געוואָרען דאָס וואונדער, אַז זיי זענען צוגעקומען נאָהענט און איך האָבּ אין זיי דערקענט מיינע קאַבּצאַנסקער יודען!

— אוי, קאַבּצאַנסק וואַנדערט! — רוף איך אויס דערשראָקען דערזעהענדיג פאַר מיר די גאַנצע מחנה יודען, מענער, ווייבּער און קינ־דער, אָפּגעריסענע־אָפּגעשליסענע, הונגעריגע, דאָרשטיגע, אין צעהנטען איינגעהויקערטע — וואָס איז אַזוינס געשעהן, ברידער?!

— אוי, חרב געוואָרען אונזער שטאָדט! — ענטפערען אַלע מיט אַמאָל — יאָ, קאַבּצאַנסקער זענען מיר, קאַבּצאַנסק אָבּער איז שוין ניטאָ!

— אַ שטראָף פון גאָט איז געקומען, אַ אָנשיקעניש פון זיין ליע־בּען נאָמען! — פאַלען אַריין ווייבּער אין־דערמיט מיט אַ געוויין.

— אַ צאָרן פון גאָט איז אויף קאַבצאַנסק אויסגעגאָסען געוואָרען — העלפען־אונטער מאַנסבילען מיט אַ קרעכץ.

— בעוונותינו הרבים — הויבען עטליכע אָן צו דערצעהלען — בעוונותינו, פאַר די זינד אונזערע האָט זיך אָנגעהאַפּט די סאַזע ערגיץ אין קוימען...

— אין נפתלי דעם רויטענס קוימען — פאַלען אַנדערע אַריין אין די רייד — ביי איהם אין קוימען האָט זיך עס אָנגעצונדען די סאַזע, וואָס איז ניט געווען געקעהרט שוין אַ לאַנגע צייט. פון דאָרט איז דאָס פייער אַרויס, בעוונותינו הרבים, איז געפלויגען מיט דעם ווינד אויף די שטרויענע דעכליך, זיך אָנגעהאַפּט אין די הילצערנע הייזליך. עס ברענט, עס פלאַקערט אַ שרעק. ס'איז אַ געטימעל, אַ געשריי, אַ געוואַלד — און ווער זאָל אין אַזאַ מהומה, אַזאַ לויפעניש זיך שטעלען לעשען? אוי, וואָס פון אונז איז געוואָרען! עפּיס טאַקי נאָר פונ'ם הימעל איז אַרויס אַ פייער און פאַרברענט אונזער שטעדטיל!

— ברידער! — האַפּ איך מיך אַרויף אויף זיי מיט אַ טענה — אָנגעהויבען האָט איהר מיט אַ פייער פון נפתלי דעם רויטענס קוימען און אויסלאָזען לאָזט איהר גאָר אויס מיט אַ פייער פונ'ם הימעל! ווי קומט אַ הער דער הימעל?

— דאָס פייער פונ'ם הימעל, פערשטעהט איהר, איז בעשעהרט געווען צוקומען דורך דעם רויטענס קוימען — ענטפערען מיינע קאַבצאַנסקער פשוט'ע יודען, וואָס ווייסען ניט קיין חכמות — פון דאַנען, פון דאָרט—אַלץ איינס. אַ בעוויז האָט איהר אייך אָט וואָס: יאָהרען־לאַנג איז דעם רויטענס קוימען, ווי אַ סך אַנדערע קוימענס, נישט געווען געקעהרט, און פונדעסטוועגען מיט חסד, ס'איז גאָרנישט געשעהען. ס'זענען דאָ טפּשים אַזעלכע, וואָס זאָגען אונז: רעכט אויף זיין! איהר האָט די שרפה כשר פערדיענט דערפאַר, וואָס די הייזער אייערע זענען געשטאַנען הארט איינס נעבען אַנדערען, וואָס די דעכער, מ'שטיינס געזאָגט, זענען געווען געדעקט מיט שטרוי, וואָס די אויווענס זענען ניט געמאַכט ווי געהעריג און דערפאַר וואָס ביי אייך זענען ניטאָ די כלים די אַלע נויטיגע מיטעל צום לעשען." די דאָזיגע שוטים אָבער ווילען ניט פערשטעהן, אַז מכמה וכמה יאָהרען איז קאַבצאַנסק זיך אַזוי געשטאַנען נישט צו־ווייסען קיין־בייז, דער אמת איז טאַקי ווי עס שטעהט געשריבען: אם ה' לא ישמור עיר, אַז דער אויבערשטער היט אַ שטאָדט ניט, שוא שקד שומר, איז אומזיסט די מיה פון אַ בי

וועלכען שומר. איז בעשעהרט אַ פייער פונ'ם הימעל, קען קיין שום וואַסער ניט, עס פאַרלעשען.

אַ קעגען אַ פסוק העלפט נישט קיין זאַך, נישט קיין חכמות, נישט קיין [illegible]ות, דעריבער האָב איך אָנגעבויגען דעם קאָפּ און גע-שוויגען.

ב.

מיינע קאַבצאַנסקער זענען שיער ניט געפאַלען פון די פיס, אַזוי
אָפּגעמאַטערט זענען זיי געווען פון צופוס געהען. מיר אַליין האָט שוין
אויך טאַקי געבראָכען די פיס פונ׳ם נאָכגעהען הינטער דעם וועגעלע.
דעריבער האָבען מיר זיך אָפּגעשטעלט אויסצורוהען אַ ביסעל נעבען
אַ וועלדעל ביי אַ קליין וואַסערעל. אויף די ווערבעס דאָרט האָבען די
קאַבצאַנסקער אויפגעהאַנגען זייערע טאָרבעס און אַליין זיך אויסגעצויי-
גען אויף דער האַרטער ערד. מאַנסבילען אָחען און קרעכצען. האַמ-
פּערען זיך, קריגען זיך, בעטראַכטענדיג זייער לאַגע. ווייבער קלאָגען
פאַרשעלטענדיג זייערע טעג און יאָהרען. עופעליך, קליינטשקע לעב-
צען נעביך, זוכען ביי די מאַמעס צווזיגען און געפינען נישט קיין קאַפּ
מילך. עלטערע קינדער חלש׳ען נאָך אַ שטיקעל ברויט און הייבען מיט
ביטערע טרערען. לייזעריל, דער קאַבצאַנסקער שנאָ״ט-משוגענער, אויך
ער געפינט זיך דאָ צווישען דעם קאַבצאַנסקען עולם. די קליידער פאַר-
שמירט, צעריסען, די האָר צושויבערט, דאָס היטעל פאַרריקט אַ הינ-
טען. ער דרעהט זיך אַרום, געהט נאָך, ווי אַ קיה אַ קעלבעל, אַ מאָל
נאָך דעם, אַ מאָל נאָך יענעם, עפענט אַ מויל און קוקט, ברייננט אַרויס
אַ מאָל עפּיס אַ פאַרדומפּפּט קול, אָהן ווערטער. פאַראומערט, פאַרזאָרגט
זיץ איך צווישען מיינע פאַרוויסטע, אומגליקליכע קאַבצאַנסקער נעביך,
עס רייסט מיר דאָס האַרץ צוזעהענדיג זייערע ביטערע צרות, וויסט
און פינסטער איז מיר גאָטס וועלטעל. אוי, וואָס געהט זי מיך אָן, די
שענע נאַטור מיט איהר חן? פאַר אַנדערע איז זי גוט און שען, ניט
פאַר אונז יודען. די זון קוויקט מיך ניט מעהר מיט אַ ליעבע וואַרימקייט,

זי ברענט מיך ווי פייער, דאָס לינדע ווינטעל איז פאַר אונז אַ ווינט צו־
שרפות, דאָס געריך פון פעלדבלומען און קרייטעכצער שמעקט פאַר
אונז מיט רויך. אוי, אונז מאָהלט זיך נאָר שרפה׳ם — פייער, ווינט און
זיילען רויך! דאָס שפּילען פון די פייגעלעך דאַכט זיך אונז אַ וויינענדיגס,
דאָס געזאַנג זייערס — אַ קלאָג־ליעד!

— וואוהין־זשע, ברידערליך, געהט איהר? — טהו איך לסוף
אַ פרעג מיינע קאַבצאַנסקער יודען, האָבענדיג אויף זיי שטאַרק
רחמנות.

— וואוהין קענען יודען נשרפים געהען? — ענטפערט חברה
זיפצענדיג און שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ — אַהין וואו אַלע יודישע אָרי־
מעלייט געהען. צו אונזערע בארמהערציגע אַחינו בני ישראל געהען
מיר. מיר האָבען כּתבים אונטערגעשריבען פונ׳ם רב און פון די ראשי
הקהל, אַז מיר מעגען אַרומגעהען איבער די הייזער, מעגען מיר. אונ־
זערע ראשי הקהל, זאָלען לעבען, האָבען פאַרזאָרגט די נשרפים, אַיינטיי־
לענדיג צווישען זיי די יודישע שטעדט על פּי גורל. אַ טהייל קומפּאַניעס איז
אויסגעקומען אַוועקצולאָזען זיך אַהין, כון יענער זייט קאַבצאַנסק, און
אונז איז דער גורל אַיסגעפאַלען צולאָזען זיך אַהער, אין דער זייט.
אַ צינד בעדאַרפען מיר דאָ נאָך אַ צווייטע אַיינטהיילונג, ווּעמען זאָל
געהערען די שטעדט און וועמען יענע שטעדט. קענען מיר זיך אָבער
יישט אויסגלייכען. וואָהין יענע ווילען, שטופּען זיך נאָך זיי אויך די אַנ־
דערע, בכן האַלטען מיר זיך, ווי איהר זעהט, צונויפגעשטיקט אַלע אינ־
איינעם, אין איין גרויסע קומפּאַניע. מען האַמפּערט זיך, מען זידעלט זיך,
מען עסט זיך איינער דעם אַנדערען אויפ׳ן גאַנצען וועג. טאָמיר
ר׳ מענדעלי, וואָלט איהר זיך דאַ אַריינגעלייגט אין־דערמיט און געמאַכט
צווישען אונז אַ עק.

— צוזייהט זיך, צושפּרייט זיך, קבצנים! — טהו איך אַ זאָג מיי־
נע יודען, זעהר דעליקאַט — צו וואָס, קבצנים, שטיקט איהר זיך צו־
נויף אינאיינעם און בייסט אייך און רייסט אייך איינע מיט די אַנדערע?
דערמיט טהוט איהר דאָך שלעכטס אייך טאַקי אַליין — איינער ביים
אַנדערען חאַפּט אויס די שטיקעל ברויט, אַלע וואַרפען זיך, ווי די הינט
להבדיל, אויף אַ אָפּגעלעקט ביין. און וואָס נאָך, איהר ציהט אויף אייך
אַרויף לייטישע רייד, שאַנד און שפּאָט, אַז איהר בעפאַלט זיי ווי אַ
היישרעק, נישט אויסצושטעהן פון אייך. געוואַלד, האָט רחמנות אויף
זיך אַליין און צושפּרייט זיך, יודישע קינדער!

און זעהענדיג, אַז איך רייד ווי צו דער וואַנד, קיינער הערט מיך ניט, האָב איך שוין מעהר ניט געזאָגט קיין וואָרט, געקוקט אויף זיי און בעדויערט, טראַכטענדיג בּיי מיר: אַ שרפה אַפילו איז ניט אימשטאַנד אייך צושיידען, יודעליך!

— אונז גיבּען זיי דאָס ערגסטע, טונעיאַדעווקער געגענד מיט די הייזער, און זיך נעהמען זיי דאָס בעסטע, גלופּסקער ווינקעל. נישקשה, מיר האָבּען אויך אַ חלק אין גלופּסק — לאָזען זיך הערען קולות פֿון שרעקליך אויפֿגעבּראַכטע.

— ניין! מיר ווּעלען ניט מוחל זיין דאָס אונזעריגע. מיר האָבּען אויך אַ יודישע נשמה. אויך אַזוינע מיוחסים, שמייליגע ווי איהר, זענען מיר — שרייען אַנדערע.

— מיינע ליעבּע יודען! — ווענד איך מיך צו די, וואָס האָבּען אַם־מייסטען געשריגען — איהר זענט דען אויך אָפּגעבּרענט געוואָרען? איהר זענט דאָך, ווי איך ווייס, קיינמאָל קיין בּעלי־הבּתים ניט געוועזען.

— מילא, וואָס איז דאָ די נפקא־מינה, בּעלי־בּתים אָדער שכנים — גיבּען מיר יענע צו פֿאַרשטעהן דעם טעם דערפֿון — אַצינד זענען מיר אַלע אביונים. הייזער אייגענע האָבּען מיר, אמת טאַקי, נישט געהאַט, אָבּער דירות האָבּען מיר דאָך יאָ געהאַט. נו, האָבּען מיר אַלע געוואוינט בּיי יעקב־שמשון אין קעלער, איטליכער מיט זיין געזינדעל אין אַ בּעזונדער ווינקעל דאָרט. אַז יעקב־שמשון'ס הויז האָט אָבּער אָפּגעבּרענט, זענען מיר דאָך, פֿערשטעהט איהר, געבּליבּען אָהן דירות, און וואָהין, זאָגט אַדרבּה, זאָלען מיר זיך איצט אַהינטהאָן?

— מיין דירה איז געוועזען אין בּית־המדרש, וואו איך האָב געשלאָפֿען — שרייט מיט אַ גמרא־נגון עזריאל בּטלן — ווי בּאַלד דאָס בּית־מדרש האָב אָפּגעבּרענט, אם־כּן איז דאָך מעהר ניט שייך דאָרט צושלאָפֿען. הייסט דאָך עס, אַ פּנים, אַז איך בּין אַ נשרף ווי אַלע נשרפֿים.

— אַ מערכה, כ'לעבּען — טראַכט איך בּיי מיר — וואָס די וואַנצען אין פּלעה, וועלכע זענען געוועזען אויף קעסט און קוואַטיר בּיי אונזערע יודען אין קאַבּצאַנסק, האָבּען ניט קיין מויל צום ריידען, זיסט האָלטען זיי אויך געקומען מיט די אייגענע טענות.

— מיר איז די שרפה געוועזען דריי מיתות: שרפה הרג וחנק אינאיינעם — קלאָגט זיך דוד־יודיל דער קרעמער — אָפּגעבּרענט דאָס

קלייטעל, מילא איז אָפּגעבּרענט, קען מען דינגען, שטעלען אַ אַנדער קלייטעל, אַבּי עס זאָלען זיין יודען, קונים. אַז אָבּער קאַבּצאַנסק האָט זיך אָוועקגעשלעפּט, בין איך דאָך געבּליבּען דער'הרג'עט, דערוואָרגען!...

— איך בּין אַ אָרימאַן, אַ אביון טאַקי לכל־הדעות — גיט מיר נחום דער מלמד צופאַרשטעהן גאַנץ שכל'דיג — זוענען בּעלי בּתים געווען אין שטאָדט, בּין איך געווען אַ מלמד, געלעהרענט מיט זייערע קינדער און געלעבּט בּדוחק. הייסט אַם אין בּעלי־בּתים, נישטאָ קיין בּעלי־בּתים, זוענען נישטאָ קיין קינדער. נישטאָ קיין קינדער, איז נישטאָ קיין חדר, נישטאָ קיין חדר, איז נישטאָ קיין תורה. נישטאָ קיין תורה, איז נישטאָ קיין קמח — קומט אוים צולייגען די ציין אויף די פּאָלעצען

— אָט דאָס אייגענע טאַקע זאָג איך דאָך אויך, אַז ס'איז נישטאָ קיין הייזער, איז נישטאָ קיין מזוזות — רופט זיך אָן מיט אַ קרעכץ יוסיל־שמעון דער סופר — אַז ס'איז געווען אַ קאַבּצאַנסק בּין איך געווען אַ מזוזה־שרייבּער, הייסט אַז ס'איז אוים קאַבּצאַנסק, אוים הייזער, איז אוים סופר, אוים מזוזות.

— און מיר — רופען זיך אָן אַ היבּש פּעקיל פּאַרשוינען, וואָס הייסען בּיי אונז יודען כּלי־קודש, נעמליך: שמשים, בּעלי־תּפלות, שדכנים, קבּרנים, תּהלים־זאָגערס, משניות־לערנערס, טוקערענס, נבאי'טעס, שפּרעכערענס וכדומה נאָך אַזעלכע — מה נאמר ומה נדבּר, וואָס זאָל מיר זאָגען, מיר זוענען דאָך אַצינד געבּליבּען ווי פּאַסטוכער אָהן שאָף, ווי פיש אָהן וואַסער. וועה איז אונז, ווינד און וועה אונזערע קינדער. אויסגעלאָזט זיך די פּרנסות, נישטאָ מעהר פון וואַנען צוציהען. אוי, בּיטער! אונזער איינציגע האָפנונג אַצינד איז פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אונזערע קרובים, אויף נוטע לייט און בּעלי־צדקות. זאָלען זיי אונטערהעלפען אונז אין דער שלעכטער צייט, טהאָן חסד מיט אונזערע קינדער בּיז השם־יתבּרך וועט זיך דערבּאַרמען. קאַבּצאַנסק וועט ווידער ווערען אַ שטאָדט און מיר וועלען זיך נעהמען ווידער צו אונזערע פריהערדיגע פּרנסות.

— ס'איז נאָר ניטאָ אויף דער וועלט אַזאַ צרה ווי מיינע — ניסט פאַר מיר אוים דאָס האַרץ שלמה, וואָס האָט געהייסען אין שטאָדט: בּעל־דבּרן, פאַר זיין פּה־קדוש — מיין צרה, דאָס איז די צרה פון דער מויד! קוקט זי אָן, אוי, אַ בּושה, אַ חרפּה, אָן־זיטצט זי דאָרט מיין טאָכטער, הינדא־רחל, נעבּיך! אַ כּלה געווען הינו אַ־רחל. בּעראַרף זיין, לויט ווי אָפּגעשמועסט אין די תּנאים, די חתונה ל"ג בּעומר. הייסט

טאָקי בעדאַרפט זיין די חתונה. וואָס=זשע טהוט גאָט? מאַכט גאָט אַ שרפה, אָבער אַ שרפה אַ גרויסע, אַז דער גאַנצער מאַרק הייזער און די וואָס אַרום און אַרום געהען אַוועק מיט'ן פייער, און מיין הויז אויך. אויף גאָט פרעגט מען נישט קיין קשיות, פאַר וואָס האָט ער עס אַזוינס געטהאָן. מסתמא ווייסט ער, פאַר וואָס ער האָט עס געטהאָן. ווי באַלד אָפּגעבּרענט, פאַרשטעהט זיך דאָך ממילא, אַז איך בלייב אַ אָרימאַן, און סילוק נישט דעם נדן, ווי איך האָב מיך מתחייב געווען אין די תנאים. וואָס מיינט איהר, איך האָב נישט געוואָלט? חס=ושלום! געוואָלט האָב איך זעהר, נאָר פּשוט איך האָב נישט געהאַט. וואָס=זשע דער שענער בחור, דער חתן מיינער? זאָגט ער, לא! אַז נישטאָ דער עיקר, צו=וואָס טויג מיר די מויד. נעהמט ער און צערייסט די תנאים. מילא, צו=וואָס דאָ לאַנג ברייען, דער שפּיץ דערפון איז, מיין טאָכטער איז אויס כלה און ווייטער אַ מויד! און אָט זיטצט זי שטענדיג פאַראומערט און וויינט. מיין ווייב, זאָל לעבען, גיסט אויך ביטערע טרערען, און וויינט איבער מיין קאָפּ — „גזלן! זאָגט זי, פאַר=וואָס האָסטו אַרויסגעלאָזט דעם חתן? פאַר וואָס האָסטו קיין רחמנות ניט אויף דיין טאָכטער? אַלע חבר'טעס איהרע זענען שוין ווייבליך, האָבען קינדער און זי, גזלן איינער, זי איז נאָך אַ מיידעל! אוי, אַזאַ חרפּה, אַזאַ בושה!" און היינט ל"ג בעומר, וואָס האָט געזאָלט זיין די חתונה, כפי ס'איז אָפּגערעדט געוואָרען אין די תנאים, איז דאָס געווען נאָך גרעסערע ממש ווי תשעה=באָב. די וויינט, יענע וויינט, ביידע וויינען, און מיר איז ביטער און פינסטער. אַ הונד זאָל אַ לעק טהון מיין האַרץ וואָלט ער משוגע געוואָרען. וואָס זאָל איך טהאָן און וואָס קען איך טהון? איך וועל נאָך פּריוועו טהאָן אָט וואָס: מיין ווייב מיט'ן בני=בית זאָלען זיך אַרומגעהן מיט די נשרפים און איך וועל מיך אַלאָז טהון אין דער וועלט עקסטרא פאַר זיך אויף הכנסת כלה. הא, וואָס זאָגט איהר דער=צו, רב מענדעלי?

— וואָס זאָל איך זאָגען? — ענטפער איך דעם בעל דברן מיינעם — אודאי איז הכנסת כלה אַ שען געשעפט און ביי אונז יודען נאָך פיעל חשוב'ער ווי נשרפים.

בשעת דעם שמועס מיט די קבצנים האָבען די ווייבער זיי אונטערגעבאָסעוועט מיט ביטערע זיפצען, מיט טרערען און טויטע קללות.

אויך די פּרעש אין דעם טייכעל, די זשוקליך, די גרילען צווישען גראָז און תבואות, האָבען זיך געלאָזט הערען אויף זייערע קולות — ס'איז געווען אַ קוואַקען, אַ שמוצערען, אַ גערויש, אַ געפּילדער אַ יאָמער, אַ קלאָג ווייט אַרום און אַרום.

ג.

קיין שום זאך נעהמט מיך ניט אָן אַזוי ביים האַרצען, דערוועקט נישט אין מיר הייסע געפיהלען פון ליבשאַפט, גוטסקייט, רחמנות און נאָך אַזעלכע, וואָס שווער אָנצורופען זיי ביים נאָמען, ווי דאָס פנים׳ל פון אַ אומשולדיג קינד, אַ שלאָפענדיגס. בעזאָנדערענס, ווען עס איז איינגעשלאָפען פאַר שלאָפקייט, נעביך, אָדער נאָכדעם ווי מען האָט עס געפייניגט נעביך, געשלאָגען.

איינס פון די קליינע, אומגליקליכע קינדערליך, אַ שלאָפס, אַ בלייכס, איז שטיל אומבעמערקט צוגעקומען צו מיר, בשעת מיין פאַר־טיפען זיך אינ׳ם שמועס, האָט אנידערגעלייגט דאָס קעפעלע זיינס מיר אויף די קניע און איז זיך איינגעשלאָפען. ערשט ביים ענדיגען דעם שמועס, אַז איך האָב איהם בעמערקט, בין איך געבליבען צוקאָכט פאַר גרויס רחמנות. אַ זיס פנים׳ל, זעה איך, אַ דאַרס אָהן אַ טראָפען בלוט, ליפעליך פאַרטריקענטע, האַלב געעפענטע; הענטליך דינע, צווישטעק־ליך, איינס ליגט איהם אויף דער ברוסט, וואָס בעוועגט זיך ביים אָטהמען אַרויף און אַראָפּ, און דאָס צווייטע הענגט שוואַך אַרונטער. אויף איהם אינגאַנצען ליגט עפּיס אויסגעגאָסען אַ טרויערדיגער חן. עפּיס רעדט עס, בעט עס, קלאָגט זיך נעביך אויף יסורים, וועהטיגען, בעט רחמים, רחמנות צוהאָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען. איך קוק עס אָן און עס רייסט מיר דאָס האַרץ! עס ווילט זיך מיר וויינען, האַלזען, אַרומנעהמען דאָס בידנע קינד, מיינע אומגליקליכע שטאָדט־לייט, מיינע

אומגליקליכע ברידער פון מיין פערוואָגעלט פאָלק, ארומגעהמען זיי אַלע און אויסקושען זיי די גלידער! איך קוק אַ מאָל אויף דאָס אומשולדיג קינד, אַ מאָל אויף די וויסטע, עלענדע, בעטריבטע, פארביטערטע קאַבצאַנסקער יודען — און ווער שיער ניט משוגע קוקענדיג. רבונו־של־עולם, שרייעט אין מיר דאָס הארץ, אָך ווי ביטער ס'איז דיין פאָלק ישראל, ווי משונה פארענדערט ער איז מיט דעם שטייגער לעבען זיינעם, מיט אַלץ־מיט־אַנאַנדער ביי איהם פון אַלע אנדערע אומות אויף דער וועלט! וואו איז נאָך דאָ אַזא פאָלק, וואָס די מענשען זיינע האַלטען זיך ווי די גלידער פון אַ גוף צוגעוואָקסען איינס צום אַנדערען, ווירקען איינס אויפ'ן אַנדערען, דערנעהרען זיך איינער פונ'ם אַנדערען און ווערען אַ תל איינער דורכ'ן אַנדערען. דאָס אומגליק פון יחידים, פון אַ טייל יודען, טרעפט דעם כּלל ישראל. אַ שרפה איז געקומען אויף קאַבצאַנסק, עס האָט אויסגעקויקעלט אַ טהייל הייזער און אַלע יודען דאָרט וויינען, בעוויינען די שרפה! עס בעוויינען זי אַלע, אפילו די, וואָס האָבען קיינמאָל קיין הויז נישט געהאַט. עס וויינען קאַבצאַנסקער בטלנים, מלמדים, דיינים, שמשים, חזנים, שוחטים, שדכנים, התנים, כּלות, קרעמער, סוחרים, מעקלער מיט אַלע איהרע קבצנים,

אוי, אומגליקליך קינד... אוי, בידנע פאָלק, מיין אָרעם פאָלק!...

— חנה, חנה! —לאָזט זיך הערען אַ קול פינ'ם קינדם פאָטער, רופענדיג דאָס ווייב — קום, נעהם חיים־יעקלין. זעה נאָר, ווי ער שלאָפט ביי רב מענדעלין אויפ'ן שויס!

— ווען איז דער מאַמע, ווען צו איהר לעבען! — שרייעט־אויס חנה פאר גרויס רחמנות און ליבשאַפט, אויסשטרעקענדיג די הענד צו־נעהמען דאָס קינד — קוקט איהם נאָר אָן, מיין טרייסט, מיין נשמה, ווי ער ליגט! מיד, אָבגעשוואַכט ליגט ער זיך איינגענורעט, דאָס הענטעלע פארלייגט און שלאָפט ווי אַ פייגעלע, טהייער קינד מיינס! אַזא ברעקיל, נאָך ניט אָנגעקוקט די וועלט, ניט געלעבט — און שטעהט שוין אויס אַזויפיל צרות!

— עט, נישקשה, זאָל ער זיך ליגען, נישקשה, און שלאָפען — זאָג איך דער מוטער און לאָז מיך אריין אין אַ שמועס מיט דעם קינדם פאָטער, אַ יוד אַ למדן און פשוט אָהן חכמות אַ גוטער מענש. —

— זאָגט מיר אָקאָרשט, זאָלט איהר מיר געזונט זיין רב יחיאל מרדכי, ווי אַזוי און מיט וואָס האָט איהר זיך דערנעהרט אין דער שלעכטער צייט, וואָס ס'איז אויף אייך אָנגעשיקט געוואָרען?

— געלויבט השם-יתברך — ענטפערט רב יחיאל-מרדכי, אויפ־הייבענדיג די אויגען מיט אַ דאַנק צום הימעל — מיט דעם אויבערשטענס נסים האָבען מיר געלעבט. און וויפיל בעדאַרף דען אַ יוד האָבען צום לעבען? אַ יודען איז גענוג אויף צו דערהאַלטען די נשמה אַ ביסעל קאַרטאָפעל, אַ ביסעל דאָס... אַ ביסעל ווייס איך וואָס... גאָרנישט. אַ ציבעלע, אַ רעטיכעל. האָבען מיר זיך געלאָזט בענוגענען, מיט בטחון אויף זיין ליבען נאָמען און אויף דעם חסד פון אונזער אחינו בני ישראל.

— נו, האָבען אונזערע אחינו בני ישראל אייך געהאָלפען אין דער נויט?

— פון איין שטעדטיל און פון די אַרומיגע דערפער האָט מען אונז אַריינגעשיקט עטליכע וועגעליך ברויט באַלד נאָך דער שרפה. פון די איבעריגע שטעדט — גאָרנישט. נאָר עפּיס קליינע נדבות עטליכע פון יחידים.

— פאַר-וואָס-זשע, האָט קיין פאַראיבעל נישט, האָט איהר זיך נעפוילט אַרויסשרייבען זיי אין בריף אייערע גרויסע צרות, אַז איהר געפינט זיך אין אַזאַ ביטערער נויט?

— געשריבען, רב מענדעלי, געשריבען, געשריבען! אויך אַרויסגעשיקט האָבען מיר משולחים צונויפנעהמען פאַר אונז נדבות ביי יודען, האָבען מיר אַרויסגעשיקט, און גאָרנישט. ביז אויף היינטיגען ניטאָ פון זיי קיין תמונת אות. מען זעהט ניט, מען הערט ניט, ווי אין וואַסער אַריינגעפאַלען. אַז מיר האָבען אַרויסגעזעהן, קיינער פון אונזערע ברידער קומט אונז ניט צו הילף און מען קען שוין מעהר נישט אויס־האַלטען, האָבען מיר זיך בעטראַכט מקיים זיין די הייליגע ווערטער פון אונזערע הייליגע חכמים: „אל תדין את-חברך, דו זאָלסט ניט בעש־שולדיגען דיין חבר עד שתגיע למקומו, ביז דו זאָלסט ניט שטעלען זיך אויף זיין אָרט". געהען מיר, הייסט עס, אַצינד פון קליין ביז גרויס, מיט ווייבער און קינדער, בחורים מיט מיידלעך, זיך שטעלען אויפ'ן אָרט פון אונזערע ברידער. זאָלען זיי זעהען, אָנקוקען אונז אַליין. אפשר

וועלען זיי רחמנות האָבען. און ווי מיינט איהר, רב מענדעלי. וועלען מיר עפּים מאַכען מיט אונזער וועג, הא?

— זאָגט נאָר, רב יחיאל מרדכי, האָט איהר געליטען אַ-מאָל אַ וועהטיג אין איינעם פון אייערע גלידער?

— אַ שאלה אַ ביסעל, אויב איך האָב געליטען! אוי, געליטען. אי היינט נאָך בין איך, לא עליכם, געפאַלען אויף די קריזשעס. איהר בעמערקט דען ניט אין מיין פּנים, אַז איך לייד דערפון גרויסע יסורים?

— נו, וואָס פאַר אַ מיטעל טהוט איהר דערצו, רב יחיאל-מרדכי?

— תחלת, אַז די שלאַפקייט האָט זיך ערשט בעוויזען און איך בין נאָך געווען פאַרמעגליך עפּיס צוטהאָן אַ מיטעל, האָב איך מיך בישט וויסענדיג געמאַכט און גאָרנישט געטהאָן, אַלץ געטראַכט, עט, עס וועט מיט גאָטס הילף בעסער ווערען. אַצינד, אַז די שלאַפקייט איז שטאַרק, און איך בין ניט ביכולת צוטהאָן דערצו אַ מיטעל, אפילו ביים בעסטען ווילען, און ווער ווייסט, אויב די מיטעל וועלען שוין העלפען — אַצינד איז דער וועהטיג זיך צוגאַנגען אין אַלע מיינע רמ״ח אברים, און איך בין, לא עליכם, אַ צעבראָכענער שאַרבען. נאָר אַקעגען וואָס אָבער פרעגט איהר מיך, רב מענדעלי, אַזוינס, וואָס איז ניט שייך צו אונזער שמועס?

— אַקעגען וואָס איך פרעג ווילט איהר וויסען? — ענטפער איך מיט אַ ביטער געמיטה — אַקעגען די קאַבצאַנסקער נשרפים, פאַרשטעהט איהר מיך, און אַקעגען טויזענטער אַנדערע מיני אָרמענקע, געפאַלענע, אָפּגעקומענע. זיי אַלע זענען געפלאָגטע, קראַנקע גלידער אין דעם יודישען גוף. ווען אונזערע יודען זאָלען פאַרשטעהן, וואָלטען זיי בעדאַרפט אָנווענדען כל-המיטעל, געפינען אַ סגולה צו די קראַנקע גלידער בעצייטענס, איידער די קראַנקייט פערשטאַרקט זיך, בלייבענדיג אַ אייביגע מכה, אַ וועהטיג, אַ קריינק פאַר דעם גאַנצען גוף. ווען אונזערע ברידער, אַ שטייגער, וואָלטען אַנטהייל גענומען אין דעם אומגליק פון קאַבצאַנסקער יודען באַלד ווי דאָס אומגליק האָט זיי געטראָפען, העלפענדיג זיי איטליכער מיט אַ קלייניגקייט, וואָלט פון אַ גראָשען צו אַ גראָשען זיך אָנגעקליבען אַ היבשע סומע געלט, עס זאָל מעגליך זיין ווי ס׳איז אָפּצובויען זייערע הייזער, יעדער זאָל זיך נעהמען ווידער צו

זיין אַרבייט, נישט געצוואונגען זיין פאַרוואָגעלט ווערען פון דער היים און אַרומשלעפּען זיך מיט די טאָרבעס איבער דער וועלט. אַצינד אָבער, אַצינד...

האָרכט=זשע, רב יחיאל=מרדכי, אַצינד וועל איך נביאות זאָגען, וואָס פון אייך, פון נאָך אַזעלכע פאַרוואָהרלאָזטע, פאַרוואָגעלטע, וועט ווערען מיט דער צייט. קאַבצאַנסקער יודען, ווי אַלע אומגליקליכע זייער גלייכען, פון וועלכע מען האָט זיך נישט וויסענדיג געמאַכט תחילת, ביים אָנהויב זייערען צופאַלען, וועלען אַלץ וואָס ווייטער פאַלען און פאַלען און שוין קיינמאָל נישט אויפשטעהען, קומען צוריק צו זייער פריהערדיגען שטאַנד. דאָס ביסעל, וואָס זיי וועלען צונויפנעהמען, וועט אַוועקגעהן אויפ'ן עסען אין וועג, און דער סוף זייערער וועט זיין, צו=בלייבען קבצנים, שלעפּערס, אַ פּלאָג, אַ מכה, וואָס וועט זיך איינעסען דעם פאָלק אין די ביינער און אָנטהאָן איהם גרויסע יסורים. עס האָבען נים געשטיצט אונזערע יודען די געפאַלענע ביי זיי, אין=אָנהויב, יעדער מיט אַ קליינינקייט און מיט דעם גוטען ווילען, וועלען זיי לסוף גע=צוואונגען זיין מיט געוואַלד צוגעבען אייך, קבצנים, אַ סך און דאָס וועט שוין נים העלפען. די אָרימע לייט וועלען תמיד זיי בעפאַלען און ווילענדיג=נישט=ווילענדיג וועלען זיי געבען ווי אין אַ לעבערדיגען זאַק אַריין כפי זייער כח און אַריבער דעם כח. זיי וועלען מוזען מאַכען „הקדשים" פאַר אורחים, אָרימע וואַנדערער, שלעפּערס. זיי וועלען מוזען אויסבריינגען געלד אויף קראַנקע, שלאַפע, צעבראָכע, אויך אויף פוילע ליידיגגעהערס. זיי וועלען מוזען מפרנס זיין אַלמנות און אויסהאַלטען יתומים. זיי וועלען מוזען אַריינגעהמען צו זיך אין שטוב אָרימע קרובים, מוזען און מוזען געבען נאָך אויף זאַכען אַזוינע אָהן אַ שיעור ביז זיי וועלען שוין נים זיין מעהר פאַרמעגליך און מוזען פאַר=קלענערען זייערע אויסגאַבען. די געשעפטען וועלען וועניגער ווערען, פיל וועלען אַראָב פון דער פונקציע און עס וועלען צוקומען נייע, פּריש=צאַפּעלדיגע אָרימעלייט, קבצנים, דלפנים, אביונים, אָפענע, באַהאַלטע=נע, אַלערליי מינים... איהר זעהט, רב יחיאל=מרדכי, וואָס די פראָש האָט אָנגעמאַכט ביים אַריינשפּרינגען אָט דאָ אין דעם טייך? צו ערשט איז דורך איהר שפּרונג געוואָרען אין וואַסער אַרום איהר אַ רעדעל, דערנאָך אַ צווייטס, אַ דריטס, אַלץ מעהר און מעהר ווייטער און ווייטער. אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קליינינקייט און פון דעם קליינינקייט קומט אַרויס זעהר פיל אַזוינס, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן אַ עק.

א שרפה איז געקומען אויף קאבצאנסק, קומט פון איהר ארויס צרות א סך — און אין א צייט ארום וועט האבען צו בעוויינען די שרפה כל־ישראל!

— אונזערע הייליגע חכמים האבען שוין דאס פריהער פאר זיך געזאגט—מאכט רב יחיאל־מרדכי מיט א קנייטשעלע, א ציה־געבענדיג מיט'ן אקסעל, ווי דער שטיינער איז פון בית־מדרשניקעס, אוועקצומאכען יענעמס א ווארט, ווייל מען געפינט עס ערגיץ אין א שטעל ביי אונזערע חכמים, אם־כן טא וואס־זשע לאזט מיך דא יענער הערען? — דער מדרש „שיר השירים" זאגט: „מה אגוז זה, אזוי ווי ניס, אתה נוטל אחד מחברו, אז דו ריהרסט איינעם פון א קופקעלע, כולן מדרדרין ומתגלגלים זה אחר זה, צוקייקלען זיך און צולויפען זיך איינע נאך די אנדערע, כך הן ישראל, אזוי זענען די יודען, לקה אחד מהן כלן מרגישין, ריהרט דאס אומגליק אן איינעם פון זיי, דערפיהלען עס אלע".

— און וואס טהוט מען דערצו, רב יחיאל־מרדכי? — טהו איך א פרעג זעהר פארביטערט — געוואלד, רבונו של עולם, ווערלען דען יודען תמיד אזוי זיין אפהענדיג, אפגעלאזט, נישט צוטהאן פון דאנען אהין, צופארבעסערען זייער צושטאנד, אז זיי זאלען ניט קויקלען זיך ווי די ניס?!...

רב יחיאל־מרדכי בעדעקט מיט דער האנד דאס פנים, זיפצט, ערעכצט, נישט צוענטפערען קיין ווארט. מיר זיטצען ביידע און שווייגען, פארטיפענדיג זיך איטליכער אין די געדאנקען ביי זיך.

שפעטער אביסעל האבען די קאבצאנסקער זיך געריהרט אין וועג אריין רעש'דיג, האק־און־פאק מיט די ווייבער און קינדער, און לייזעריל דער משוגענער שלעפענדיג זיך נאך זיי. איך האב זיי ביז א געוויסען פונקט בעגלייט, נאכבעהענדיג נאך מיין פערד־און־וועגעלע, דערנאך האב איך מיך געזעגענט מיט זיי און בין געגאנגען מיין וועג.

* * *

יענע אומגליקליכע קאבצאנסקער האב איך שוין מעהר אין מיין לעבען ניט געזעהען און איך וויים נישט, וואס פון זיי איז געווארען. זיי האבען זיך אוודאי געמוזט קויקלען ווי די ניס מיט די

די נשרפים.

אַלע אַנדערע יודישע אַרימעלייט, ביז זיי זענען פאַרשוואונדען געוואָרען פון דער וועלט. לייזערלען נאָר האָב איך אין אַ צייט אַרום בעגעגענט אין גלופסק, אַרומלויפענדיג דאָרט אין די גאַסען בתורת שטאָדט־משוגענער, און קינדער־קונדסים מיט אַ געשריי, אַ געלעכטער הענדום־פענדום נאָך איהם...

ספר הגלגולים

ספר הגלגולים

וואו דער מחבר בעשרייבט באריכות די אלע גלגולים,
אין וועלכע ער האט בעדארפט, כמנהג יוד, מגולגל
ווערען ביים לעבען פון איינעם אין דעם אנדערען.

— דער מחבר פונ׳ם „ספר הגלגולים" הויבט אן צו דערצעהלען מיט די ווערטער:

ויהי בימי אכילת קעסט, שימת בנים וישיבת בית-מדרש — און עס איז געווען, נישט היינט געדאכט, אין דער צייט, ווען בעלי-בתי׳לעך האבען געגעסען קעסט, געקינדעלט און געזעסען פערלעגט די הענד אין בית מדרש. איך זאג, זאגט ער, נישט היינט געדאכט דעריבער, ווייל וואו ויהי, זאגען די חכמים, איז א צרה. די צרה אונזערע איז, וואס בעלי-בתי׳לעך אין יענער צייט זענען, חוץ אין זייער זאך, נישט אזוי קלוג געווען ווי די דאזיגע אין היינטיגער צייט. זייער אייגענעם תכלית צו פערזארגען קענען, אמת, די היינטיגע ווי די אמאליגע נישט, און טויגען טאקע נישט; גאנץ פשוט, ווייל דערצו זענען נויטיג אזעלכע זאכען, וואס ביי בטלנים זענען זיי, בעונותינו-הרבים, נישטא,

פריהערינגע אָדער שפּעטערדיגע אַרץ איינס, און בעשולדיגען זיי דערפאַר-
עפענט זיך קיינעם נישט דאָס מויל. וואָרום עס וואָלט געוועזן ווי אַ לועג-
לרש, שפּעטען פון אַ קבצן, פאַר וואָס מאַכט ער עס נישט פאַר זיך
עפּיס אַ גרויס געשעפט, אָדער פון אַ שטומען, פאַר וואָס רעדט ער
נישט, פון אַ געלעהמטען, פאַר וואָס טאַנצט ער נישט, און פון אַ גע-
בויגטען, פאַר וואָס הויבט ער נישט אויף דעם קאָפּ. אָבער נישט צו
טוינגען פאַר זיך—אַזוי טענה'ן די היינטיגע—האָבען יענע דאָך נישט
געטויגט אויך אַ קאַץ אַנ'עק צובינדען, דאָס מיינט מען די כנסת ישראל,
פאַר איהר אינגאַנצען זיך אַוועקלעגען. נישט צו קענען פערזאָרגען
דעם אייגענעם תכלית, האָבען יענע, אַז אָך-און-וועה צו זייער קאָפּ,
צו זייער לעבען, נישט געטראַכט, נישט אַיינגעלעגט אַ וועלט צו פער-
זאָרגען כל-ישראֵל'ס תכלית!... זיי האָבען געפוילט, געשימעלט, נישט
געמאַכט קיין חבריות, קיין כנופיות; נישט געפּרובט צונויפקומען זיך
אויף אַסיפות, אויפ'ן אָרט טאַקע, אָדער דורכצופאָהרען זיך אָפּטערס,
עס פערשטעהט זיך, נישט אויף זייערע הוצאות, אַהין-אַהער. פיס האָבען
זיי געהאַט, נישט אויף צו געהן; אַ מויל, משטיינס-געזאָגט, האָבען זיי
געהאַט, נישט אויף צו רעדען, צו האַלטען דרשות. אַזוי פוילען זאָלען
אַלע אונזערע שונאים ווי זיי! וואָס האָבען זיי פערשטאַנען, וואָס האָ-
בען זיי געוואוסט?... אַקציעס?—ניין! פאָנדען?—ניין! קולטוריאָ?—
מכות! וואָס-זשע דען? גאָרנישט! מען האָט געגענעצט, געדאַווענט,
געבעבעט, אָבגעריכט חצות, געזאָגט קינות, סליחות, משטיינס-געזאָגט,
אַריינגעקוקט, געלערענט, און זיך אויסגעלערענט זיין צובראָכענע גלות-
יודען מיט זייער שענעס, קנאַקעדיגען „מה-יפית".—ומפני חטאינו, אָט
פאַר די דאָזיגע זאַכען איז דער צאָרן אויף יענע, נעבעך, אַזוי
אויסגעגאָסען געוואָרען. ראשית חכמה און סוף חכמה היינט ביי קינדער
איז אַ פּאַטש די טאַטעס, יענע פון די פריהערדיגע צייטען. פע
הייסט עס, פע אַלטע, אַמאָליגע צייטען! אָט דערינען בעשטעהט עס
די גאַנצע חכמה, טאַקע גאַנץ יודישליך, אויף דעם שטייגער טאַקע
פון איין עם חכם ונבון, אַ קלוג, פאַרשטענדיג פאָלק ווי מיר יודען
זענען—און דאָס איז, אוי, טאַקע די צרה!...

נאָר נישט דאָס, זאָגט דער מחבר, בין איך אויסען.

און מען מעג עס איהם טאַקע גלויבען, וואָרום דער גאַנצער
מיין זיינער דאָ באמת, ווי עס ווייזט זיך אַרויס צום סוף, איז טאַקע
גאָר עפּיס אַנדערש

איך בין דאָ אויסען, זאָגט ער, צו דערצעהלען, וואָס מיט מיר איז פאָרגעגאַנגען אַמאָל אין יענער צייט, ווען איך בין, ווי דער שטייגער איז פון איידעמס, געזעסען ביי שוועהר און שוויגער אויף קעסט. דער שוועהר מיינער, אַ פראָסטער מענש, אַ שענער, יוסטער בעל=הבית, האָט מיך, ווי אַ קאַרפירער אתרוג׳ל, אַ חשוב=בחור׳ל, אַ וואויל=לערנע־ גענומען פון דער ישיבה פאַר זיין איינציגער געליעבטער טאָכטער, איין אויג אין קאָפּ. וויפיעל איך בין אַלט געווען צו דער חתונה, איז שווער צו זאָגען, ווייל אין דעם חשבון פון מיינע יאָהרען איז איבערהויפט געווען אַ פלאָנטעניש, ניט אַרויסצוקריכען. די מאַמע מיינע האָט גערעכענט נאָך עפּיס אַ גרויסער שׂרפה, אָט דענסטמאָל איז זי מיט מיר געלעגען געוואָרען. די באָבע אָבער האָט עס גערעכענט נאָך עפּיס אַ בהלה, און די מוהמעס מיינע האָבען וועגען דעם געהאַט גאָר אַנדערע חשבונות. נאָר ווי די מעשׂה איז, אַזוי צי אַזוי, איך ווייס נישט מעהר, אַז צו דער חתונה איז ביי מיר געווען אַבלאַס פּנים, אַ גלאַטס, אָהן אַ חתימת=זקן, ווי ביי אַ יונגעל.

די ערשטע פּאָר יאָהר נאָך דער חתונה איז געווען קיין מעשׂה נישט... איך האָב געוואוסט נישט מעהר ווי דאַווענען, עסען קעסט און לערנען. נאַרישקייטען, ווי עס מאַכט זיך אַמאָל ביי אַ מענשען, איז מיר אין זינען נישט געלעגען — קיין קינד האָט מיין ווייב נאָך נישט געהאַט... די ערשטע צייט פלעג איך מיר אַזוי קומען אַהיים אָבעסען, אָבטרינקען און גאָרנישט, נישט צו הערען אַ קרום וואָרט, נישט צו בעמערקען אַ קרומע מינע. דערנאָך ווערט עפּיס אַ שטיקעל פערענדערונג, עס לאָזט זיך מיר פיהלען פון דער שוויגער׳ס זייט עפּיס אַ קרימעניש, אַ בלאָזעניש, איך זאָל עס אָנהויבען צו פאַרשטעהן פאַר וואָס. און אַזוי ווי איך האָב עס נישט פערשטאַנען, אַזוי טאַקע האָט עס מיר נישט געשאַדט — איך האָב מיר געטאָן דאָס מייניגע און געגעסען געשמאַק. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז איז מיר דערקלערט געוואָרען דער טעם פון׳ם בלאָזעניש. פריהער על פּי רמז, דאָס הייסט אויפ׳ן וואונק, מיט אָנצוהערעניש, כלומר, אַזוי מיינט זי — קינדער! ווי האָט עס נישט אַ יוד קיין קינדער!... און שפּעטער האָט עס מיך די שוויגער געלאָזט הערען בפירוש, מיט דעם פראָסטען פּשט. סטייטש, טענה׳ט זי מיט מיר, שטאַרק אויפגעבראַכט, גלייך ווי איך וואָלט איהר געקוילעט די קאַפּאָטע — סטייטש, צוויי קיילעכדיגע יאָהר נאָך דער חתונה, און גאָרנישט!... איידעמס ביי לייטען, וואָס האָבען חתונה

געהאַט אין אין צייט מיט דיר, זענען שוין לאַנג טאַטעס, חער פון איינס, ווער פון צוויי קינדער; מענשען זענען זיי, האָבען אין זינען דעם תכלית... אַז וואויל איז זיי, אַז וואויל אויך זייערע עלטערן! און דו וואָס? אַ שען בעל־הבית׳ל, משטיינס־געזאָגט! און נאָך שפּעטער האָט מען געאַרבייט אַרום דער דאָזיגער זאַך בסוד. איך פּלעג טרע־פען אָפט די שוויגער זיצענדיג מיט ווייבער, שכנות, גבאי׳טעס, טוקער־קעס, דאָס ווייב מיינס מיט אַראָבגעלאָזטע, פערוויינטע אויגען אין דערמיט, און שושקענדיג זיך, איבערווינקענדיג זיך איינע מיט דער אַנדערער, אַ אַלטע גויה להבדיל האָב איך אויך אַ פּאָר מאָל געטראָפען צווישען זיי. ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען צום סוף, איז מען געזעסען און געטראַכט וועגען דעם, פאַר וואָס האָט עס די שוויגער פון דער טאָכטער איהרער, פון מיין ווייב הייסט עס, קיין אייניקעל נישט? און מען האָט געברויכט דערצו באַבסקע מיטעל. די אַלטע גויה מיט דעם היימישען שטאָדט־טאָטער האָבען, עס פערשטעהט זיך, בײדע געטאַנצט אין דעם קאָן אינאיינעם מיט די געניטע אויסגעקינ־דעלטע ווייבער.

מיר אָבער איז נאַרישקייטען ניט געלעגען אין זינען, איך האָב מיר געשמאַק געגעסען קעסט און געשמאַק געלערענט.

אַז עס האָט נישט געהאָלפען נישט קיין רמז, נישט קיין פשט, נישט קיין סוד, איז די שוויגער אַרויס אַקעגען מיר מיט דרוש. דרשה׳נען האָט זי געקענט זעהר וואויל. אַז זי האָט געעפענט אַ מויל, האָבען זיך איהר געשאָטען, ווי פון אַ לעכערדיגען זאַק—אַ מגיד, ניין מאָס רעד, אויסגעמישט אינאיינעם גראַם־שטראַם, קובעבע־לאַקריצע, גוי׳אישע ווערטלעך מיט, להבדיל, שטיקלעך גמרא, משל־לעמעשקע, פערווירצט מיט זיסזויער תחינה־לשון, עס זאָל האָבען דעם רעכטען יודישען טעם. דער שטעל איהרער אין די דרשות איבער מיר איז געווען אויף דעם געוויסען פסוק: „מיינס, משטיינס־געזאָגט, איז נישט לייטיש״.—און זי האָט זיך גענומען גאַנץ ברייטליך אויפוויזען, אַז נישט לייטיש איז, וואָס איך בין דאָס, יענס... נישט לייטיש, וואָס טאַקע ווי דעם פויער׳ס אַ ווערטיל: ני ראַק, ני ריבאַ, דאָס הייסט אויף יודיש: ני מע, ני מו, ני קוקוריקו. וואָס דען־זשע? אַ לעקיש בין איך. נישט לייטיש איז אויך דאָס: ביי אַנדערע, אַ שטייגער, נעהמט אַ שוועהר דעם איידעם און פאָהרט זיך מיט איהם דורך צום חאַנדריקעווער, זאָל געזונד זיין, אָדער וועז נישט ער אַליין, טהוט ער עס דורך איינעם פון די חסידים,

מאכען זי פון איהם א לייט, פיהרען זי איהם... און דער יבער טאקע איז מזל און ברכה—זרענו וכספנו, קינדער און געלד, ווי אין „ויתן לך״ שטעהט. און בּיי מיר—פלעגט זי אויסלאָזען, א קוק געבענ־דיג בייז אויף דעם שוועהר, נעבעך, וואָס ער האָט געהאַט פון איהר קאַלט און וואַרעם—בּיי מיר, אוי רבונו של עולם, הלואי אויף שונאי־ציון געזאָגט געוואָרען, איז ניט לייטיש, אָמן, אָמן!..

פון מגידים די דרשות אַז איך הער היינט, שטעהען זיי אַזוי צו מיר צו ווי אַ אַרבּעס צו דער וואַנד. איך קוק זיי נאָר אָן מיט רחמנות, ווי מענשען, נעבעך, חכמה׳נען זיך, ווייסענדיג זיכער זעהר גוט בּיי זיך, אַזוי גוט ווי איך ווייס, אַז די חכמניות זייערע איז גע־מלאכה׳ט, לויטער שווינדעל, דראָט־אַרבּייט. נאָר די דרשה אָבּער פון דער שוויגער מיינער דענסטמאָל איז מיר צוגעשטאַנען ווי אַ פּיאַווקע צום האַרץ און געזויגען מיין בּלוט. געגעסען האָב איך מיר קעסט אַלץ טאַקע געשמאַק, געלערענט אויך געשמאַק, נאָר עס האָט עפּיס נישט געהאַט דעם טעם וואָס אַמאָל. עס האָט מיך עפּיס געגענזועלט, געפּיקט מיר עפּיס אין קאָפּ, און פלעג מיך קענען אַמאָל אויף עטליכע מינוט פערטראַכטען מיט אויסגעשטעלטע אויגען, גלאַט אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין, פונדעסטוועגען נישקשה אָהן סכנות! איך וואָלט מיר גע־קענט גאָר קיין מעשה ניט אַזוי זיך אָבּשטערבען דאָס בּיסעל יונגע יאָהרען בּיז עס וואָלט געקומען אויך אויף מיר אַ צייט, אויסזוכען זיך איינע פון די יודישע פרנסות: אַ קנעלונג, אַ קלייטעל. אָדער אַ שיינקעל, אַ שטייגער, און זיין אַליין פאַר זיך אַ בּעל־הבּית. בּעדאַרף זיך אָן מיר אָנטשעפּען עפּיס אַ דבּוק, דער יצר־הרע אַליין, אין דעם געשטאַלט פון אַ חסיד, און מיך אָנרעדען דער שוואַרץ־יאָהר ווייס וואָס, מיך וועלען פערפיהרען, דער רוח ווייסט וואוהין...

מיין יצר־הרע, דער חסיד, איז געווען אַ מנוול מיט אַלע פּאַסאַטעמקעס, מיט דעם גאַנצען חן, ווי אַזעלכען שטעהט־אָן. אַ דבּורעל האָט ער געהאַט גאָר אַנטיק, עס האָט געלעכערט דעם קאָפּ. א־ט מעשיות צו דערצעהלען, איז אַזאַ בּריה ווי ער נישט געווען, ניש,וין און וועט נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט. פאַר איהם איז אָפּגעווען דער הימעל, געמעגט דאָרט טאָן וואָס ער וויל, איהם איז גע־שטאַנען פריי דער גיהנם און דער גן־עדן. מלאָכים, רוחות זענען בּיי איהם געווען משרתים, ווי אַ שפּילכעל איז איהם געווען פייער און וואַסער... ער האָט געקענט מיט זיינע מעשיות נעהמען אַ מענשען בּיי

דער נשמה, האָט ער געוואָלט — איז פון זי אָנגעפּאַ‑ען אויף אַ מענשען עפּיס אַ זים דרעמיל, אַ ווארימקייט איז זיך צוגאַנגען אין אַלע גלידער און עס האָט זיך געקראַצט עפּיס גאָר מחיה. האָט ער זיך בעלעקט צמאָקענדיג מיט די ליפּען — איז אָנגעקומען יענעם אַ חשק צום טרינקען, פּשוט טאָן אַ טרונק בראַנפען...

אָט אַזוי איז דער יצר‑הרע מיינער, וואָס האָט זיך. נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט, צו מיר געגומען!

— זאָג מיר, שמייגער! — הויבט אָן דער יצר‑הרע מיך צו שטראָפען — ביז וואַנען וועסט דו עס זיין אַ שמייגער? וואָס פאַרט קען אַרויסקומען פון׳ם תנו‑רבנן, וואָס דו תנו רבנן׳סט מיר טאָג און נאַכט? פון׳ם זיצען ווי אַ קוואָצקע איבער דער גמרא וועסט דו קיין קינדער נישט אויסזיצען, — און וואָס פאַרט וועט דער תכלית זיין דערפון? ביסט דאָך עפּיס אַ יוד, דו שמייגער איינער!... אַ עברה, כלעבען, אַזאַ יונגער‑מאַן... עס וואָלט מיך נישט געאַרט אַ געבראָטענער ליטוואַק אַ מתנגד, שוין אין די וואָהרען, אַ פּרוש — אַ באַנק‑קוועטשער מיט אַ באָרד — אין דער‑ערד אַריין, צלם‑קאָפּ! זייַ דיר, שאָקעל זיך, קוועטש דיר אָן מרידין, ביסט אַריין אין די מ״ט שערי‑טומאה און פּערפּאַלען, וועסט אייביג שוין נישט אַרויס! דו שמייגער אָבער ביסט נאָך אַ שנעק, האָסט נאָך צייט אַרויסצוטרייבען פון דיר דעם ליטוואַק, און ווערען אַ מענש, אַ כלי‑שלמה. נעהם זיך בייצייטענס אויף דעם רעכטען וועג און פאָלג מיך, שטעה נישט אָב פון אַנדערע יונגע בעלי‑הבית׳לעך, טאַטענ׳ס קינדער, שטעה נישט אָב, זאָג איך דיר, און קום... קום... אַנדערע אפשר וועלען דיר זאָגען: קום קיין חאַנדריקעוו, אָדער קום קיין יהופּיץ, צום יהופּיצער, און איך זאָג דיר — בויבעריק! ס׳איז דאָ זייערע אַ סך, אַלע, דאַכט זיך פון איין שניט, קיינעם פון זיי געהט, ברוך‑השם, נישט אָב אין דעם גוטען יודישקייט, געזונד און שטאַרק זאָלען זיי זיין! נאָר זיי אַלע אינאיינעם געגומען זענען ווי אַ שאָלעכטס פון קנאָבעל אַקעגען דעם בויבעריקער, זאָל לעבען. — קום, זאָג איך דיר, קיין בויבעריק, דאָרט וועסט דו געהאָלפען ווערען. איין מומחה צו עקרות איז טאַקי ער, דער בויבעריקער. אַ חוץ דעם וועט זיך דיר עפענען די אויגען, אָנקוקענדיג זיין ליכטיג פנים. „וועסט זיך וואַרעמען אַ קעגען זיין ליכט״, דו פערפרוירענער ישיבה׳ניק, קאַלטער מתנגד, זועסט, ווי די אצילי בני ישראל, זעהן די שכינה רוהט אויף זיין פנים און פאַר גרוים התלהבות ווי זיי עסען ביי איהם און טרינקען...

אצונד האסט דו דערצו די מעגליכקייט, זיצסט דיר אויף קעסט, דער גרן דיינער איז נאך נישט גערירט; שפעטער, אזוי פערהאף איך, וועסט דו א משכון פערזעצען, דאס לעצטע ביסעל צירונג ביים ווייב ארויס׳גנב׳ענען—און פאהרען, אדער געהן צו־פוס קיין בויבעריק!...

אזוי האט אלץ גערעדט און מיך איינגערעדט דער יצר־הרע, און אז ער האט געזעהן, אז ער איז מיט מיר נאך נישט פארטיג, מוסר העלפט נישט, האט ער געפרובט ווירקען אויף מיר דורך משקה. ער פלעגט אהן ווערטער צמאקען מיט די ליפעלעך אזוי, אז מיר האט זיך פערגלוסט נעהמען א קאפעלע בראנפען. אנגעהויבען האט זיך עס פון יאהר־צייט אדער תיקון־בראנפען, דערנאך איז געגאנגען א גאנג, סיום־בראנפען, אלע מיני מצוה־בראנפען, ווי, א שטייגער, ראש־חודש־בראנפען, קידוש־לבנה־בראנפען, ל״ג־בעומר־בראנפען, שהי־פהי־בראנפען, ביז עס האט זיך אויסגעלאזט מיט פראסט, גלאט אזוי זיך בראנפען. דער פועל־יוצא דערפון איז געווען, אז איבערחאפענדיג איינמאל די מאס בין איך ארויס פון די כלים, דאס הייסט—התפשטות הגשמיות, ארויסגעשפרונגען פון דער הויט, און געווען בגילופין, אויף דעם זיבעטען הימעל!

דאס וואס איך האב, אדער, גלייכער צו זאגען, די נשמה מיינע האט געהערט, געזעהן, כביכול, אויפ׳ן הימעל, לאזט זיך קוים־קוים איבערגעבען אויף דעם מענשליכען לשון. איך טהו עס פונדעסטוועגען, ווי וויט מעגליך איז, נאר טאקע דעם עולם צוליעב, ווייל דער עולם איז שטארק ציקאווע, חלש׳ט צו וויסען, וואס טהוט זיך אויפ׳ן הימעל דארט אויף יענער וועלט.

גאר צום ערשטען האט מיך מקבל־פנים געווען דארט א משונה־לאנגע נאז, א דיקע געשוואלענע ווי א בארג, פייער־רויט, א ביסעל פערבליווט, ווי א פלאם פון אברענענדיגען ספירט, און אנגעזעצט פול־און־פול מיט ווייפערלעך, בעפייכטעטע פון קוואלען שוויים. נאך דער נאז האט זיך געוויזען איהר בעל־הבית, שוועבענדיג, קוים האלטענדיג זיך אויף די פיס, עפיס נאר... לוט—דאס איז געווען דער שר־המשקים פונ׳ם יין־המשומר פאר די צדיקים, ער מיט זיין כבוד אליין. און באלד לאזט זיך הערען א בת־קול ווי פון א משונה־גרויסע פוסטע פאס: פנו־מקום—מאכט א ווארע דעם גאסט, פלוני בן סאסיע!... א ציטער־ניש האט מיך אנגעחאפט דערהערענדיג דאס קול, א ציטערניש ווי א געווינעריז דער שר־המשקים האט מיר א שמיר א געגעבען איבער די

לעפצען, אריינגעגאסען מיר אין מויל א הונדערט-גראדוסנעם ביטערן טראפען, בין איך ווי ניי געבוירען געווארען.

— איך וויים, זאגט ער צו מיר, וואס דו ווילסט, צוליעב וואס דו ביסט אהער געקומען. דאס קול פון דיין שווינער בעטענדיג פאר איהר טאכטער, דיין ווייב די עקרה, שפאלט די הימלען. דאס שפרעכען פונ'ם מאטער לענט איין וועלטען. מיר האט מען עס בעפעהלען, געהן דיר אויף קבלת-פנים אקעגען, שטארקען דיך מיט א ביסעל משקה און אבפיהרען דיך ביז צו דער ערשטער אינסטאנציע, אדער ווי עס הייסט ביי איך דארט, ביז דער ערשטער קרעטשמע און אזוי ווי דו ביסט פון די באנק-קוועטשער, וואס שטעהען אונטער דער השגחה פונ'ם שר-התורה, לכן מוז מען זיך ווענדען צו איהם, און ער וועט שוין דער בקשה דיינער געבען א גאנג, וואוהין מען בעדארף... נא, נעהם נאך אביסעל „שהכל" און קום!

און באלד טאקע טהוט ער מיך א נעהם און עס טראגט מיך, ווי א רוח א מלמד, גיך-געשווינד אזוי, אז עס פארדרעהט זיך מיר דער קאפ. פלוצלים טהוט עס מיך אווארף, האפ! און בלייב שטעהן אויף די פיס איינער אליין און עס ווערט מיר מיט אמאל ליכטיג אין אלע רמ"ח אברים. און איך הויב אויף די אויגען און דערזעה פאר מיר א פאלאץ ת"ק מייל די הויך, אינגאנצען פון מירמעל-שטיין און גינגאלד. און טויערען האט דער פאלאץ ת"ק גרויסע, און איטליכער גרויסער טויער ת"ק קליינע טויערען. צווישען איז דא שערי חכמה, שערי בינה, שערי תלמוד, שערי חסידות, שערי התלהבות און שערי דבקות. און פונ'ם פאלאץ, זעה איך, געהען ארוים ווי צווייגען שרעקליך לאנגע בליצען און א געשטאלט פון א האנד נעהמט אן א הויפען שווארצען פייער און מאכט כתרים צו די אותיות פון דער תורה. עס שטרויכלען זיך מיר די קנעכעל פאר שרעק און איך פאל אנידער אויפ'ן פנים. און איך פיהל, א האנד ריהרט מיך אן, און איך הארך א קול רופענדיג צו מיר: שטעה, זיי מוחל, אויף, בן-אדם, יפהפיה שר התורה האט געהערט דיין שווינער'ס בקשה! און איך פיהל — א פראסט געהט מיר איבער דעם גאנצען לייב, א צאהן אהן א צאהן קלאפט מיר פאר קעלט, און שטעלענדיג זיך אויף די פיס דערזעה איך פאר מיר א קאלטען מלאך, א שטיק אייז! — דאס בין איך, זאגט ער, דיין מלאך, לטרן מיינער. דער מלאך פון לומדים-מתנגדים און ישיבה-בחורים,

דער אויבער=שווייצאר פון שערי=תלמוד. קום, איך וועל דיר אָבפיהרען, ווי איך בין געבאָטען געוואָרען, אהין, צו לילה׳ן דעם שׂר פון הריון, דאָס הייסט פון מעוברת=מאכען.

און ער טהוט מיך אַ נעהם, דער קאלטער מלאך, און טראָגט מיך געשווינד ווי אַ רוח אַ מלמד, עס עסט מיך די קעלט און איך בין אוים מענש. פלוצלים — האָפּ=האָפּ! און איך בלייב שטעהן אויף מיינע פיס, און אַ ליעבע ווארימקייט צעגיסט זיך מיר מיט אַ מאָל אין אלע רמ״ח אברים. און איך הויב אויף די אויגען און דערזעה אַקענען מיר אַ ת״ק=גאָרענדיגען פאַלאַץ פון אלע מיני איידעלשטיינער שטעהט אין אַ וואונדערשענעם גאָרטען, מיט אַלערליי שפּראָצונג: רויזען, בלומען און בוימער — אַ גלוסטונג פאַר די אויגען. און איבער זי אינגאַנצען איז אויסגעשפּרייט אַ טונקעל=בלויער פאָרהאַנג מיט אַ גילדענער לבנה אין דערמיט און בריליאַנטענע שטערען, וואָס נעהמט זיך אוים אויפ׳ן אָנבליק ווי אַ שענע זומער=נאַכט. אין דעם גאָרטען ציהען זיך אין אַלע זייטען טויזענדער אַלעען, אָפּענע און פערבאָרגענע, וואו עס שפּאַצירען און קושען זיך פּאָרלעך מלאָכים, צוגיסענדיג זיך אין אַ זיסער ליבער שירה; אַמוריאל המלאך, דער שׂר של אהבה, געוואָפּענט מיט אַ פייל=און=בויגען, שיסט, שפּיעלט זיך מיט כרובים ווי קינדער, וואָס ליגען בעהאַלטען צווישען געדיכטע צווייגען, און די פייל זיינע טרעפט, פון איטליכען שאָס שפּרינגט פונ׳ם בעהעלטעניש אַרוים אַ כרוב׳ל... אַ מחיה געווען צו שטעהן און קוקען, עס האָט מיך עפּיס געמאָנטעט, עפּיס נור טאַקע ווי ביים זאָגען שיר=השירים. און באַלד הער איך אַמוריאַל׳ס קול, רופענדיג מיך ביים נאָמען: פלוני בן=סאָסיע! — הנני, זאָג איך, איך בין אָנגעברייט! — אַבּי דו ביסט אָנגעברייט, איז גוט. איך שטעה שוין און קוק אויף דיר אַרוים צו דערפילען דיין בקשה. אָבזאָגענדיג מיר די דאָזיגע ווערטער, ווענדעט ער זיך צו עפּיס אַ מלאך און זאָגט: געה, עפען דעם אוצר הנשמות און בריינג מיר פאַר דעם בן=אָדם אַ נשמה׳לע אַ טשאַקענדיגע. דער מלאך געהט גיך אַוועק אין זיינע שליחות און באַלד קומט ער מיט לעדיגע הענד צוריק. וואָס איז? מען קען נישט עפענען — נישטאָ דער שליסעל! און עס ווערט אַ גערודער, ומלאָכים יחפזון, מען זוכט, זוכט און מען דערגעהט זיך — אַך, ביים בויבעריקער איז דער שליסעל!... עפענט מען די לאָך אין הימעל, דורך וועלכע עס קומען אָן פון בויבעריק די תפלות, מען בעט רחמים דעם בויבעריקער, געוואַלד, גיט אהער פאַר

אַ עקרה דעם שליסעל! נור אומזיסט די רעד, ער האַלט זיך ביי זיינס — גיין, זאָל זי, די עקרה, קומען צו מיר!...

אַמוריאל ווערט שטאַרק אין כעס אויף דעם בוּיבעריקער, און לאָזט אויס דעם כעס צו מיר און צו אַלע יודען, נעבעך. — נישט אויסצוהאַלטען, זאָגט ער, פון אייך, יודעלעך! פון אַלע אוצרות די שליסעל פערנעהמט איהר אייך אין די הענד אַריין, אויך אונז, שׂרים, מיינט איהר צו מאַכען פאַר אייערע משרתים. אומעטום זייט איהר פול, און קיין יריד אויפ'ן הימעל איז נישטאָ אָהן אייך... וואוהין קריכסט דו?! טהוט ער אויף מיר אַ הוק — דיין אָרט איז דאָרט אין דער יודישער גאַס. וואָס טהוט אַ יודעל דאָ צווישען אונז? טרייבט איהם אַרויס...

און איך בעקום אין האַלז־און־נאַקען איין שטויס נאָכ'ן אַנדערען ביז איך פערליר די געדאַנקען. און אַז איך עפען דערנאָך די אויגען, זעה איך מיך ליגענדיג אין בעט, ביי מיר אין אַלקיר, און אַרום מיר דאָס הויזגעזינד, אַלע אין איין קול: אַ געפונענער! פון טויטע לעבע־דיג!... וואָס איז? הערט אַ מעשה, אַ דריי טעג בין איך געלעגען אין הינהער־פּלעט!

אַ מענש אין הינהער־פּלעט, ווי ס'איז בעקאַנט, זעהט אויס אינ־גאַנצען ווי טויט, דער גוף זיינער איז דאָ, אויף דעם עולם, און די נשמה זיינע, לויט ווי די וועלט זאָגט, שוועבט אין הימעל, דאָרט וואַרפט מען אויף איהם גורל, אַהין, אָדער אַהער, דאָס הייסט בליי־בען אַ דאָרטיגער, אויף יענער וועלט, אָדער אַ היגער, ווידער צוריק אויף דער וועלט. אין דער צייט פונ'ם פּלעטען, שפּאַצירט זיך דערווייל דעם מענשענ'ס נשמה פריי אין הימעל אַרום און זעהט זיך אָן וואונדער־שׂענע זאַכען דאָרט. פון גאַנץ אַלטע צייטען נאָך געהען אַרום צווי־שען דעם עולם און געפינען זיך אויך אין ספרים זעהר וואונדערליכע מעשׂיות, וואָס מענשען, געוועזענע אין הינהער־פּלעט אויפ'ן הימעל, האָבען דערצעהלט, צוריקקומענדיג פון דאָרט. רב יוסף דער זוהן פון רבי יהושע בן־לוי — דערצעהלט די גמרא — איז שטאַרק פערשלאָפט געוואָרען און געבליבען ווי טויט אין הינהער־פּלעט. אַז ער איז דער־נאָך צו זיך געקומען, פרעגט איהם דער פאָטער: וואָס האָסטו דאָרט געזעהן? און דער זוהן דערצעהלט איהם, עפּיס האָט ער דאָרט געזעהן גאָר קאָפּויר—געהויבענע דאָרט זענען דאָ דערנידעריגט, און דערנידעריגטע דאָ זענען דאָרט געהויבען... און אויף דעם פאָטער'ס פרעגע, ווי

שטעהען מיר, חכמים, געלערענטע, מיר זיי זעהען אויס דארט? ענטפערט ער קורץ און שארף — דאס איינענס (משטיינע־געזאגט) וואס דא!... און נאך זאכען אזוינע האט ער איהם דערצעהלט.

דעריבער, אויב דער ענין פון הינהער־פלעט איז יא אזוי גרויס, וועט קיינעם קיין וואונדער ניט זיין, וואס מענשען, גרויס און קליין, יונג און אלט, זענען מיך ווי די היישרעקען בעפאלען, אז איך בין צו מיינע קרעפטען געקומען, און גע׳חלש׳ט הערען פון מיר א ווארט, איך זאל זיי דערצעהלען, וואס אויפ׳ן הימעל פערלויפט זיך, וואס פארט הערט זיך דארט. פאר גרויס חשק איז די סמאהע זיי איבער די ליפען איבערגעיאגנגען, קוקענדיג אויף מיר מיט גרויס דרך־ארץ. איך זאל געווען דענסטמאל שכל האבען און וויסען א צורת מטבע, וואס פאר א ווערטה די מטבע האט, וואלט איך, ווי פיעלע אנדערע הימעל־מענשען ביי אונז, געמאכט פון מיין הינהער־פלעט א געשעפט, איך וואלט ווי יענע, דערצעהלט מעשיות, גוזמא־גוזמאות, לאזען די בהמות הערען, זיי וואלטען הנאה געהאט, און איך וואלט געגאנגען אין נאלד. איך אבער בין דענסטמאל געווען א יונגעל, געזעסען אויף קעסט, האב חוץ דער גמרא נישט געוואוסט דעם טעם פון דער שווע־רער ביטערער פרנסה. דעריבער האב איך, שוטה, מיך געהאלטען אן דעם אמת, דערצעהלט נאר דאס, וואס איך וויים. דאס אייגענע טאקי האב איך אויך דערצעהלט אונזער רב, זאל געזונד זיין. און אז ער האט מיך ווי אלמדן, א פרעג געטאן: ווי שטעהען מיר, יודען, דארט? האב איך איהם געענטפערט ווי דער אמת איז: שפל— מען טרייבט!...

ס׳איז געווען א גאט׳ס רחמנות איהם אנצוקוקען, וואס פאר א מינע ער. געבעך, האט געמאכט, א זיפץ געבענדיג טיעף פונ׳ם הארצען.

ואחר הדברים האלה — און נאך דער דאזיגער מעשה, האט מיין יצר־הרע, דער חסיד, זיך שטארקער נאך גענומען צו מיר מיט זיינע גנבה׳שע תנועות. לאמר, אזוי צו זאגען:

— היינט זעהסט דו שוין, שמייגער, ווי נעריהמט און נעאכפערט „ער", זאל געזונד זיין, איז אויבען דארט. אדרבה זאג, זאג...

— אזוי געאכפערט זאלען אונזערע אלע שונאים זיין! — ענטפער איך שטיל, אונטער די נאז, דערמאנענדיג זיך אן די זלזולים, וואס מיר איז געקומען צו די אויערען פון יענע דארט.

— עט! — זאגט ער מיר — מילא וואס מאכט עס ווענען אויס, אז יענע דארט רעדען צווישען זיך? אבער א תקיף איז „ער", א אוהו

ביד איז „ער״, און פון די אוצרות דעם שליסעל האט „ער״, און די ברירה צו געבען האט „ער״!... געה=זשע קיין בויבעריק! איך פערשטעה אסור נישט, וואס דיך קוועטשט?

אוי, האט מיך געקוועטשט! עס האט מיך געקוועטשט גלאט בויבעריק אליין, וואס איז מיר און איטליכען אין מיין ווינקעל אויסגעקומען עפים משונה=ווילד. עס האט מיך אייך געקוועטשט גלאט סתם דאס יודישע עקשנות, ובפרט נאך האט מיך געקוועטשט דאס אוועקלייגען א ביסעל אין דער זייט די גמרא, צו וועלכער איך בין פון קליינוויז אזוי געוועהנט געווען. — פון דער אנדערער זייט אבער, מוז איך זיך מודה זיין, איז מיר בויבעריק, א חוץ דעם וואס האט מיך געצחאוגנען זיין דארטען ווענען מיין עסק, ביסלעכווייז אריין מאקע אין טעם און אנגעהויבען צו געפעלען. ווי ווילד, דאכט זיך, די בויבעריקער וועהען אויס, דאך גוט צוקוקענדיג זיך. געפינט מען אין זיי פיעל שענע מעלות. זיי זענען גרויסע בעלי=בטחון׳ס. זארג, אומעטינקייט איז א עברה, פע! דער בויבעריקער האט געהויסען פרעהליך זיין. זיי האלטען זיך אינאיינעם, יונג, אלט, ארעם און רייך אלע גלייך, אלע צווישען זיך אויף חברה=לשון. זיי זענען נישט אזוי טרוקען, נישט אזוי קאלט מיט פינסטערע צרות, ווי יודען פון מיין ווינקעל, זיי קענען אמאל נעהמען א ביסעל משקה און נעהן א טענציל נישט דוקא פורים און שמחת-תורה, נאר פראסט אין א וואכענטאג. איך האב שוין ביי מיר געפועלט פאלגען דעם יצר=הרע, בעדארף זיך פלוצלים טרעפען אט וואס...

בעדארף פלוצלים מיין ווייב,—הערט א מעשה!—מעוברת ווערען נאר אן דעם בויבעריקער׳ס לאסקע, און האבען צווי יונגלעך מיט א מאל!

דאס האט שוין א ביסעל אבגעשוואכט מיין יצר=הרע. בויבעריק איז דערוויל ביי מיר א ביסעל אראב אין דער זייט, און איך בין געבליבען שטעהן ווי שבת א יוד, מיט איין פוס אין דעם תחום, מיט דעם אנדערען אויף יענער זייט תחום — נישט אהער און נישט אהין!...

ספר הבהמות

ספר הבהמות

מעשיות פון בהמות, אלערליי מיני בעשעפעניש און אלםדינג, וואס פערלויפט זיך אין זייער עולם.

ליעבהארצעדיגער רב מענדעלי!

איך קען מיר פארשטעלען, מיט וואס פאר א קרום פנים איהר וועט בעגעגענען דעם דאזיגען ספר מיינעם, וועלכען איך ברייגג אייך במתנה. „סטייטש, וואס הייסט — וועט איהר מאכען פערוואונדערט, בטלנ'דיג צו מיר, צו מיין קאפ חלומות — א בעל-לשון, וואס ארבייט כל-ימיו אין דעם „וויינגארטען פון דער יודישער ליטעראטור", שטענדיג געהאט צו טאן מיט יודען, געהאט מיט זיי צו זינגען און צו זאגען, — אזעלכער זאל פלוצלים אוועקווארפען אלסדינג, וואו וויינגארטען, וואו פאלק ישראל — נאט אייך גאר בהמות!... און גאר חוץ אלע זאכען, ווי געשיקט זיך עס גלאט מעשיות פון בהמות, פונ'ם בהמה'שען עולם?! מעשיות פון גלגולים, א שטייגער, ווי מענשען, אזוינע און אזוינע, ווערען, רחמנא-לצלן, בהמות: פערד, עזלען, חזירים, נישט פאר אייך געדאכט, מילא דאס איז חאטש על-פי דרך-הטבע. מען קען עס פער-שטעהן. עס האט זיך שוין אזוינס געטראפען און טרעפט זיך נאך עד-היום אין אונזערע יודישע שטעדט. אבער מלכתחלה אמת'ע עכטע בהמות זאלען פיהלען, וויסען פון זייער חיות — אזוינס נעהמט דאך נישט דער שכל. ס'איז דאך נאר א געלעכטער. נישט אנדערש טאקי ער איז משוגע!"

לאז זיין אזוי, רב מענדעלי, איך בין משוגע. איך וועל מיך נישט שפארען; די שאלה איז אבער, וואס פאר א מין משוגע'נער איך בין.

א מענש קען הייסען משוגע, פארשטעהט איהר מיך, איינס פון צוויי; אדער פונ׳ם זינען געהט אראב ער, און דער עולם איז קלאר, אדער פארקעהרט — דער עולם נעהט פונ׳ם זינען אראב, און ער איינער איז קלאר. דען דער שגעון פון א וועלט הייסט סדר־עולם. יענעס, וואס אין דער מאדע, עס מעג זיך זיין קרום. איז גלייך. משוגע איז דער יחיד טאקי סוי־ווי־סוי, אין ביידע פעלען. דער חילוק איז נישט מעהר אט אין דעם: אין ערשטען פאל איז ער א עלטער משוגענער, וואס משוגע הייסט. אין דעם צווייטען פאל אקעגען איז ער נאר א גע־מאכטער. און דאס, פארשטעהט איהר מיך, מאכט זעהר פיעל אוים. מיין שגעון איז — אזוי וויל איך מיר גלויבען — וואס איך בין נישט משוגע גלייך מיט אנדערע. דאס הייסט, וואס איך רעד נישט מיט דעם עולם איינע רעד, איינע ווערטער, נישט קוקענדיק אויף דער מאדע. אודאי איז דאס א נארישקייט. א מענש — זאגען די פילוסופין — איז בטבע א חברה־מאן... אינאיינעם מיט חברה איז תמיד גוט. ס׳איז דא אי כבוד, אי צוליעבזאלכען: דו מיר... פארשטעהסט דו מיך, און איך דיר... פארשטעהסט דו מיך. הכלל, דערלעגען רערלעגט מען נישט. — יא, זעהר גוט. נאר וואס טהוט מען אבער, אז מען וויל אונטער־באמקען און עס געהט נישט? אז אינוועניג אין דיר זיצט עפים ווי א שומר, וואס אבי עס דאכט זיך איהם ביי דיר עפים א חכמה׳לע, מאכט ער: שא! עפים א תנועה׳לע — לאזט ער דיך נישט פון דאנען אהין...

דערקלערען זיך דא פאר אייך — אך! נאר ציהט מיך נישט, רב מענדעלי, פאר דער צונג, צו דערקלערען אלצדינג ריין, שארף ביז איטליכם פיצעלע, נישט פארשטעלט. איבעריג, כ׳לעבען! מיר יודען פארשטעהען זיך אויפ׳ן ווינק. איין ווארט, אמאל, נישט דעררעדט, נישט געענדיגט, א סמארע מיט דער נאז, א דרעה מיט׳ן פינגער, זאגט ביי אונז מעהר ווי ביי די אומות העולם א גאנצער ספר. ביי וועמען פון זיי איז דא אזוי פיעל ראשי־תיבות, וואס ברעכען דעם מוח, אזוי פיעל ווערטער מיט פינטלעך אויף שטארקע אנצוהערעניש צו געבען, ווי ביי אונז? אויף איין אות, וואס דעם, יענעם דאכט זיך איבעריג, שטעהען אנגעבויט גאנצע בערג יודישקייט. איהר פארשטעהט? בערג הענגען אין דער לופטען אויף א האר, יודען אין דער לופטען אויף זיי, באמבלען זיך מים אויבער־הסברות אהין אהער, א שרעק!... אט אזוי איז דער שטייגער רעדעז ביי אונז: דרינגעניש, אנשטויסעניש, עפים

גלאַט אָהן ווערטער — אי... בע... עט... אָנגעהויבען עפּיס און וגו׳ אַ האַלב וואָרט און וכו׳, ענדיגען ענדיג דיר, זיי מוחל, דו מיט דיין כבוד אַליין, וד״ל — דו ביסט נישט קליין צו טרעפען. נישקשה וואָס מען מיינט.

מילאָ, הערט־זשע, רב מענדעלי!

יאָ, אַקעגען דעם, וואָס מעלתו זאָגט — „וויינגאָרטען", , טהוט זיך עס דאָרט היינט אַביסעל, אַי־אַי־אַי! גאָר נישט דער וואָס פריער. מילאָ ריינקייט, שענקייט... בין איך מוחל — נאַרישקייטען! אָבער וואו איז דאָס רוהיגקייט, דער געקליבענער עולם דאָרט וואָס אַ מאָל? היינט איז כל־דכפין — אַריין! צוגלייך מיט די געהויבענע, פאָרנעהמסטע לייט דאָרט, אויך קינד און קייט, אָהן עין־הרע. עס הילכט, עס סווישטשעט פון איטליכס ווינקעלע, נייע פיינעלעך — נייע ניגונים; נייע גרילען — נייע גרילצעניש. עפּיס רעדט מען מיני דבורים, עפּיס וויל מען, וויל מען... וואָס? שווער צו זאָגען. בע! עפּיס האַרבליך אַביסעל זייער לשון. ווי עס זעהט אויס, זענען זיי עפּיס אָנגעדרודעלט. פאַר וואָס? קיין יודישע נשמה קען מען נישט שאַצען, טסתמא ווייסען זיי פאַר וואָס נאָר אויף וויפיעל ס׳איז מעגליך צו פאַרשטעהן, דאַכט זיך, אַז זיי זענען גאָר נישט אַזעלכע בייזע... ווי זיי זעהען אויס. די אַלע דבורים זענען נישט פון זייער קאָפּ, חלילה. דאָס האָבען זיי גענאַשט ביי יענע, להבדיל, דאָרט, וואָס היינט אין דער מאָדע. די גאַנצע זאַך נישט מעהר איז, וואָס ביי יענע איז דאָס נאָך עט... צו דערליידן: ביי אונזערע אָבער האָט עס, משטיינס־געזאָגט, אַ פּנים ווי אַ פאַריזער מאָדע ווערט פערטראָגען, אַז אָה־און־וועה צו איהר, צו יודישע מיידלעך, דינסטמיידלעך ערגיץ אין אַ יהופּעץ. הכלל, ס׳איז ליהודים.

דאָך בין איך מיר געגאַנגען מיין וועג — שאַ, גאָר נישט, גלייך ווי מיר איז פאַרלענגט די אויערען. אַדרבה, נאָך אָבשטעלען זיך גאָר אַ מאָל אין דער זייט דאָרט און האָרכען אויף ציקאַווּעשטש, בשעת אַ גרויס דולעניש צווישען עלטערע, געלערענטע איבער היינטיגע משיח׳ס־צייטען, אַ שטייגער, חאָטש ס׳איז אַ ביסעל פאַרשטעלט, ארץ־ישראל הייסט עס, עפּיס נישט דערזאָגט, האַלבע ווערטער, ראָשי־תיבות; א״י, א״י מיט פּינטעלעך, וואָס ווערט געטייטשט מיט ל״ב פּירושים. איינער אַ שטייגער, איז אויסען נישט אַזוי א״י, גלאַט פּשוט מגושם ארץ־ישראל, ווי דאָס פּינטעלע דרינען. דער שפּיץ אינגאַנצען, וואָס שטעקט און מוז שטעקען דרינען, איז אָט־א דאָס — דאָס פּינטעלע

יודישקייט, די גאנצע חכמה, ווי הייסט מען עס, פארשטעהסט איהר מיך. א״י, הייסט עס, האט דעם יודישען טעם, מען בעדארף עס פיהלען ווי עפּיס א רוחניות. עס האט אין זיך אזוינס, עפּיס אזוינס, אזוינס... וואס במעט נאר פאר דער נשמה, אנדערש לאזט זיך עס נישט טייטשען... קומט נאך איינער און זאגט אויך פינטעלע טאקי, נאר א״י איז בע... לאו דוקא, פארשטעהסט איהר מיך, וואס לאו דוקא הייסט. אי איז דאך די קשיא, אז נישטא קיין ארט, אויף וואס־זשע שטעלען דאס פינטעלע? — די וועלט, נישקשה, איז גרויס, ס׳איז גענוג פלאץ דארט פאר איהם אויך. מען בעדארף נאר האלטען זיך במעלה און זיך מאכען הארץ. אי וואס — וואס, וואס? מען בעדארף מורא האבען... נישקשה, נישקשה! נארישע מענשען! זאגען א טייל. יא א״י, טאקי א״י, נאר דערצו בעדארף מען פריהער גוט טאקי זיך קוועטשען. וואס מיינט איהר קוועטשען? — קוועטשען די באנק, געהן אין חדר אריין!... דאס מיינט מען עפּיס קולטורע, ווי הייסט עס ביי זיי הײנט, השכלה אויף דעם נייעם שניט, פארשטעהסט איהר מיך. — נאך א טייל מענשען, גאר אהן חכמות, אהן מלאכות, מאכען: עט! נאט אייך א גראשען, א פערציגער הייסט עס, און אי, כילעבען! וואס נאך? — א תנועה אביסעל פון יודען, א הארטען פערציגער דערפאר איננאנצען, איהר פארשטעהט? — נאר ווי די מעשה איז, אזוי צו אזוי, וואס קען עס מיך אזא געשריי, אזא איקעריי ארען? לאז זיך מיר דאכטען — א קלייזעל...

איך שפאציר מיר אזוי איינמאל אין „וויינגארטען", ווי דער שטיינער מיינער איז, ביחידות, אויף וועגעלעך, וואו נישט אלע געהען, צוקוקענדיג מיך פון דערווייטענס צום עולם, בעטראכטענדיג דאס, יענס, פאמעליך, פאמעליך, זיך נישט געיאגט, געהאפט, און פערטיפענדיג זיך א מאל אויך אין די געדאנקען. פלוצלים קומט מיר צו די אויערן א האמפעריי, קולות פון א סך מיילער, דער געזאגט, יענער געזאגט, אלע איננאיינעם עפּיס אזוי:

— משכילים!... אסימילאטארעם!

— זעכציגער, זיבציגער יאהרען!

— געמיינט השכלה, האבען זיי, א סגולה צו די צרות.

— וואס געטאן די משכילים פריהער?

— פאר׳ן פאלק וואס געטאן?

איך שטוים מיך שוין אן, וואס דאס בעדייט. — דאס רעכנען זיך א אב קינדער מיט טאטעס, דער נייער דור מיט העם אלטען. עס

פארדריסט מיך שוין טאקי אויף זיי, אויף די היינטיגע הייסט עס. הע-הע. זידלערייען! נישט צו פארשטעהן פון טאג צו נאכט — אז דענסטמאל האט ערשט אנגעהויבען צו טאגען, נאך אזא לאנגער פינסטערער נאכט צו טאגען! נישט ווייסענדיג זיך צו מאכען פונ׳ם חילוק פון היינט ביז א מאל — אז אנדערע צייטען — אנדערע וועהטאגען, אנדערע וועה-טאגען — אנדערע סגולות. אז צו מענשליכע צרות איבערהויפט איז בילדונג פאררעכענט געווען דענסטמאל פאר דאס איינציגע מיטעל ביי דער גאנצער וועלט בכלל. נישט צו בעטראכטען די ביטערע לאגע, אין וועלכער די בידנע משכילים, נעבעך, האבען דענסטמאל זיך געפונען, צווישען א עולם, וואס איז בעריט געווען פאר א מינדסטע זאך, עפיס נישט אזוי ווי ביי איהם איז איינגערעדט, זיי צערייסען אויף שטיקער, אוי, האבען זיי דענסטמאל, נעבעך, געליטען! און נאך פאר וואס? פאר׳ן תנ״ך, דקדוק, לשון געליטען!... אויף בוידעמס, אין קעלערס, לעכער, הורבות האבען זיי געלערענט. די שנאה פון אלע זייטען, איז גרויס, סכנות, נויט, ארעמקייט — א שרעק, און זיי פונדעסטוועגען טהוען זייערס, דערגרייכען א סך. דעם פונדאמענט צו אונזער איצטיגען צו-שטאנד געלעגט האט ווער? — זיי! גאזעטען, שפראכע, השכלה-ספרים האבען מיט זייער אנהויב צו פארדאנקען וועמען? — זיי, זיי שא, פון איהר קינדערלעך, פון וואנען האט איהר זיך גענומען? פון וואנען די אלע היי‌נטיגע חכמים, גרויסע קעפ, בריות-מענשען, ווען די טאטעס, די משכילים, פאר זיי וואלטען זיך נישט געווען מיהען?... אי-וואס, יענע מיני פאשוינען דענסטמאל, קריכער, אסימיליאטארען הייסט עס? קראפיווע זייעט מען נישט, עס וואקסט אליין. אזעלכע וואקסען אומעטום אין אלע צייטען. קארג, א שטייגער, זענען זיי דא צווישען אייך, היינט טאקי?...

נאך מעהר פערדראס איז אבער, וואס דער גאנצער „הכצעקתה״ איז גאר א איבעריגע זאך. איהר ווילט עפיס טאן פאר׳ן פאלק? — אך, קינדערלעך, מהיכא-תיתי! צו וואס-זשע איז אזוי דאס פייער. דאס זידלען זיך, דאס קלאגען זיך אויף די טאטעס, מאכען זיי אויסצודרעהען? שוין נישט זאגען, פאר וואס קומט עס זיי אזוינס, פרעג איך נישט מעהר: צו-וואס, טאמער ווייסט איהר, בעדארף מען עס? אפשר אויף אויסצופיינען זיך דערמיט פאר׳ן עולם: גאט זעהט, הייסט עס, ווי מען טהוט תשובה, מען שלאגט זיך „אשמנו״ פאר דעם חטא פון השכלה, פאר די זינד פון טאטעס, אלטע משכילים? — אט, כ׳לעבען! לא-די-

וואָס דער עולם וועט נישט גלויבען, ווייל די אויגען זענען איהם נאָך נישט אַרויסגעקראָכען, נישקשה, צו זעהן די אַלטע זינר פון די פּאָטערס אויך ביי די קינדער, וועט ער נאָך, צומאַכענדיג, מחילה, די נאָז, זאָגען: פע! אויף דעם אָרט וואו די בעלי-תשובות שטעהען קענען אמת'ע צדיקים טאַקי נישט איינשטעהן... אלא וואָס דען-זשע בעדאַרף מען עס? — גאָר נישט!

גלאַט אַזוי זיך, פייערן, פילדערן. מה נאמר ומה נדבר, ס'איז מאַקי מעשה יוד. צוהיצט זיך אַ יוד, דענסטמאָל — אָ, אַזאַ'ס! רעדט ער און רעדט אַפילו אויף „ננתקה" אויך. לעכצט אַ יוד נאָך כבוד, מוז ער דערווייל מאַכען צו נישט אַנדערע. ביי איהם איז ישר והפוך — אי גערעדט אַזוי, אי דאָס אייגענע פאַרקעהרט; אי אַ הייב אַרויף, אי אַ וואָרף אַראָב; אי מאַכען זיך אוים זיין יחוס, זכות אָבות, אַ גאַנצען צימעס, אי אויסמאַכען עס צו גלייכער צייט. און ווי עס דאַכט זיך, פיהלט ער עפּים גאָר אַ בעזונדער מין משונה פערגעניגען אין מבטל זיין די זייניגע און דאָס זייניגע, אין דעם שנייצען, ווי זאָגט מען עפּים, די נאָז און שמירען דעם פּנים. אַיינגעהמען תענוג פון מבטל-זיך-זיין, פון קיין פּנים-נישט-האָבען — אַזוינס קענען נאָר טאַקי מיר יודען!...

עס צושפּילען זיך אין מיר פאַר גרוים פערדראָס די געבליטען. עס רייסען זיך מיר אויף דער צונג טיעף פונ'ם האַרצען ווערטער, רעדען ווילט זיך מיר, רעדען — און דאַכט זיך טאַקי: אָט שטעה איך פאַר'ן עולם, זאָג און שריי ווי אַ נביא מיט דעם בעקאַנטען טרויערדיגען ניגון: הוי, וועה-געשריגען אויף די, וואָס קענען אַנדערש נישט גילטען פאַר גוט און פרום, פאַר חכמים און פיינע-בריות, ביז זיי מאַכען נישט אַ תל פון יענע! הוי, וועה-געשריגען איך בריה'שאַפט זיך צוהיצען, צופלאַקערן; אויף ניכע אָנצינדעניש און אויף ניכע אָבקיהלעניש!... הוי, וועה-געשריגען אויף... נאָר באַלד טהו איך מיר אַ חאַפּ -- אוי, חלומות! איך איינער אַליין געה דאָ אויף דעם וועגעלע. וואו עולם? נישטאָ קיין עולם!...

שפּעטער איז מיר אויסגעקומען צו הערען דאָרט אין זעם „וויינגאָרטען" קולות, געשרייען נאָך שטאַרקערע ווי פריהער, מיינסטענס איבער לאומיות — אַ שפּאָגעל-ניי וואָרט אַזוינס, נישט דערהערט געוואָרען אַ מאָל ביי אָבות-אבותינו. הייסען זאָל עס אייגעטליך הייסען לאומיות בכּו אַזוי ווי גויות (לאום און גוי האָבען דאָך איין טייטש: פאָלק, נאַציאָן), דאָס הייסט, פאַרשטעהט איהר מיך — ווי זאָל איך עס זאָגען? —

עפּים אַזוי: פֿאָלק איז פֿאָלק און רעליגיע איז רעליגיע. צוויי בעזונדערע זאַכען, ווי בײַ זיי, להבדיל, וואָס בײַ יודען גאָר נישט צו פֿאַרשטעהן! מסביר צו זיין עס אַביסעל, מוז איך געברויכען עטליכע ווערטער חקירה, זאָל מיך גאָט נישט שטראָפֿען פֿאַר די זינד. שרעקט זיך נישט, רב מענדעלי, טאַקי נאָר עטליכע ווערטער, נישט מעהר, ווי איך בין אַ יוד!

דת בײַ אונז יודישע קינדער, פֿאַרשטעהט איהר מיך, איז נישט דאָס, וואָס בײַ אַנדערע פֿעלקער אמונה, גלויבען, רעליגיע — הימעל־זאַכען, יענע וועלט; נאָר וואָס דען? גוטע, קלוגע, גערעכטע געזעצען, אין לעבען אַריין נויטיגע זאַכען, טאַקי דאָ אויף דער וועלט, און אויך געבאָט, וואָס זענען געשטעלט אויף היסטאָרישע, געשעהענע זאַכען, פֿון אַ זכר וועגען. אַזעלכע געזעצען, אַזעלכע געבאָט דריקען אויס און דערהאַלטען דאָס לעבען אי דעם גייסט פֿונ׳ם פֿאָלק. דת און לאומיות זענען דעריבער בײַ אונז איינס. איטליכער אין דעם גוטען יודישקייט איז, וויסענדיג נישט וויסענדיג, ווילענדיג נישט ווילענדיג, אַ יוד, אַ לאומי. „קודשא־בריך־הוא, ישראל און די תורה זענען איינס" — אַזוי זאָגען אויך אונזערע הייליגע חכמים. — קורץ און שאַרף!

נאָר גאַנץ פשוט, גאָר אָהן אַלע חקירות לאָזט זיך נישט פֿערגלייכען דאָס, וואָס בײַ יודען, מיט דעם, וואָס בײַ אַנדערע פֿעלקער. פֿעלקער בײַ זיך אין לאַנד, פֿערזאָרגט מיט אַלע נויטיגע זאַכען צום לעבען, זיי מעגען אמונה און לאומיות טיילען און קענען עס טאַקי טיילען. זיי האָבען וואָס צו טיילען — ס׳איז דאָ אי וואָס צו גאָט, אי וואָס צו לייט; אָבער יודען... זיי טהאָרען נישט און קענען נישט טיילען, דען וואָס האָבען יודען, משטיינס־געזאָגט, אין גלות? אין וואָס זאָל עס בעשטעהן פֿאַר זיך אַליין, גלאַט יודישקייט, לאומיות, ווי הייסט מען עס בײַ זיי היינט, אַז נישט דאָס, נישט יענס, אַז קיין זאַך נישט ווי בײַ לייטען? איהר פֿאַרשטעהט דאָך וואָס מען מיינט... גלאַט לאומיות דאָ אין גלות, אָבגעטיילט פֿאַר זיך בעזונדער פֿונ׳ם דת, איז דאָך עפּים אַ וואָרט נישט צו פֿאַרשטעהן. פֿאָרט וואָס זאָל עס אַזוינס זיין, אין וואָס זאָל עס בעשטעהן?

— לאומיות בעשטעהט — אַזוי שרייט מען היינט בײַ אונז אַיין — אין קול — אין לשון, היסטאָריע!

אָווא, אין לשון! פּקוד, פּקדתּי, הייסט עס. הערט אַ מעשה, אַין

לייענען היסטאָריע !... אַט דאָס גאָר ? אַט דרינען בעשטעהט עס איינ־גאַנצען דאָס פייער, דער ברען ? אַ נס, כ׳לעבען, וואָס די היינטיגע האָבען זיך, מחילה, פֿאַרשפעטיגט, זיי זאָלען זיך געווען אונטעררוקען מיט זייער חקירה אין יענע פריהערדיגע צייטען, און מען זאָל זיי געווען, חלילה, הערען, וואָלט פון יודען שוין לאַנג קיין זכר נישט איבערגעבליבען. פֿאַר דעם לשון און היסטאָריע, משטיינס־געזאָגט, וואָלט קיינער פֿון יודישע קינדער, זיי אודאי נישט, זיך נישט מוסר נפֿש געווען.

לשון, מהיכא־תיתי ! אַ טייערע זאַך. נאָר גוט מיט עפּיס דערצו, פֿאַרשטעהט איהר מיך, מיט אַשטיקעל אייגענם מ אַ י אָ נ ט ע ק, אַ שטיינער, וואו דו ביסט אַ פריץ און ד י י ן וו אָ ר ט דאָרטען גילט. אַז דאָס אָבער נישט, נישטאָ פֿאַר איהם, פֿאַר דעם לשון דיינעם הייסט עס, קיין אָרט, קיין געברויך — נישט אין מאַרק, אין קלייט, אין קאַנטאָר, אין דער פרנסה, בעונותינו הרבים, און ערגיץ נישט אין דעם לעבען, — וואו־זשע ? בלייבט דאָך איהם איבער דאָס איינציגע נאָר די שוהל. איז דאָס איינציגע אָנשפּאַרעניש זיינס הענגט, נעבעך, אין דעם חומש׳ל, תנ״ך׳ל, אין דעם סדור׳ל, מחזור׳ל און אַנדערע הייליגע ספרים, אין וועלכע דער יוד ליגט אינגאַנצען מיט די ביינער, מיט לייב און לעבען און זיינע אַלע געדאַנקען, אין וועלכע ער געפינט פֿאַר זיך טרייסט, פול זאַכען, געבאָט אַזוינע איף־צו־וועקען און קרעפּטיגען אין איהם זיינע נאציאָנאַלע געפיהלען. טאַקי אינגאַנצען וואָס דיין לשון, נעבעך, האָט זיך דערהאַלטען און האַלט זיך נאָך אין גלות אַצונד, האָט עס צו פֿערדאַנקען נאָר זיי, אַט די אַלע זאַכען — דאָס לעבען, די נשמה פֿונ׳ם יודישקייט. נעהמט צו דאָס, דאָס הייסט, מען רוקט זיי אָב אַביסעלע אין דער זייט, מען גיט דערפֿון, ווי אויף אַ רפואה, אַ קאָווע־לעפֿעלע אַ שעה — נעהמט מען ביי איהם צו, ביים לשון הייסט עס, די נשמה. אָהן אַזאַ אָנשפּאַרעניש דאָ, אין גלות, נאָר גלאַט פֿאַר זיך אַליין, וועט עס, פריהער אָדער שפּעטער אַביסעל, ווײַכער פֿאַלען.

אוי, די מעטאָדעס, די מעטאָדעס ! דאָס איז פֿאַר דעם לשון סם, דאָס אייגענע וואָס פֿאַר דעם פיש די יבשה. אוי, די יבשה — די טרוקענע אָהן גייסט, די וואָכעדיגע אָהן הייליגקייט, מעטאָדעס !... אָנגענומען, זיי דינען גרינגער אויסצולערנען די שפּראַכע, אָבער אַקעגען דעם דינען זיי אויך, נאָך גרינגער זי צו פֿאַרגעסען. ראשית חכמה מוז

מען דאָס הארץ, באַלד טאַקי אין אָנהויב, לאָזען פיהלען דעם הייליגען געטליכען גייסט. אָט דאָס ערשט קען דינען פאַר אַ גרונט פאַר'ן לשון, עס זאָל שפּראָצען, וואַקסען און געבען פּירות; אָהן דעם אָבער וועט זיך עס ווי גראָז נישט לאַנג האַלטען. בפרט היינט, אַז פון אַרום און אַרום בלאָזען שטאַרקע ווינטען און רייסען אויס אין דעם יודישקייט פיעל זאַכען, וואָס נישט פעסט דאָרט איינגעוואָרצעלט... לאָז נור אַוועקגעהן אַ שטיקעל צייט, וועט זיך אַרויסווייזען, צו עס איז פאַר איהם אַ לעבען, ווי די היינטיגע זאָגען, אָדער, הלואי איך זאָל ליגען זאָגען, נאָר אַ טויט.

— למאי אונגאַריש, פּויליש, טשעכיש און דאָסגלייכען! — שרייען דאָרט יענע לייט, נעהמענדיג זיך געשמאַק קודם־כל צואַרבייטען, מאַכען אַ לשון.

עס ווילט זיך מיר שטאַרק זיי עפּיס זאָגען, נאָר ביי מיר איז אָבער געווען אָבגעמאַכט, איינהאַלטען זיך ווי וויט מעגליך, נישט אָנרופען זיך מיט אַ וואָרט. און צוקיהלען מיר דאָס הארץ נעהם איך מיך אויס'טענה'ן מיט זיי אין די געדאַנקען. רעדענדיג פאַר מיר און פאַר זיי, ווי דער שטייגער איז פון אַ מענשען אַ מאָל נאָך אַ שלעכטע בעגעגעניש מיט עמיצען.

— רבותי! — מאַך איך טראַכטענדיג ביי מיר — וואָס איז דאָס פאַר אַ פערגלייך? מען בעדאַרף זיין בלינד, נישט צו זעהן דעם ווייטען חילוק פון אונז צו יענע. אם־ירצה־השם, אויף זייער אָרט, אין זייער שטאַנד, וועט עס ביי אונז זיין אויך אַזוי, אפשר פיעל מאָל בעסער נאָך ווי ביי זיי.

— דאָס איז דאָך אָבער אַ סגולה, לשון, מעטאָדעס, הייסט עס, פאַר אונזערע קנעכט, פאַר אונזערע קריכער און זייערע קינדער — לאָז איך זיי טענה'ן, רעדען אַקעגען מיר.

— חכמים! — טהו איך זיי אונטער די אויגען אַ פּיק — דאָס איז אַזאַ מיטעל ווי אָנשטעקען זאַלץ אַ פייגעלע אויפ'ן ווידעלע כדי עס צוחאַפּען. משוגע וועלען יענע זיין, קריכען אייך אין די הענד אַריין, איהר זאָלט מיט אַזוינע מיטעל מתקן זיין זייער נשמה, מאַכען זיי פאַר יודען, בפרט אַז די מיטעל אַליין טויגען נאָך דערצו אויך נישט. מע־טאָדעס און גלאַט לשון, אָהן דעם הייליגען יודישען גייסט, דערצו נאָך אָהן אַ שום געברויך אין דעם לעבען, איז דער פּרנסה, זענען דאָס

איינגע וואָס אַ טויטען באַנקעס... איהר הערט? איהר מעגט, נישקשה, צורעכנען דערצו אויך היסטאָריע.

— אַי, אַי, יודישע קינדער! — לאָז איך זיי שרייען, אָנהאַפּענדיג זיך ביים קאָפּ — ס'איז דאָך עפּיס אַ שרעק! אוים היסטאָריע, אוים זכרון, אַ מענש זאָל נישט געדענקען, וואָס מיט איהם אַ מאָל! היסטאָריע — דאָס איז דאָך דער זכרון פון אַ פאָלק. דאָס איז אַ קול פון עלטערן, וואָהרנונגען און לעהרנונגען; אַ פערצייכעניש פון זאַכען, געשעהענישען, איינפיהרונגען פאַרצייטען.

— דאָס אַלסדינג העלפט אָבער אַזוי ווי אַ אַרבעס צו דער וואַנד! — ענטפער איך אָב צוריק ביי זיך טאַקי אין די געדאַנקען — מען הערט און מען טהוט נישט וואָס מען הערט, אָדער מען טהוט און מען הערט נישט. יענעמס נסיונות זענען נישט קיין תורה פאַר אַנדערע, נעכטיגע — טויגען נישט מאָרגען. קינדער האַלטען זיך קליגער פון די טאַטעס. שאַ, איהר אַליין טאַקי בערימטט זיך דאָך מיט אייער יונגקייט, דערמיט אַליין וואָס איהר זייט יונגע לייט, און רעכענט זיך אָב מיט עלטערע ווי מיט אַ טאַטען!... אַלטקייט איז אַ עבירה שוין דערפאַר וואָס ס'איז אַלט. ווייסט איהר-זשע נישט, אַז יונגקייט איז נישט אייביג, אַט-אַט ווערט איהר אַלט און שפּעטערדיגע יונגע לייט וועלען אויס אייך שפּאָטען? מעגליך, איהר ווייסט, דער נסיון איז פאַר אייערע אויגען, עס ליגט אייך אין זכרון און עס העלפט פאָרט נישט. דער זכרון. ס'איז נאָך באמת דאָ עפּיס אַ גאַנצע דרעהעניש. געדענקען און הערען — הייסט דאָך בלייבען שטעהן, אויף איין שטאַנד, נישט ריהרען זיך פונ'ם אָרט. פע! — אלא, וואָס דען, אַלץ ווייטער ווייטער געהן, דאָס הייסט, געדענקען און נישט הערען, קומט דאָך אויס עפּיס אַזוי משונה ווי אַ שטעהן און אַ געהן ביידע אינאיינעם! צו וואָס געדענקען, צו וואָס דער גאַנצער זכרון, ער זאָל זיך נור באָמבלען אונטער די פיס און שווער מאַכען דאָס געהן? שוין פיעל גלייכער אַזוי: נישט געדענקען און נישט הערען. און געוועהנטליך קומען טאַקי פאָר אין דעם לעבען. אָט יענע מאַכערס, אַ שטייגער, וואָס ווייסען נישט, הערען נישט אַ וועלט און טהוען, אַרבייטען מעשים...

— פילוסופיאָ! — לעג איך זיי אין מויל אַריין, אויף אָבצוזידלען מיך כלומר'שט, אַזאַ וואָרט, וואָס הייסט ביי דער וועלט אַזוי פיעל ווי נאַרישקייטען, מעשה מלמד. און דאָך האָט איטליכער, אויף ווען עס

איז געזאָגט געוואָרען, דערפון בײ זיך אין האַרצען הנאה — גלאַט אין דער וועלט אַריין פילוסופיא, זײטיגע זאַכען. אַהער בעסער מיט אונזערס, מיט יודישע היסטאָריע! זי דערפרישט, הײלט און בעשענט, זי גיט צו אַ שטיק געזונד, כח און לעבען.

— מיט וואָס?

— סטײטש מיט וואָס! מיט אַגאַנץ צעטעל פון תנאים, אמוראים, גאונים, רבנים, ראשי-ישיבות, מורי-הוראות, דיינים, פּרוטע כשר'ע יודען און מחברים כל-המינים.

— מהיכא-תיתי! אויב אַט דאָס-אַ הײסט און קען הײסען היס-טאָריע, איז עס נאָך גוט פאַר אַזעלכע, פאַר וועלכע עס זענען אָפּען די ספרים פון יענע אַלע לײט דאָ אין דעם צעטעל, הגם זײ קענען זעהר גוט זײן דאָס וואָס זײ זענען, אויך אָהן אַזאַ היסטאָריע; פאַר אַזעלכע, בײ וועלכע די דאָזיגע אַלע לײט מיט זײערע ספרים זענען שטאַרק בחשיבות און האָבען אַ גרויסע ווירקונג, אַ דעה אין זײער לעבען. ווען אָבער נישט דאָס, וואָס קען דען אַזאַ היסטאָריע, גלאַט אַ צעטעל נעמען אַליין עפּיס געבען? — גאָר נישט! נישט איין זאַך פון די, וואָס איהר ווילט. מען קען זיך איבערקוקען דאָס גאַנצע צעטעל, אויב מען וויל, און בלײבען טאַקי קאַלט ווי אײז. אויף דערויף אַלײן האַלטען זיך איז דאָס יודישקײט אַ בלאָז! און באמת טאַקי, וואָס פאַר אַ אינטערעס, וואָס פאַר געפיהלען פון ליעבשאַפט צו זיך קענען בײ יענע אין האַרץ אויפוועקען אַזעלכע לײט, וואָס קומען זײ אוים אַבּיסעל משונה ווילדליך, עפּיס גאָר ווי פון אַ אַנדער וועלט? קדושים אפילו, די אַלע גרויסע צרות, רדיפות, דערנידערונגען, געבערענטע געבראָטענע לײד, מיט וועלכע אונזער היסטאָריע איז אַזוי רײך, איז אויך אַ קנאַפּער מיטעל צו מאַכען דערמיט יענע קאַלטע פאַר הײסע יודען. דערפרישען, הײלען און בעשענען, מײנט איהר דערמיט — אדרבה! עס קען נאָך אויף זײ ווירקען פונקט פערקעהרט. זײ קענען, לײענענדיג עס, גאָר פערדרעהען די נעז, טראַכטען: נו, אַ פאָלק!... אויף צרות, אויף אומ-גליק נאָר אַזאַ פאָלק, וואָס איז צו שאַנד, צו שפּאָט אין אַלע ערטער און אַלע צײטען. גלײכער די חרפות-בזיונות, די אַלע צרות און דער-נידערונגען צו פאַרדעקען, שאַ, לאָזען עס האַטש אַנדערע הײנט נישט הערען, לאָז מען נישט זאָגען: קנעכט, אַקעגען דעם וואָס פריהער זײט איהר הײנט פריצים! אויך אונזערע קינדער לאָזען עס נישט וויסען. צו וואָס פערגיפטען דערמיט זײער לעבען, קרענקען, שוואַך מאַכען זײ

מיט מעשיות פון ביטערען גלות, דערשטיקען אין זיי דעם מענשליכען שטאלץ און צונעהמען ביי זיי דעם מוטה אין די יונגע יאהרען?...

יא, ס'איז גאר א שאלה אויב א לעבען פון א פאלק אין דעם לאנגען גלות, וואו עס לעבט-זיך, טהוט זיך נישט מיט זיין אייגענעם ווילען, נאר מיט יענעמס, נישט ווי עס ווילט זיך, נאר ווי עס לאזט זיך; וואו די לאגע זיינע ענדערט זיך תמיד ווי דאס וועטער נאך די ווינטען, וואס בלאזען פון פערשיעדענע זייטען; וואו באלד גיט עס איהם א טראג אין דער לופטען און באלד א ווארף אין דער ערד אריין, היינט פערווארפט עס איהם ווי א בלעטיל אהין און מארגען אהער — אט אזא לעבען, משטיינס-געזאגט, פון אזא פאלק איז די שאלה, אויב עס קען גאר הייסען היסטאריע... עס האט א פנים טאקי נאר ווי עפים א שלע-פער, א בעמבלער רעכענט און פערשרייבט די צאהל הייזער, פון וועלכע מען האט איהם ארויסגעטריבען, די צאהל משרתים, לאקייען, וואס האבען איהם ארויסבעגלייט, און די קלעפ, די הייסע פעטש, וועלכע ער האט דערביי פון זיי געחאפט, פינקטליך אקוראט, נישט צופארפעהלען נישט איינם פון זיי, חלילה!...

היסטאריע און לשון קענען זיין דאס, וואס זיי בעדארפען זיין, ערשט דענסטמאל, ווען זיי ווערען געמאכט און האבען א געברויך ביים פאלק, ווען זיי געהען אין דער וועלט מיט איהם און דורך איהם, בשעת ער, דאס פאלק הייסט עס, הענגט אב פון זיך, פון זיין ווילען, טהוט, ארבייט, און ווייסט צו זאגען פון זיין לעבען... דערוויל אין גלות, איז לשון — לשון-קודש (היילינג צוליעב די היילינגע ספרים) נישט פשוט, פאר זיך אליין לשון, און היסטאריע — אוי, אויף שונאי-ציון געזאגט געווארען!...

— הערסט-דו, אט דאס טאקי שרייען מיר דאך: ציון! — — —

דאס אויס'טענה'ן זיך אין די געדאנקען איז מיר אצונד קארג. דאס העלפט דיין טראכטען, דיין פערבארגענע חכמה אינוועניג אין זיך, בשעת די אומשטענדען פאדערען, יענעם פריי טאקי זיי ארויסצוזאגען? רעד, לאז מען הערען! — עס ווערט אין מיר עפים א פערענדערונג. עס גיט מיך א טראג — און פלוצלים ווי פון דער העלער הויט וואקס איך אויס פאר דעם עולם עפים מיט א גאנצער דרשה.

— אזוי! — זאג איך הויך אויף א קול, אלע זאלען הערען — ציון, הער איך, זאגט איהר. ארץ-ישראל, הייסט עס, מיינט איהר! אך,

הלואי רבונו־של־עולם, מיט דעם גאנצען הארצען! אויב אזוי למה רג... צו־וואס־זשע דאס שטורעמען ולאומים יהגו, מחילה, דולען זיך מיט חקירות נישט צו דער זאך? מיט חקירות, וואס האבען אייגענטליך איין ווערטה מיט דעם „הא״, וואס איינער א לעדיגגעהער מאכט בשעת יענער הארעוועט, האקט האלץ, און פערדולען דערווייל דעם עולם דעם מוח, מיט זאבענישען, וואס דערצארנען נאר, וואס זענען איבעריג, אי פאר דער צייט. דאס, וואס איינצופיהרען עס דאכט זיך דא אצונד גוט, קען גאר זיין שפעטער דארט שלעכט. דאס, וואס דא אצונד איז שווער, וועט שפעטער דארט געשעהען גאנץ נאטירליך פון זיך אליין און גרינג. כי האדם — דער מענש איז, זאגט דער פסוק, ווי א בוים. ווינטער איז דער בוים, דאכט זיך, אהן לעבען, נאר א שטיין, רעדט, מהוט כלי־המיטעל — אומזיסט, נישטא קיין גרין בלעטעל! לאז נאר אבער א שיין טאן די ליכטיגע זון, זומער — ווערט ער ווי ניי געבוירען, פריש, לעבע־דיג. ער גרינט, ער בליהט און גיט ארויס פון זיך פירות אין דער געהעריגער צייט... לאז נאר זיין ציון, ניין! ארץ־ישראל מיין איך, פער־שטעהט איהר מיך...

— הא! וואס איז דאס פאר א ניין, פאר א חאפען זיך עפים צוריק? — וואונדערט איהר זיך שטארק אויף מיר — יא, רבותי, לאז די זאך האבען איהר ריכטיגען נאמען! אין א נאמען איז א מאל זעהר פיעל געווענדעט. טאקי ארץ־ישראל, אזוי איז גלייכער און פאר דער וועלט פערשטענדי־גער. וויל דרינען איז גאנץ בולט אויסגעדריקט אייער פערלאנגען. גאנץ קלאר: מען וויל ארץ־ישראל, און ציון, עס פערשטעהט זיך, אויך בכלל. ציון אבער דריקט נישט אוים דייטליך וואס מען וויל. עס האט א סך פירושים, אזוינע, וואס פאר אייך נישט קיין משא־ומתן. ווייל אין ציון ליגט אזוינס, אין וואס אייך איז אייגענטליך גאר ניט געלעגען — וויל ציון, פערשטעהט איהר מיך, האט נישט און קען טאקי מעהר נישט האבען דעם אמאלדיגען טעם פאר וועלטליכע מענשען באנקירען היינט; פאר געשעפטמאכער, וואס ווילען גיך־געשווינד, מיט אייזענבאהן, נישט ארויסנעהמען זיך די אויגען קוקענדיג, מעשה קבצן, רייטענדיג אויפ'ן עזעל. וויל פריהערדינער ציון, ביי יענע כלי־קודש דארט און ביי יענע אין די הענר. ווי אמאל נאך אין די יונגעלשע יאהרען, פאסט מעהר נישט פאר אזעלכע קלוגעטשקע ווי איהר היינט. וואס ווילטי זיך יישט מעהר לאזען פיהרען אין חדר

אריין און וואס קענען אליין, ברוך־השם, בעשטעהן זייער שטעדטיל, ווייל, פערשטעהט איהר מיך... דאס גאנצע צאצקעלע, ווי הייסט מען עס, וואס איהר בינדט עס היינט אן, ווי תפילין, להבדיל, פאר א צייכען אויף אייערע קליידער — איז אייגענטליך גאר ניט צום פערשטעהן. פון וואנען האט עס צו אייך זיך גענומען? וואו שטעהט עס געשריבען אין דער תורה? אדרבה, פערקעהרט... לייענט דארט, לייענט נאך ערגיץ, וועט איהר פערשטעהן. און די היסטאריע אונזערע פארצייטען וואס זאגט? דאס צורייסען זיך פונ׳ם פאלק ישראל אין צוויי בעזונדערע טייל, איינער מיט דעם אנדערען אויף מעסער־שטעך, גלייך פרעמדע; די צוואנג, די פיין, אויסגעלאסענקייט, קריג, געשלעגן און חורבנות, ווען הויבט זיך עס אן און פון וואנען איז עס גיך און באלד געקומען? — זאגט, זאגט, רבותי!

אוי, רב מענדעלי, האבען זיי עס געזאגט אביסעל, אט די רבותים! נישט זיי, א פנים, האבען פערשטאנען מיך, נישט איך זיי, אפשר שפעטער, קען זיין, וועלען מיר איינער דעם אנדערען פערשטעהן, דערווייל גיב איך א מאך מיט דער האנד אויף דעם גאנצען עולם, לאז ער איבער. געהן צו אנדערע שרייבער אין די הענד, בשת אלהי ישראל! און נעהם מיך אויף דער עלטער — וואס יאל יי׳ ט.ז׳ — ווידער צו מיינע בהמות.

פערגעסט נישט, רב מענדעלי, אז נאך אין דער יוגענד האב איך געשריבען און מיך אבגעגעבען מיט אלעריליי מיני בהמות. תחילת איז דאס ביי מיר געוועז פשוט עפיס א מין שפילכען. ׳ס האבען מיך פער־אינטערעסירט זייערע פערשיעדענע געשטאלטען, זייערע גענג, זייערע העוויות, גלאט אזוי, ווייל ס׳איז משונה, עפים אנדערש ווי געוועהנטליך ביי מענשען. עס הירזשעט זיך, א שטייגער, א פערד פראסט אויפ׳ן מארק נעבען וואגען, נישט געקוועטשט זיך ווי יענער, להבדיל, ביי אונז נעבען עמוד, אדער דארט אויף דער סצענע. ׳ס רעוועט זיך א קוה אויף דער געמבע, נישט מיט דער ברייטקייט, נ׳ט דער פארסע ווי יענע לייטישע געמבעס. עפים הפקר איז זיך א ציגען בערדיל, מען מעג עס, נישקשה, צופען, רייסען, די ציג מעקעט — און גאר נישט! וואס דאס הירזשען, דאס רעווען, דאס מעקען בעדייט, דאס איז מיך קנאפ אנגעגאנגען. ערשט שפעטער, אז איך האב מיינע בהמות דערקענט בעסער, איינגעזעהען, אז זיי זענען ווי מענשען פלייש און בלוט, ווי מענשען מיט אלע חושים, מיט געפיהלען, און ערנסט בעטראכט זייער

לאַנג, זייער ווײסט לעבען, ווי זיי זענען עס אין גלות, נעבעך, קומט עס אָב ביי די מענשעלעך אויף דער וועלט — האָט מיך שוין אָנגעהויבען ציהען צו זיי דאָס געפיהל פון רחמנות, איך הער אַ מאָל קולות פון זיי און פערשטעה, דאָס איז אַ הירזשען, אַ רעווען, אַ מעקען, נעבעך, פאַר וועהטאָג און ביטערע יסורים; דאָס איז אַ קייכען, אַ סאָפּען, אַ זיפּצען אונטער צו אַ שווערער משא. —

אַז די דאָזיגע בידנע גאָטס-בעשעפעניש האָבען געפיהל און פערשטאַנד, זאָגען אויך פיעל חכמים אין זייערע ספרים. ס'איז דאָ דערויף טויזענדער בעווייזען. ס'איז בײ זיי אפשר אַנדערש, אָבער זיי פיהלען און פערשטעהען, זיי האָבען אויך זייער לשון... אויך זייער שטייגער חובות, בענעהמונגען איינער אַקעגען דעם אַנדערען און אויך אַקעגען איין אויבערשטען — זיי האָבען דאָך, ווי איטליכען איז בעקאַנט, זייער פרק-שירה!...

איבעריגענס, למאַי זיך דאָ אַזוי צולאָזען אין שבחים איבער בהמות, גלייך ווי אויף מיר ליגט די שולד צו פערענטפערן זיך פאַר דער מחותנה'שאַפט מיינער מיט זיי? — אָט אַזוי וויל איך, אַזוי געפעלט מיר, און פטור! זיי געפעלען מיר פשוט אפשר נאָך בעסער אַ מאָל פון אַנדערע ביי אונז, און דאָס לשון זייערס, ווי משונה דאַכט זיך עס איז, דאָך איז עס אָפט פערשטענדליכער ווי דאָס געקליגעלטע, גע'מלאכה'טע ביכער-לשון, וואָס איז בכיוון נאָר געמאַכט געוואָרען אויף צופערדרעהען דעם מוח און די גרינגסטע זאַך מרחיק מן השכל זיין, דערווייטערן, הייסט עס, פונ'ם פשט אַזוי, אַז דו זאָלסט זיך אָנהערען, זיך אָנלייענען ווי אַפּויק און מכות טאַקי ווײסען. חושד זיין-זשע מיך, אַז איך האָב דערביי עפּיס אַ שטיקעל אינטערעס, קען מען מיך אויף קיין פאַל נישט. וואָס, אַ שטייגער? געלד, פון בהמות געלד? — אַזוינס איז דאָך נור אַ געלעכטער גאָר צודענקען! אפשר-זשע כבוד? קעלבלעך זאָלען מיר נאָכלויפען, קיה זאָלען מיך טראָגען אויף די הערנער, פערד אויף די פלייצעס — אַזוינס איז נאָך נאַרישער צודענקען!... עט, כ'לעבען, נישטאָ פון וואָס צורעדען. פאַר אַנדערע איז אַ וואָרט אפילו אַ עברה, צו וואָס? דאָס ביסעל-זשע, וואָס איך האָב דאָ גערעדט, איז טאַקי נאָר צוליעב אייך, רב מענדעלי! ווייל איך האָב אייך, פערשטעהט איהר מיך, ליעב און געוואָלט בעשיינען אָט דעם דאָזיגען ספר מיינעם מיט אייער ליעבען נאָמען דערויף. איך פערהאָף, אַז אַצינד פערשטעהט איהר מיך שוין זעהר גוט, אוים קשיות, און די דאָזיגע מתנה מיינע

וועט מיט דעם אויבערשטענס הילף בײַ אײַך זײַן שטאַרק אָנגעלעגט. און צוריק געשמועסט טאַקי פֿאַר וואָס ניט? וואָס קען עס אײַך אַרן?

צווישען אונז גערעדט. תחילת איז אַ סברא געוועהן דעם דאָזיגען כבוד אָבצוגעבען אײַער פֿערדיל, דעם לײַב אײַערען, ווי הײסט עס בײַ אײַך. אַזוי טאַקי, אַ לכבוד מיט דעם גאַנצען טיטעל. פֿאָרט, ווי זאָגט מען עס, אַזוי פֿיעל יאָהר אַוועקגעלעגט דאָס געזונד אין דער ליטעראַטור, געשוויצט, געאַרבייט איבער די כחות. אמת, אַ פֿערד איז ער טאַקי, אַ פּראָסטער אַרבייטער; נאָר ווי זאָגען זיי עפּים, אונזערע חכמים דאָרט: גאָט איז נישט מקפּח שכר, נעהמט נישט אַוועק דאָס פֿערדינסט בײַ קײן שום בריה. נאָר דערנאָך איז מכּמה וכמה טעמים געבליבען: נײן! לאָז זײַן מיט דעם לכבוד רב מענדעלי־לעב, און דאָס פֿערדיל מיט אָנהויבענס — במקום כהן, להבדיל. די אַלע אַנדערע בהמות, וואָס קומען דאָ נאָך איהם אין דעם דאָזיגען ספר מיט זײערע מעשיות, זענען דאָך באמת טאַקי אויך נאָר בטקום׳ס, דאָס הײסט: במקום ישראל

דער לייב, אַטאָג אין צרות

1.

ר׳ער לייב.

אַ טאָג אין צרות.

מיט דעם הינטען, טוילה, צום בית־המדרש און מיט דעם קאָפּ צום וואָגען, קנייטשענדיג דעם שטערען, אויפשטעלענדיג די אויערען און אַרויסשטעקענדיג אַ שפּיץ צינגעל, שטעהט ער ביחידות אויפ׳ן שוהל־הויף, זומער נאָך האַלבען טאָג, פערראָומערט און פערשמאַכט פונ׳ם לאַנגען, שווערען תענית. פאַסטען איז ער אפילו שוין געוועהנט; זינט ער טראָגט אויף זיך דעם עול פונ׳ם יודישקייט, דעם גאַנצען באַרג ספרים, איז איהם זעהר אָפּט, נעבעך, אויסגעקומען צו פאַסטען, אַ מאָל אַ תענית־יחיד, ער פאַר זיך אַליין, און אַ מאָל אַ תענית־ציבור, ער מיט דעם בעל־הבית און דעם הויז־געזינד אינאיינעם, זאָל ער נישט זוכה זיין איבער הונדערט יאָהר דאָרט איינגעשפּאַנט צו זיין אין דער מרכבה, דעם הייליגען רייטוואָגען, צווישען די שרפי־ברענענדיגע חיות־הקודש; צו עסען די סעודה פונ׳ם הייליגען האָבער און פערטרינקען מיט פולע איימער גן־עדן־וואַסער דאָרט אויף יענער וועלט, — אויב ער האָט די גאַנצע צייט אין דער איצטיגער פרנסה זיינער געוואוסט דעם טעם פון אַ האָבער, פון אַלע גוטע זאַכען, ווי אַנדערע זיין גלייכען דאָ אויף דער וועלט. אַזוי פיעל מכות, רבונו־של־עולם, זיי, די ווילדע חיות־רעות, וויפיעל מאל

ער איז, נעבעך, אויסגעשטאַנען נויט, הונגער ביים אַרומשלעפּען זיך זיינעם שטענדיג מיט פּעקלעך יודישקייט—און פונדעסטוועגן שאַ, גאָרנישט! נאָר היינטיגס מאָל אָבער האָט דער יצר־הרע פונ׳ם עסען זיך אין איהם געשטאַרקט; איהם אונטערגעגעבען חשק צו וועלען דערהאַלטען זיין לעבען, ווי אַ לעבעדיג בעשעפעניש בעדאַרף וועלען ניט זיך מאַטערן געפּגר׳ט, שונאי־ציון, גלאַט עט־שמעט ...

דער טאָג איז געווען זעהר אַ הייסער. עס האָט געברענט — געבראָטען. ער איז געקומען היינט פונ׳ם וועג קוים אַ לעבעדיגער—צובּיסען, פערשוואַלען, אונטערהינקענדיג אויף נאָך אַ פוס, מיעד, צובראָכען, אַ שאַרבען, לא עליכם. גוואַלד, עסען! חאָטש עפּיס וואָס־עס־איז צודערהאַלטען די נשמה! ...

אויפ׳ן שוהל־הויף און ווייט אַרום־און־אַרום איז נישטאָ קיין לעבעדיג בעשעפעניש. מען ליגט פאַר היץ בעהאַלטען, אָבגעהענדיג מיט שוויים. די בהמות, קליין און גרויס, אַלע זענען אויפ׳ן פעלד, טהוען זיך אָן וואוילטאָג אויף דעם גרינעם גראָז, ט׳איז דאָרט אַ לעבען און פריי — קיה מיט עקסעלעך, צאַפּעס מיט ציגעלעך, גאָר מחיה! און ער, — ער, שלים־מזל, זיין אָרט איז, ווי געוועהנטליך, אוי־וועה, נעבען בית־המדרש! עס הערשט דאָ, אויף דעם אָרט, עפּיס אַ מרה־שחורה. נישטאָ קיין סימן גרעזעלע, קיין ביימעלע, נאָר זאַמד, מיסט, פערטראָגענע בלעטלעך און פערשלעפּטע פוילע־פערשימעלטע זיני כהורה.

ער שטעהט זיך אַזוי אָנגעדרודעלט צווישען די האָלאָבלעס, אויסגעדרעהט מיט דעם קאָפּ צום וואָגען. די אונטערסטע ליפּ הייננט איהם אַראָב, עס קוקען אַרויס ציינער, עפּיס ווי געריעדט: נאַ, חאָטש נעהם פערוואַרף זיי אויף דער פּאָליצע! דער יצר־הרע טאָרעט איהם, טאָרעט אין מאָגען, אָנמאַכענדיג אינוועניג אין איהם אַ גאַנצע מרידה, אַ דרעהעניש — ויתרוצצו און עס בורטשעט איהם אין בויך, עס ציטערט, טרעסעלט זיך אויף איהם די הויט. ער קוקט מיט האַלבע פערמאַכטע אויגען אויף די פּעקלעך ספרים; קוקט, זיפצט און איז שטאַרק פערטראַכט.

ס׳איז דאָ, נישקשה, פאַר וואָס צו זיין פערטראַכט. אונזער שלים־מזל האָט, נישקשה, זיין געשיכטע, פון וועלכער אַלע בהמות מעגען אַ מוסר זיך אַראָבנעהמען. נישט פון די יונגע יאָהרען נאָך האָט ער געהאָט אַזאַ פינסטער געשטאַלט, אַזאַ מיאוס פנים. ניין! אַ לאָשאַקיל איז ער

געווען א לעבעדיגס, א שענס, נאר א חריפות. ער האט געהאט פאר זיך שיך גוטע צייטען, איז געווען מיט א בויך, מיט פיס, געגאנגען א גאנג האפערדיג, פעררייסענדיג דעם קאפ, און א מאל טאקי אויך קונסטיות, מטעלענדיג זיך דיבאם.

נאר אזוי ווי דער זכרון איז, לא עליכם, ביי איהם, דאכט זיך, געשוואכט; געדענקען אלע מעשיות, געשעהענישען מיט איהם אין דעם לעבען, גאנץ דייטליך, קלאר מיט פערשטאנד, איז פאר איהם שווערליך, פארט א בהמה, עפים, א שטייגער, א תרח, משטיינס־געזאגט — דעריבער איז פיעל גלייכער צו זאגען, עס חלומ'ט זיך איהם נאר געשיכטע, איידער זאגען, ער טראכט פון איהר, פון זיין לעבען אמאל.

יא, עס חלומ'ט זיך איהם! עס דאכט זיך איהם אלסדינג נאר טאקי ווי אין חלום. אט ווי איהר קוקט אן דעם דאזיגען שלים־מזל אצונד, איינגאנצען מיט זיין געביין, איז באלד אין איהם צודערקענען, ווי אין א געפאלענעם, אבגעקומענעם נגיד. אז ער איז נישט עפים פון די פראסטע, נישט א גראבער ברודער ווי יענע, די פויערשע. ער שטאמט טאקי פון א גוטער „פאראדע", פון איידעל בלוט, און דערפאר האט מען איהם אין דער יוגענד איינגעהאנדעלט ווי א גוט שטיקעל סחורה אויפ'ן מארק און איהם געהאלטען בכבוד. א קאטאוועס עפים זיין שטאל, א זא שטאל, וועלכע ער מיט נאך אקעגען א טוץ זיין־גלייכען האבען אמאל געהאט! משרתים זענען דארטען געווען גענוג, אויבער־משרתים אי אונטער־משרתים אויף רייניגען, שפריצען, רייבערן, קראצען און איינדרעקען. אמת, זיי פלעגען ביי איהם, נעבעך, אראב'לקח'ענען, ווי דער שטייגער פון אזעלכע לייט איז, אקעגען א צעהנט'חלק פון זיין פוטער, די אביסעל, יענע אביסעל, נאר, נישקשה, מיט חסד, ער איז, חלילה, פאר הונגער נישט גע'פגר'ט. מען קאן נישט זאגען, ער זאל זיך געווען דענסטמאל לעבען פריי, נישט זיין ביי יענעם אין דער ארבייט. כטייטש, ווי געשיקט זיך עס? וואו איז דאס ערגיץ צווישען בהמות דערהערט געווארען צו־זיין גלאט אזוי א בהמה פאר זיך? ביסט־דו א קוה — גיב מילך! ביסט־דו א אקס — געה אקער די ערד! ביסט־דו א שאף — לאז זיך שערען! ביסט־דו א פערד — זאל מען אויף דיר רייטען. אלא ניט, צו וואס זייט איהר נאר געבוירען געווארען אויף דער וועלט. עס פארשטעהט זיך, אז ער איז אויך געווען אין דער ארבייט, האט געהאט זיינעם, וואס זאל איהם רייטען אויף דעם רוקען, איהם

איינשפאנען אין דער קארעטע, אנטאן איהם א צוים און האלטען אין די לייצען. געהאט זיין שמייכער מיט דער לאנגער בייטש, וואס פלעגט דערמיט טראסקען און איהם מכבד זיין מיט א שמיץ. צו־וואס זאל מען זיך נארען? עס האט איהם טאקי זעהר גוט וועה געטאן, פערגאנגען אזש אין דער זיבעטער ריפ; דאך האט ער עס אנגענומען און געמוזט אננעהמען פאר ליעב. פארט, ווי זאגט מען עפיס, א שמייסער הגדול, א היימישער, א נאהענטער שמעלקע, א יונג מיט שפארען, מיט טרעסטען, מיט פליטערלעך, און הינטען, מחילה, דיק־גראב, דער קאפטען, ווי הייסט מען עס, מיט פאלדען. און די בייטש — זי איז דאך עפיס אויך א צאצע, פערפוצט גאנץ פיין מיט געפלאכטענע כפול־שמונה־דיגע רצועות כשר־וישר, טשאקענדיג מיט אלע דינים. דער שמיץ נישט גלאט גראב, ווי פון א פויערשער, עס האט א טעם ווי פון מלקות, מלא חן.

אבי־ווער א געפאלענער פערטיעפט זיך געוועהנטליך. בשעת גרויסע צרות, אין חלומות פון פריהערדיגע גוטע יאהרען, און ווערט ביי זיך געהויבען פון זיין כבוד אמאל. אונזער לייב, שטעהענדיג אין איינע צרות צווישען די האלאבלעם דא, גיט עס איהם פלוצלים עפיס א טראג. ער טהוט אין חלום א הויב מיט גדלות דעם אראבגעלאזטען קאפ, פערלייסט דאס אויסגעדייוורטע העלזעלע, פון וואנען עס סטארצעט ארויס דאס גערגעלע און אויף וועלכען עס באמבלען זיך פערפלאנטעטע צעפלעך, א סימן פון האר, משטיינס־געזאגט. עס טהוט איהם, א פנים, משונה הנאה, גלייך ווי ער וואלט געשפירט דעם ריח פון פעלד, פון אלע גוטע זאכען דארט, גלייך ווי נישט מעהר דא פאר איהם קיין קינות, קיין תחינות, די אלע פעקלעך צרות׳דיגע ספרים, נאר היי און האבער, די שענע קארעטע, יענע פארשוינען מיט דער פאמפע און די גאנצע גדולה וואס אמאל. בעדארף גראד דער רוח אנטראגען א זליודנע, א פליג, וואס זיין אנגעדיבענער צעקראצטער רוקען איז איהר אקוראט ווי געוואונשען, און אבטאנצענדיג פריהער פאר פרייד, פאר ליעבשאפט דאס בעקאנטע פליגענטענציל, זעצט זי זיך דערויף מיט גרוים חשק, שטרעקט אוים דאס פיסקעלע און טהוט — אבים, א קוש הייסט עס. אונזער שלים־מזל שפרינגט אזש אונטער פונ׳ם ליעבען קוש. פערלייסט דעם ווידעל און וויל דער חצופה דערלאנגען א שמיץ, נאר ער איז אבער אויסגעקראכען און דערגרייכט נישט ביז צו איהר. ער מאכט זיך, וואס זאל ער, נעבעך, טאן,

נישט ווײַסענדיג, בויגט זיך אָן און קראַצט זיך, ווי-ס'איז, אין אַ האַלאַבלע מיט אַ געשמאַק זיפּצעלע פון אַ קבצן פאַר גלויס מתיקות דערפון.

ס'איז דאָ אַ שטיקעל סברא בײַ איהם אַ פּריוו טאָן, דורכגעהן זיך אַהין ווײַטער אַביסעל. דאָס איז איהם צודערקענען אין דעם גענױג זײַנעם מיט דעם פוילען מויל, אין דעם ציהען זיך, אויסקנאַקען זיך די בײַנער, אַ טרעסע געבענדיג דערבײַ מיט דער גאַנצער פעל פון אויבען ביז אַראָב, גלײַך ווי געזעדט: הנני — איך בין בערייט! און באמת טאַקי, וואָס איז פאַר אַ תכלית דאָ אויפ'ן שוהל-הויף? וואָס, משטיינס-געזאָגט, איז דאָ צודערוואַרטען, אַז אַרום-און-אַרום איז טויט, חיסט, נישטאָ, איהר זאָלט זאָגען, חאָטש עפּיס אַ לעק?... הנני! מאַכט ער אויף פערדיש און איז פאַרטיג צוגעבען — אוי, טהוט איהם אַציה, ניט-דאָ-געדאַכט, דער פוס, יענער פוס, צוליעב וועלכען ער האָט פערזינדיגט, פערשפּילט זײַן וועלט און פערלוירען זײַן ווערטה: דאָס אומגליק זײַנס דענסטמאָל האָט מיט איהם אײַנגאַנצען גענעקט: גנעה טראָג אויף זיך יענע לײַט, אַז ס'איז נישטאָ, נישט פאַר בהמות געדאַכט, קײן פיס, אַז זײַ זאָגען זיך דיר אָב צודינען, האָבען נישט מעהר דעם ריכטיגען גאַנג און גליטשען זיך אַמאָל מיאוס אוים. און ווי באַלד אַזוי — גנעה-זשע דיר צו אלדי-שוואַרץ-יאָהר!...

ער איז טאַקי געגאַנגען, איבערגעגאַנגען אין אַנדערע הענד, פון אײן האַנד צו דער אַנדערער, אַלץ וואָס ווײַטער נידעריגער, נידעריגער געפאַלען, נישטאָ בײַ איהם היינט אַזוי פיעל האָר אין ווײדעל וויפיעל בעלי-הבתים ער האָט איבערגעהאַט. בײַ וועמען ער איז געווען, האָט ער קײן האָניג נישט געלעקט. ווען עפּיס אַ צרה, איז ער שולדיג געווען. האָבען די חברים זײַנע זיך פערפלאָנטעט, געשפּרונגען אוים די האַלאַבלעס, געפאַלען ווי שכורים פון די פיס און אַרײַן אין אַ גרוב, — האָט פאַר זײַ אַלע געחאַפּט אַ פּסק ער. עס האָט געהייסען: אָט דער שלאַק, די פּגירה, די נבלה! און דאָס-גלײַכען מיאוסע צונעמענישען. זײַן געשיכטע זינט דענסטמאָל איז, אַז-אָך-און-וועה צו איהם, אַ געשיכטע פון שלעפּעניש, טרײַבעניש, מכות, יסורים און בײַטשען.

דער פוס שטאָך — שטאָך — און דער שטאָך פּליעט, שלײַנגלענדיג זיך דורך די גליעדער, פּיק-פּיק איהם אין דעם מוח. עס טהוט זיך אַ לאָז אַראָב דער קאָפּ, אַ זיפץ, אַ קרים, אַ שאָקעל די אונטערשטע

ליפּ. עס מאַכען זיך צו די אויגען און זיי פֿון די ווינקעלעך ציהען זיך איבער די באַקען שמוציגע־פֿייכטע רינשטאָקלעך ווי פֿון טרערען. אין קאָפּ איז אַ שוואַרץ־טונקעלע אויסמישענים, עס דרעהען זיך איהם דאָרט, ווי אין חלום, פֿעסלעך וואַסער, בעל־העגלה'שע וואָגענס, בוידען, שטע־קענס, בייטשען, קולאַקעס... און פּלוצלים טהוט עס מיט איהם אַ וואָרף ווי אַ קדחת — עס דאַכט זיך איהם די ראָד, יענע גרויסע ראָד! די אַלע אַנדערע יסורים און פּיין זיינע זענען נאָר אַ שפּילכעל געוועזן אַקעגען יענע, וואָס אַמאָל אין מיהל עפּיס, ביים דרעהען די ראָד דאָרט. ווי שווער ס'איז ביי די בעל־העגלות, ווי גריבערדיג דער וועג איז, דאָך איז נאָך צודערליידען — פֿאָרט אַ וועג. מען שלעפּט זיך, חאָטש פּאַמעליך, אײַנרייסענדיג זיך דאָס געזונד, דאָך פֿאָרט רוקט מען זיך אַלץ ווייטער־ווייטער. מען זעהט עפּיס נייעס, עפּיס אַ פֿאַרענדערונג: אָט איז אַ בערגיל, אָט איז אַ טאָל, אָט איז א בריקעל און אָט איז אַ קרעטשעם! נאָר דרעהען זיך טופּענדיג זיך שטענדיג אויף איין אָרט, נישט זעהן פֿאַר זיך די וועלט, נישט הערען קיין שום זאַך חוץ אַ שטענדיגען מאָהלען, איבער'חזר'ן ווידער דאָס אייגענע, נאָך אַמאָל דאָס אייגענע — אַזוינס, בעהיט זאָל מען ווערען, איז אַ טויט. עס פֿאַרדרעהט זיך דיר דער קאָפּ, דו ווייסט נישט פֿון דיין חיות — און פֿרעג דיר בחרם, וואָס מיט דיר טהוט זיך אַזוינס.

און ווי ער שטעהט דאָ אַזוי אין איינע צרות, עפֿענט זיך איהם אויף אַביסעל איין אויג. ער קוקט מיט שרעק — גאָרנישט! עס עפֿענט זיך דאָס צווייטע, בלינצעלט, קוקט,—און, געלויבט דער אויבערשטער, נישטאָ קיין ראָד! ער ווערט ביי זיך עפּיס שטאַרקער, מענשעלט זיך כלומר'שט, פֿערדעלט זיך, הייסט עס, הויבט אויף די מאָרדע און טהוט אַ לעק אַ פּעקיל ספֿרים, עס הייסט אַזוי פּיעל ווי גערעדט: דאָס בעסטע פֿון די מכּות איז פֿאָרט דאָס, ווי די מעשה איז, אַלץ בעסער ווי ביי זיי, ביי יענע בעלי־הבּתים אַמאָל!

און אויב יאָ אַזוי, פֿאַר וואָס־זשע נישט צולאָזען זיך אַ שטיקעל עולם־הזה. ווי אַנידערלעגען זיך, אַ שטייגער, אָדער אפֿשר גאָר אויס־ציהען זיך טאַקי אַביסעל? ביז וואַנען איז דער שיעור אַריינקוקען, אַלץ אַריינקוקען? — און נישט לאַנג געטראַכט צעלעגט זיך מיינער אויף דער ערד נעבען וואָגען, גאַנץ ברייט, ווי ביים טאַטען אין וויינהויז, קעהרט זיך איבער אויף דעם רוקען, מחילה, מיט די פֿיס אַרויף, [illegible] זיך כּאַשכעט זיך אונטערהערענדיג פֿאַר גרויס תענוג, גלייך

זי ער וואָלט געפֿיהלט אין זיך עפּיס אַ נייע יום־טוב׳דיגע נשמה. ס׳ דויערט אָבער נישט לאַנג, שפּרינגט ווי פֿון אונטער איהם אַרויס עפּיס אַ לעבּעדיג בעשעפֿעניש מיט אַ משונה קוויטש, אַזוי אַז אונזער לייב גיט זיך אַ חאַפּ שטאַרק דערשראָקען און טהוט זיך אַ שטעל, נישט טויט, נישט לעבּעדיג אויף די פֿיס, אַרומקוקענדיג זיך פֿערוואונדערט מיט אַ פּאָר אויגען און אויפֿגעשטעלטע אויערן. וואָס לאָזט זיך אויס? — אַ הונד!

בשעת אונזערער האָט זיך דאָ געמאַכט יום־טוב, געטאַנצט, געדריגעט, הייסט עס, מיט די פֿיס, האָט דערווייל זיך אַריינגעחאַפּט אויפֿ׳ן שוהל־הויף אַ גוי׳אישער הונד, זיך אונטערגעגנבה׳ט צום וואָגען, כּדי צו דערטאַפּען דאָרט עפּיס, און געחאַפּט, אַ פּנים, גאָר אומגעריכט אַ זעץ. ער שטעהט עס אַצונד מלא המן, פֿערריסען דעם ווידעל, אויסגעשטרעקט דעם האַלז און בּילט, פֿאַרגעהענדיג זיך אַזש פֿאַר כּעס. ער בּילט נישט אַזוי פֿאַר דעם זעץ ווי דערפֿאַר, וואָס איהם איז נישט געראָטען; וואָס ער האָט זיך דאָ מיאוס אָבּגענאַרט. אַנשטאָט נאַשען, ווי דער שטייגער איז, חאַפּען אַ לעק, געפֿינט ער פֿאַר זיך אין וואָגען דאָ אַ מין סחורה אַזעלכע, וואָס האָט נישט אין זיינע אויגען קיין שום ווערטה. אומזיסט נאָר זיך געשמוצט, געבּראָכען די פֿיס פֿון זיין געסיל אַהער. דאָס בּילען זיינס האָט געהייסען אויף הינטיש אַזוי פֿיעל ווי געזאָגט

— פֿערדאַק איינער, אַז־אַך־און־וועה צו דיר מיט דיין סחורה... האַוו־האַוו! טאַקי נור אַ פֿערדאַק ווי דו בּיסט קען אַזוינס האָבּען... האָרך־ושע, זאָג איך דיר. האַוו־האַוו! ווייזט דו זיך דערמיט צו אונז אין געקיל, צעררייס איך מיט מיינע חברים דיך אויף שטיקער, פֿערדאַק־דאַק־דאַק!...

אונזער שלים־מזל, נעבעך, פּאַטש מיט די נעזולעכער, טאַקלענדיג מיט דעם האַלז, מיט דעם קאָפּ אַרויף און אַראָבּ, געמשירעט אויס איין אויג — איז זיך מישב און קעהרט זיך אום צום הונד מיט דעם הינטען, ווי איינער רעדט: נאַ... וואָס וועל איך דאָ מיט דיר טענה׳ן

די זון, וואָס ווי באַלד זי ווייזט זיך מיט איהר ליכטיג פּנים אין שטעדטיל, שטעהט זי סטאַנציע דעם גאַנצען טאָג אויפֿ׳ן שוהל־הויף, האָט מנחה־צייט, ווי דער שטייגער איהרער איז, זיך געקליבען פֿון דאָרט זהין, אין איהר רוה אַריין. זי האָט אויסגעשטעלט אַ צורה, גאָר עפּיס

ניטט די וואָס פריהער, געקוקט, געקוקט אויף אונזער שלים-מזל, אויף דעם ביידעל ספרים, מינענדיג זיך און משונה רויט ווערענדיג, גלייך ווי עס וואָלט איהר שטאַרק באַנק געטאָן צושיידען זיך מיט אַזאַ פאַרשוין און מיט אַזאַ סחורה. און באמת טאַקי, וואָלט אונזער לייב דער שמייגער געמעגט שווערען, אַז איהר כיוון איינגאַנצען מיט דעם קומען איהרען איז טאַקי נאָר צוליעב איהם און זיין סחורה, ווייטער וואָס געהט זי אָן אַ וועלט. ביי איהם פונדעסטוועגען איז דאָס קוקען איהרס אַזוי אויף איהם גאָרנישט אָנגעלעגט. נאַרישקייטען! קוקעניש-שמוקעניש. וואָס קומט אַרויס דערפון? גאָרנישט! עס ווערט נאָר שטאַרק הייס, אומצוקומען. בעסער טאַקי אַזוי, אַזוי פונדערוויטענס. אַצונד פיהלט מען זיך עפּיס פרישער, מען אָטהעמט פרייער, מען ווערט, ראַכט זיך, ברייטער, לענגער — אָט ווי ווייט עס ציהט זיך אוים דער שאָטען! ...

פון אונזער שמייגער וואַקסט באמת טאַקי אויס פּלוצלים אַ גאַנצער עוג מלך הבשן, דער קאָפּ פערקריכט אויפ'ן דאַך פונ'ם בית-מדרש און מיט דעם ווידעל שפאַרט ער אָן העט דאָרט אויף אַ שטיבעל. איינגאַנצען איז ער עפּיס אומגעלומפּערט, אַ מין חיה, אַ פערזעהעניש, גאָר אַנטיק. לאָז דעריבער קיין קשיא נישט זיין, פאַר וואָס האָט די ציג, לויפענדיג פאָראויס דער טשערעדע פאַרביי דעם שוהל-הויף, זיך דאָ אָבגעשטעלט און געמאַכט אין איין קול מע — דאָס האָט זי געמעקעט צום גאַנצען עולם בהמות: מע-ע-ע! אַהער בהמה'לעך זעהן עפּיס שענס אויף חידושים.

פריהער פאַר אַלע טהוען זיך, ווי דער שטייגער איז, אַלאָז אַ העראויף קבלת-פנים אַקעגען אַ מנין ציגען מיט אַ ציגענעם שלום עליכם! דער קהל'שער צאַפּ, דער ציגענער פיינע-בריה, זאָל געזונד זיין, האָט לעת-עתה נישט געקענט קומען צום קבלת פנים, ווייל ער איז געווען אַ טרוד, פערנומען אין עפּיס אַ וויכטיגען ענין מיט דעם פעקיל שטאָדט-קונדסים, וואָס פאָהרען אויף איהם דייטענדיג, פיהרענדיג איהם ביי דער נאָז, און מאַכען מיט איהם, ווי געוועהנטליך, די קאָמעדיע, די שפּיל.

מע-ע-ע! מאַכען די ציגען, דרעהענדיג מיט די ווידעלעך, און שפּרינגען אַרויף פלינק אויף דעם וואָגען, נישט וואַרטענדיג אויף דרך-ארץ, ביז מען וועט זיי בעטען. זיי שמעקען, לעקען, נישטערען, זוכען עפּיש נאַשערייטי צעוואַרפענדיג פעקלעך ספרים. עס איז אַ שטופעניש,

האָמעניש אַך אַ שפּאַרעניש. צוויי ווייערע שטעהען איבער אַ כּפר, האַלטענדיג אָנגעבויגען די קעפּ, טרעסענדיג מיט די בערדלעך, אייגע שקעגען דער אַנדערער, און מאַכען באַראַן־בוק, עפּיס נאָר טאַקי ווי לומדים, להבדיל, בוצקען זיך איבער אַ האַרב שטיקעל אין דעם לערנען. דאָס זענען געווען, אַ פּנים, ציגען־בטלנים, וואָס האָבען נישט אין זינען די פּרנסה, צופערזאָרגען די היים הויז מיט אַ קאָפּ מילך. נישטאָ פון זיי, פשטיינס־געזאָגט, קיין שום נוצען; דעריבער קענען זיי זיך פערנעהמען מיט אַזוינע זאַכעניש. און האָבען זיך דאַ טאַקי צוועקגעבוצקעט אַ היבשע צייט.

אונזער לייב האָט, אינגאַנצען ווי ער איז מיט זיין שענער צורה, איינגעריהרט דאָס גאַנצע שטעדטיל בהמות. עס האָט זיך פערבריטעט צווישען זיי חנעגען איהם עפּיס גאַנצע מעשיות. יענער הונד האָט אָנגע־הויבען און די איבעריגע האָבען איהם אונטערגעהאַלטען, איטליכער הונד אויף זיין סמיטניק, איטליכער אויף זיין שטייגער בילען. דאָס גע־בילעריי האָט זיך פערטראָגען וויט און אַלע זייטען שטאָדט, זיך אָבגערופען אין די הערצער פון אַלע מיני בהמות. וואָס לאָזען זיך הערען אויף אויף זייערע קולות, עפּיס גאָר אַ גוואַלד, אַליין נישט רעכט צו ווייסען וואָס. און בשעת עלטערע קיה שטעהען ערגעסט איבער די מעלק־שעפעלעך, ציהערענדיג זיך צום געריוש, צום מומלען דאָרט, נישט כּמפסיק צו זיין אין דערמיט מעלקען זיך, חלילה,—לאָזט זיך אַ פערשייטע „מערעצע״, אַ יונגענד, אויף ציקאַוועשץ צום שוהל־הויף אַ רויטער, אַ געזונדער בוהאַי פערדרייסט דעם עק, מעשה קאַוואַל״, און פוץ נאָך איהר. לויפט, קומט צולויפען סאָפּענדיג, פערקאָכט און נעהמט זיך דרעהען מיט דער יפהפה זיינער אַרום און אַרום, ווי אונטער דער חופּה דאָרט.

קליינשטעדטעלדיגע בהמות, ווי איטליכער ווייסט, איז זייער לעבען דער שוהל־הויף, צופערברייגגען דאָרט אָביסעל די צייט נישט ווי יענע אין די גרויסע שטערט, וואָס קוקען נישט אָן דעם שוהל־הויף, נאָר זעלטען, אַמאָל אין אַ יאָהר, אָדער אפשר נאָר קיינמאָל נישט אין זייער לעבען. נאָר אַזאַ צונויפלויפעניש אַהין ווי דענסט־מאָל, געדענקען אויך די אַלט־געזעסענע בהמות פון׳ם שטעדטיל נישט.

אַז בעטאָגטע קיה זענען געקומען, אויסגעמאָלקענע שוין, אויפ׳ן שוהל־הויף צונעכטיגע דאָרט, ווי געוועהנטליך. און דערזעהען, אַז די

שרמער זייערע, אויף וועלכע זיי האָבען פון גאַנץ לאַנג אַ חזקה, זענען פערנומען, בלייבען זיי פערגאַפט, נישט וויסענדיג וואָס צוטאָן, גענעלעגט זיך, מחילה, אַז דאַ שטעהט גאָר אַ וואָגען און נאָך עפּיס אַ מין פּאַרשוין. —

פריקרע! בעה רוח איין אַזאַ געטומעל, אַזאַ חתונה דאָ — פע, אַ חרפּה, אַ בושה! אָנרופען זיך אַ מו? חס-וחלילה! מו קען גאָר הייסען אַזוינס, וואָס פּאַסט נישט פאַר כשר׳ע בהמות, צנועות. זאַטשעפּען זיך מיט ציגען — שפּרינגען זיי דיר אויפ׳ן קאָפּ. מאַכען דער „טעלעצע" אַ קרומע מינע: פע, טאָכטער, ניט שען! — ועט דער בוהאַי אָט-אָ דיך דורס זיין. אין-ברירה, זיי שטעהען, נעבעך, אויף די פיס שטיל, אויסשטעלענ-דיג די אויגען לעקישעוואַטע אויף אונזער לייב, שלינגען דאָס שפּייעכץ און מעלה-גרה׳ן. דאָס איז ביי בהמות אַזאַ בעשעפטיגונג ווי ביי זאָקען ארבייטען ביי ווייבער.

גאָר אין-מיטען-דרינען פליהט אַריין עפּיס אַ מין ווילדע בריאָה אַ צעטראָגענער, אַ מנוול, מיט אַ פערוואַקסען פּנים און אַ צופּאַטעלטע באָרד. די צוגעפּלעטשטע נאָז, עפּיס ווי אויף שרויפען — קרימט זיך, קנייטשט זיך, שמעקט, בלאָזט, פּירקעט ווי פון טאַבאַקע. ער איז קליין געוואַקסען, ברייטער ווי לענגער. אַ קורצפיסיגער אין תחתונים פון האָר, אַראָבהייענגענדיג ווי טריפּעלקעס ביז איבער די קניעס, און אַ ריח פון שוויים מיט נאָך עפּיס אַזוינס, ווי הייסט מען עס, גיט זיך פון איהם, מחילה, שטאַרק נאָך — דאָס איז ער, זאָל נעזונד זיין, דער צאַפּ מיט זיין כבוד אַליין! באַלד ביים אָנקומען, פונדערווייטענס נאָך, טהוט ער זיך אַ בוק, אַ לאָז אַראָב דעם קאָפּ, פּירקעט, בעבעט עפּיס אונטער דער נאָז, לויפט דערנאָך צו פענדום-פענדום — און בעך-בעך אונזער שלים-מזל אונטער דער דיך.

אונזער לייב שפּרינגט אַזש אונטער פאַר גרוים וועהטאָג פון אַזאַ שלום-עליכם, און עס רייסט זיך איהם נישט ווילענדיג אַרוים אַ הירושע טיעף פון׳ם האַלז, ווי וערעדט מיט פערדראַס, שטאַרק פאַראיבעל האָבענדיג: אי, פע, ב׳לעבען!...

וואָלט ער נעקענט מעקען גוט צאַפּיש, אָדער חאָטש אַ ביסעל צאַפּיש, כלומרש׳ט הייסט עס; און אויך דאָס לשון פון יענע אַנדערע מיני ברואים דאָ, וואָלט ער זיכער מיט זיי זיך אויסגעטענה׳ט, פאַר וואָס בענעהמען זיי זיך מיט איהם דאָ אַזוי גראָבליך, וואָלט זיי געפרעגט גאַנץ ריין און שאַרף: בהמה׳לעך! וואָס אַזוינס האָב איך אייך געטאָן!

ער וואָלט זיי דערצעהלט פון דער שווערער מיה זיינער מיט דער דאָזיגער סחורה דאָ; פון די גרויסע פערדינסטען, משטיינס־געזאָגט, דערפון, אז עס קלעקט אפילו נישט אויף א בינטעל היי, זיך זאט אָנצוּ־עסען. מען פאָהרט, מען שלעפּט זיך, מען האנדעלט, האנדעלט און וואס? גאָר נישט! דאַכט זיך, ער שטעהט, האלט זיך אויף די פיס, גאָר וואס ביי איהם אינוועניג, אין מאָגען, טהוט זיך, ווייסט קיינער נישט. חוץ א ביסעל סיטשקע היינט פריהמאָרגענס האט ער דעם גאנצען טאָג, אָסור־חזיר, אפילו קיין לעק היי אין מויל נישט געהאט. ס'איז אוודאי נישט פאר תענוג. מסתמא שטעהט עס מיט דעם פדיון שמאָל, ס'איז דאָ א מכה!...

גאָר דאס וואס אונזער שלים־מזל קען נישט אַרויסזאָגען מיט דער צונג, גיט ער עס צופערשטעהן אויף דעם וואונק, מיט דעם בליק און מיט אלע זיינע אברים. זיין אויסדרעהען זיך פריהער דעם קאָפּ און בעטראַכ־טען זיך אליין, זאָל אזוי פיעל הייסען: הא! דאַכט זיך, אַלסדינג ביי מיר ווי עס בעדאַרף צו זיין? א בהמה ווי אלע בהמות! אין פאַטיג ווערענדיג דערמיט ביי זיך, שטרעקט ער אוים דעם ווידעל שוין צו זיי: נאט זעהט, בהמות, הייסט עס, נישט צו פערזינדיגען. א בויך איז דאָ: הויט און ביין דאָ, ביז א בשר ודם יווי איהר אלע! וואס־זשע ווילט איהר פון מיר האָבען?

דער צאַפּ אָבער ווייסט נישט קיין חכמות, פערשטעהט זיך נישט אויפ'ן וואונק. ער גורט אָן זיינע לענדען, טהוט זיך אַלאַז ראַפּטאַם צו אונזער שלים־מזל — און טראַך־טראַך ווי פריהער! אלע בהמות שטעהען, קוקען, און עס זאָל זיי דאס אָנהויבען צו אַרען... דער לייב, געבעך, לאָזט אַראָב דעם קאָפּ, מאַכט צו די אויגען, און טיעף פונ'ם בויך רייסען זיך איהם אַרוים שטילע זיפצען. אַצונד טהוט ער שוין אפילו קיין קליין הירושעלע „י״ה נישט, ווייסענדיג, אז עס וועט ניי' העלפען

יאָ, רב לייב, דו פערדיל איינער! עס וועט דיר נישט העלפען אפילו, ווען עס זאָל זיך דיר עפענען דאס מויל צום ריידען ווי דיין עלטער־עלטער באָבע אמאָל — בלעם'ס אייזעל, דיר צו לאַנגע יאָהר! איידער דיר זאָל זיך עפענען א מויל, וואָלט פיעל בעסער געווירקט זיי דאס מויל צו פערשטאָפּען. דאס הייסט, ווען אָנשטאַט ביכלעך ביי דיר אין וואָגען, וואָלט געוועזן דאָ פאַר זיי עפּיס אַזוינס, וואס צו נאַשען.

ס׳איז דא אפילו א שטיקעל פערענטפערונג דעם צאפ, אז ער איז גאר ניט אזוי גראב שולדיג. מען בעדארף דאך וויסען, אז צו זיין א קהלשער צאפ איז עפּים נישט אזא גרינגע, גוטע שטעלע. פארגעסט נישט, וויפיעל ער האט אויף זיך ארבייט. מיט איטליכען שייגעץ אין שטאדט מוז מען איבערהאבען געשעפטען, מען מוז אמאל אבארבייטען עסקים אינאיינעם מיט ווייסע חברה; צונויפקומען זיך, בוצקען זיך אמאל דאס מיט דעם, דאס מיט יענעם. אומעטום בעדארף מען זיין, דא אין שוהל, דא אין מארק, צווישען די זיצערינס מיט קוישלעך, מיט מולטערס, דא מוז מען זיך פון אלע מלאכות אראבחאפען צו דעם, צו יענעם אין גארטען אויף ברכה-מאכען, און נאך ווי? אומגעבעטען. מאכט זיך אמאל, יענער איז נישט צופרידען, בעקומסט דו א פסק, אזוי אז דאס ברכה-מאכען פאלט דיר אוים באקום. דו לערענסט אמאל דעם פשט דערפון: יענער, א-פנים, איז נישט געווען צופרידען דערפאר, וואס דו האסט זיך פארשפעטיגט קומען אויף כבוד צו איהם, בכן ווילסט דו דאך יוצא זיין און חאפּסט זיך אריין מארגען טאקי אהין צו איהם שוין פריהער — הערט א מעשה, איז אויך שלעכט! חאפּסט דו נאך א ערגערען פסק ווי נעכטען.

— יא, ס׳איז דא א סברא, אז ערשט היינט, זאל איהם נישט זיין צו קיין בושה, האט ער געהאט זיין עהרליך אויסקומעניש. ער איז געקומען שטארק צודרעהט. דאס ווידעלע זיינס איז געווען פארקלעמט אין א שפרייז-העלצעל — און ער האט דעריבער אויסגעלאזט זיין שווער ביטער הארץ צו אונזער שלים-מזל.

שטעהענדיג אזוי פעראומערט, דערפיהלט אונזער שלים-מזל פלוצלים פון הינטען עפּים א ווארעמען גלעט. עס דאכט זיך איהם: אהא, בעל-הבית... היי... סיטשקע! ער טהוט א הויב דעם קאפּ און א שטעל אויף די אויערען. וואס לאזט זיך אוים? בוידעם! איינע פון די כשר׳ע בעטאגטע קיה האט איהם מיט דער מאָרדע גאנץ דעליקאט אנצוהערעניש געגעבען, ער זאל זיך מוחל זיין רוקען ווייטער א ביסעל, און באלד טאקי זיך אנידערגעלעגט נעבען איהם אויף נאכטלעגער, אין דער דעה, מארגען, אם-ירצה-השם, אויפשטעהן כלחוך השור, און היידא — צו דער אכילה, אין פעלד אריין.

י זון פארגעהט — אין דער ערד מיטין קאפּ: דער בוהאי שטעלט זיך אין דער מיט שוהל-הויף, בלאזט שופר אויף זיין צוריפּעט קול, גראבענדיג מיט די הערנער אונטער זיך די ערד, פערר׳יסם דעם ווידעל—

ויט מיר געזונד! הייסט עס, און אוועק, אוועק. דער צאפ פערנעהמט זיינע ציגען און לאזט זיך מיט זיי צו דער ווייבערשער שוהל, אהין — אין זיין רוהה אריין. די שווארץ־חנ׳עוודיגע נאכט, געצירט, געפוצט אין ־עם טייערען שטערענטיכעל, ווייזט זיך מיט איהר כבוד אין שטעדטיל און שא, ערגיץ נישט דארט קיין פיפס!

ען שלאפט — — —

ונדערוויטענם לאזט זיך הערען טריט, אט קומען צו נאהענט צום וואגען פים, באלד שטעקען זיך אוים הענד — און מזל־טוב, מזל־טוב! דער לייב אונזערער איז אריינגעטאן מיט דעם קאפ אין דער אלטער טארבע, חראמקעט געשמאק סיטשקע, עפים מיט א „יהי־רצון”, גלייך ווי ער וואלט געגעסען האבער.

אבי די טארבע סיטשקע, אבי עס דערגעהט איהם די קישקע פערגעסט ער די פריהערדיגע צרות, חראמקעט זיך רוהיג, און איז, או אך־און־וועה צו איהם, גאנץ צופריעדען!...

דאָס תוספות יום-טוב-קעלבעל

דאָס ק״לביל האָט אַזוי געהייסען, עס פֿאַרשטעהט זיך, נישט פֿאַר דאָס אַריינקוקען זיינס אין דעם משניות מיט דעם תוספות יום טוב אַזוי, אַ שטייגער, ווי מען זאָגט בײַ אונז: אַהאָהן קוקט אַריין אין „בני־אָדם״, אָדער אַקעלביגער מגיד קוועטשט זיך פֿאַר אַ עולם. אַזוינע ווערטלעך ווי די, וואָס נישט אויסגעטראַכט, נאָר שטאַמען אייגענטליך פֿון אונזער לעבען, זענען בײַ אונז פֿאַר בהמות נישט געזאָגט געוואָרען. מעגליך אַפֿשר ערגיץ אַנדערש יאָ. ארץ־ישראל־בהמות, אַ שטייגער, אויף זיי שטעהט דאָך געשריבען: „ציון, בך כל בהכה ועוף חכמו!״ בײַ דיר, ציון, איז איטליכע בהמה קלוג. אַ אייזעל דאָרט אפילו איז אַ למדן, גוט און פֿרום — ווי פנחס בן־יאירים. אַ שטייגער, אין אונזער ווינקעל אָבער זענען בהמות טאַקי בהמות און קעלבלעך נעהען אַרום פּוסט־און־פּאַס.

נאָר וואָס דען? דאָס קעלביל האָט אַזוי געהייסען איבער אַ מעשה, וואָס איז זיך פֿערלאָפֿען מיט זיין מאַמע באַלד נאָך דעם קעלבען זיך, און אָנגעמאַכט אַ רעש, אַ קאָכעניש אין דעם גאַנצען שטעדטיל.

די מאַמע זיינע, זאָל זיך דאָרט מ׳הען, איז געווען אַ שענע, בר׳יע בהמה. שען מיינט מען נישט פּשוט שען ווי יענע קיה, האָלענ־

דערקעס, א שטייגער, מיט א שען פנים׳ל, פעטע, דיקבייכיגע, מיט גרויסע אנגעגאסענע אייטער, די הויט א גלאטע מיט דעם פוץ און א לאנגען עק, מחילה, הינטען ווי א שלעפע. אדרבה, פארקעהרט, זי, די מאמע הייסט עס, זאל זיך איהר דארט גרינג שלוקערצען, זי איז געווען דוקא א מאגערע, הויט און ביין, אייטערלעך, מחילה, נישט מעהר ווי א כזית, עס האט זיך עפים געבאמבעלט א דאר שטיקעל, עט, גלאט אזוי זיך. די יפע, די פעל הייסט עס, דוקא פערשמירט, פערשמוצט, פערשלומפערט תמיד, פון הינטען דוקא פערקריצט, כלומר׳שט איין עק, משטיינס־געזאגט — און פונדעסטוועגען נישקשה, כ׳לעבען, וויט אין דער וועלט צו זוכען, נישט געווען איהר גלייכען... דאס שענקייט איהרס איז בעשטאנען אין מעשים טובים — אין איהר גוטקייט, שטילקייט און עהרליכע אויפפיהרונג, דהיינו: זי פלעגט, ווי א יודישע קוה, אבריכטען גלות, נישט צו האבען א מקום מנוחה; פלעגט נעכטיגען, וואלגערן זיך אויף דער גאס, זיך קייקלען, האבען גלגול־שלג ווינטער אויפ׳ן שניי. סיידען אמאל אין די גרויסע ברענענדיגע פרעסט פלעגט מען זי פארבעטען אויף נאכטלעגער אין דעם פינסטערען הויז, וואו עס האט זיך געפונען דאס פעסיל וואסער, די גרויסע, פולע פאמייניצע, קלעצלעך האלץ, פוילע שמאטעס, גאנץ אלטע אי פריש־שמעקענדיגע בלאטע און מיסט. צום פאסטען איז זי געווען איין בריה אין דער וועלט. זי האט געקענט אפפאסטען גאנצע טעג און גארנישט! בכלל, איז זי נישט געווען אזוי אריינגעטאן אין דער אכילה, ווי אנדערע, גויאישע, א שטייגער, זי האט אין דעם גוטען יודישקייט ביסלעכווייז זיך אבגעוועהנט פונ׳ם עסען, אזוי אז זי האט אנגענומען פאר ליעב חאטש וואס־ס׳איז און וויפיעל־ס׳איז, אבי יוצא זיין, פער־שטאפען דאס מויל. פיעל יודישע בהמות האבען דאך אזעלכע מעלות, נאר זי איז זיי אריבער אלע.

איינגעהאנדעלט האט מען זי לכתחילה פאר א מציאה, עס האט געהייסען פישש... עס גיסט זיך פון איהר — מילך. א בהמה, קיין עין־הרע, א וואוילע גאר א חריפות. הלואי מיט מזל, יעלה ויצמח; עס זאל זיך ניסען, שפריצען, מען זאל לעקען דערפון די פינגער! שפעטער אבער האט זיך ארויסבעוויזען, אז ס׳איז נישט אזוי די מעשה. דאס וואס מען האט פערלאנגט, איז נישטא!

דאך זי שולדיג מאכען דרינגען אינגאנצען וואלט געווען א גרויס אומרעכט. וואס איז, זי האט דען געהאט און נישט געגעבען? אי וואס,

מען האט זי איינגעהאנדעלט אויף דעם תנאי, מען זאל האבען פון איהר פיעל גוטס און נחת — עט, נארישקייטען, נארישקייטען, למאי מען האט איהר אנגעפייפט אין די מזונות, אין דעם קעסט־עסען כפי ההתחיבות! עס טרעפט זיך ביי יודען אזוינע זאכען. ביידע צדדים נארען איינער דעם אנדערען אב, נישט אזוי ווי מען זאגט, ווי מען שטעלט זיך פיר — און גארנישט. אויך בעשולדיגען זי פאר דער פרנסה איהרער, פאר דעם ארומשלעפען זיך אין מארק צווישען די גויאישע פוהרלעך, א שמעק דא, א טאפ דארט, א שטעק די מארדע אהין און חאפען א לעק — דאס וואלט געווים א גרויסע עולה געווען. ווארום אדרבה זאגט, וואס זאל א בהמה, נעבעך, טאן ביים אראבגעהן פון קעסט, אז עס לאזט זיך איהר אוים די מזונות? לעגען זיך, שונא־ציון, אין דער מיט גאס און פגרין פאר הונגער? לאז מען זיך מטריח זיין אין א יודיש שטעדטיל ערגיץ, וועלכעס עס איז, וועט מען זעהן, אז אלע בהמות ווי זיי זענען זיך מפרנס דארט אזוי. און גאר נאך אלע גליקען, משטיינס־געזאגט, אז אונזערער פלעגט שוין געראטען א חאפ טאן עפים פון אויבען, איינגאנצען א פעטרישקע, פלעגט עס איהר, נעבעך, באקים אויספאלען, זי פלעגט חאפען בייטשען, קלעפ ווי האלץ, וויפיעל אי איהר איז אריין, געשפעט און לייטישע רעד פונ'ם גראבען עולם א צוגאב נאך דערצו.

וואס הינט האבען צו איהר געהאט, פאר וואס הינט האבען גע־האווקעט, געבילט, זי אנגעחאפט, געביסען — דאס איז כלל נישט צום פערשטעהן; סטייטש, הינט, וואס לעקען אב א ביינדיל, חאפען שיריים פון יודישע פאמיניצעס; הינט, וואס יודען פערשטאפען זיי תמיד דאס מויל, איהר פערשטעהט, מיט א שטיקעל ברויט; הינט, וואס יודען מיידען תמיד זיי אוים דעם וועג מיט אבשיי, וואס האבען פונדערווייטענס נאך פאר זיי גרוים דרך־ארץ! נישמעהר, גארנישט! אויף בילערס איז נישט שייך צו פרעגען קשיות.

מילא, בקיצור, האט מען דא א קלארען חשבון פון אונזער בהמה'ס שענקייט, עהרליכקייט. און דאס וואס איהר גוטקייט, שטילקייט אנבעטרעפט, דערויף קענען עדות זאגען אפשר א האלב שטעדטיל יודען. פיעל מאל פלעגט זיך מאכען, אין די שטאק־פינסטערע נעכט, א שטייגער, איז א יוד, נעבעך, געשטרויכעלט געווארען און ארויס־געפאלען פונ'ץ אויף איהר, אויף אונזער בהמה הייסט עס, וואס האט געהויערט אין גאס צווישען די געמארקען. א אנדערע אויף איהר ארט

וואָלט עס זיכער אונטערגעטראָגען: סטייטש, וואָס איז דאָס פאַר אַ מאָדע קריכען ביי נאַכט, און וואָלט איהם דערלאַנגט אַ וואָרף פון זיך העט, וויט, צו אַלדי־שוואַרץ־יאָהר. אונזערע אָבער פלעגט זיך אויפהייבען שאַ שטיל, אַ שטעלגעבענדיג זיך אויף די פיס, און טראָגען דעם פאַרשוין, רייטענדיג איהר אויף דעם רוקען, אַ שטרעקע וועג, ביז ער איז אַראָבגעפאַלען אַליין, ברעכענדיג זיך האַלז און גניק.

אמת טאַקי, צו די דאָזיגע אַלע שענע, גוטע מעלות האָט זי געהאַט, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, אַביסעל חסרונות אויך. נאָר וואו איז דען דאָ אַ בהמה דורכאויס אַ כשר׳ע אָהן אַברעקיל סרכא? בעדאַרף מען אַ בעסערען ווי אונזער בוהאַי, אַ שטייגער, אַ גדול, אַ גרויסער, אַ הדרת־פנים מיט אַ ברייטען שטערען און אַ דיק־קיילעכדיג בייכעל, אָדער הצאפ שלנו, אַ קאַטאָוועס עפּיס אונזער צאַפּ, אַזאַ פאַרנעהם, דער גרעסטער צווישען אַ שטאָדט ציגען — און פונדעסטוועגען, זאָל זי דער שור־הבר נישט שטראָפען פאַר די זינד, ווענען ביידע דאָס, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען, נישט דעם, נישט יענעם טהאָר מען נישט לאָזען אין שטאַל אָהן אַ שומר.

ווינטער אַמאָל, גאַנץ פריה, אַז איך בין געלעגען איינגענורעט אונטער דער קאָלדרע, פערשלאָפען, נאָך נישט ברעה האָבענדיג אויפשטעהן, געהן אין חדר, דערפיהל איך, ווי מען וועקט מיך, טאָרעט מיך, אין איין געשריי: גיכער שטעה־אויף, גיכער, גיכער! איך טהו מיך, נישט טויט — נישט לעבעדיג, אַ חאַפּ־אויף און דערזעה פאַר מיר מיין שוועסטעריל, אַ מיידעל פון אַ יאָהר צוועלף. דאָס פנים׳ל שיינט איהר, די אויגעלעך פינקלען עפּיס מיט אַ גלאַנץ גאָר משונה, דאָס מיילכען האַלב־אָפען, אויף די ליפּעלעך עפּיס אַ פערגליווערט מין שמייכעלע, זי וויל עפּיס זאָגען און קען נישט, אַזוי פאַרנעהמט איהר דער אָטהעם, נאָר וואָס זי שטרעקט אויס, ווערגענדיג זיך, דאָס הענטיל. טייטענדיג אויף עפּיס דאָרט אין דער מיט שטוב — אָ — אָ!

איך גיב אַ קוק — אוי, געוואַלד, אַ קעלביל! און אַזוי ווי איך בין, באָרפיס, נאַקעט, אין איין העמדיל, האַלטענדיג איין האַנד אויפן קאָפּ, קיין צייט נישט האָבענדיג אויסזוכען דאָ און אָנטאָן דאָס יאַרמולקעלע, טהו איך אַ שפּרונג אַראָב פונ׳ם געלעגער, געשווינד צו איהם. די פרייד מיט מיר איז געווען אַזוי גרויס, גלייך ווי די וועלט איז מיינע, גלייך ווי אַלסדינג אין איהר פיהלט מיין שמחה. עפּיס לייכט די זון גאָר אַנדערש. עפּיס איז דער פריהמאָרגען מילדער, פריינדליכער ווי

תמיד, עפּיס פּיהלט זיך אומעטום אין דער לופט יום־טוב'דיג, פול־און־פול מיט קעלביל. אַלסדינג שמייכעלט, זאָגט: גוט יום־טוב, מזל־טוב דיר מיט'ן קעלבעל!...

איך זעץ מיך אויף די קניעלעך, אַביסעל פונדערווייטנס, און בעטראַכט מיר דאָס קעלביל. אַ שענס, אַ רויטס מראה געלבען, אויף דעם שטערען אַ ווייסער פלעק ווי אַ זילבערנע קאָקאַרדע, גאָר אַ גאַנץ וואונדער. וואָס ווייטער, ווייטער גיב איך מיך אַ רוק־אונטער, בעקענענדיג מיך מיט איהם נעהענטער; וואָס ווייטער, ווייטער גיב איך עס אַ גלעט, דאָ אַ טאַפּ, דאָרט מיט אַ פינגער, אַריינקוקענדיג איהם בשעת מעשה אין די אויגען, ביז איך ווער דערמיט שוין אַ נאָהענטער שמעלקע און לאָז איהם אַראָב אַ גראָבען „שלום־עליכם", אַזוי טאַקי מיט דער גאַנצער האַנד, מיט אַלע פינף פינגער.

דאָס קעלביל האָט אַ פּנים נאָך נישט געוואוסט דעם טייטש פונ'ם „שלום־עליכם", מיט וואָס מען עסט עס, וואָרום עס האָט זיך עפּיס גע־פּיהלט ווי בעליידיגט, און צונויפנעהמענדיג זיך מיט אַלע קרעפטען געפּרובט אויפשטעהן. פריהער האָט עס אָנגעהויבען הינטען־אַרום, פאַמעליכען־פאַמעליכען זיך געשטעלט אויף די הינטערסטע פיסלעך, בלייבענדיג אָנגעשפּאַרט אויף די קניע פון די פאָדערשטע, וואָס נאָך פאַרלענגט אונטער זיך אַזוי, אַז ס'איז אויסגעקומען עפּיס משונה, ווי עס שטעהט, מחילה, ראַקום. שפּעטער אַביסעל האָט זיך עס שוין געשטעלט אויף אַלע פיער פיס, וואָס האָבען זיך געשאָקעלט ווי פיסלעך פון אַ צושאָטענעם טיש. פונים פּופּיק איז איהם אַראָבגעהאַנגען, באַמבלענ־דיג זיך, עפּיס ווי אַ שטיקעל בענדיל און אויסגעזעהען אינגאַנצען מראה לעקיש. אַזוי איז עס שאָקלענדיג זיך, אומגעלומפּערט, אויסשטעלענדיג אַ פּאָר קעלבערנע אויגען, אַ היבשע ווילע געשטאַנען — און פלוצלים פערדרייכט עס דעם ווידעל און גאַלאָפּ, גאַלאָפּ איבער דער שטוב. עס ווערט אַ רעש, אַ געפּילדער, עס פאַלט אום די מולכינע באַנק מיט דעם צעבראָכען פיסעל, עס דערשרעקען זיך די היהנער, פליהען משוגע'נער־איין איבער טיש און ביינק, צעברעכען אַ גלעזעל, קעהרען איבער עפּיס אַ שיסעל. די מאַמע ביי דער קינפעטאָרין, ביי דער בהמה הייסט עס, דאָרט אין הויז, דערהערט דעם טאַראַראַם, דעם האַרמידער, לויפט אין איין אָטהעם אריין אין שטוב שטאַרק אויפגעבראַכט אוז לאָזט אויס איהר צאָרען צו מיין קאָפּ.

אוי, אַ טאָג, האָב איך עס געהאַט דענסטמאָל, אַ טאָג פון פּעטש

און קלעפּ אין דער היים, אין חדר, געליוזט גענוג, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט!

אוועקגעגאַנגען פון דער היים אין חדר בין איך מיט אַ קאָפּ פול מיט קעלביל. ווען איך האָב בעגעגענט אויפ'ן וועג, האָב איך אָנגעזאָגט די בשורה: אונזער קיה האָט געהאַט אַ קעלביל! פאַר איטליכען פון מיינע בעקאַנטע יונגלעך האָב איך אָבגעלויבט אין טאָג אַריין דאָס קעלביל, אונטערשמייכלענדיג דערביי פאַר גרויס הנאָה ווי אַ בעל־שמחה, געמיינט דערמיט — העהע! לאָזען זיי מיר מקנא זיין. ווען מיר האָט געטויגט, האָב איך צוגעזאָגט ווייזען איהם דאָס קעלביל, אינאיינעם מיט מיר זיך דערמיט אַביסעל אָנשפּילען. ביי איינעם אַפילו האָב איך גענומען פאַראויס אַ פּאָר יונ'ישע מעשענע קנעפּ מיט אָדלערס און אַ יערכען בייטעלע, שווערענדיג איהם: „ווי איך בין אַ יוד!" אַז דער כבוד פאַהרען רייטענדיג צום־ערשטען אויפ'ן קעלביל געהער איהם. עס פאַרשטעהט זיך, אַז פאַר גרויס שמחה און אַזוי פיעל געשעפטען האָב איך מיר פאַרשפּעטיגט קומען אין חדר, און געחאַפּט אַ מיאוס'ן פּסק.

נאָר פּעטש זענען פּעטש און קעלביל איז קעלביל. די גמרא ליגט פאַר מיר אָפען און עס קוקט אַרויס פון דאָרט, עס דרעהט זיך מיר פאַר די אויגען — קעלביל. עס קריכט, קריכט מיר אין קאָפּ אַ מאָרדעצקע, אַ שענס, אַ געטאָקטס, אויערלעך קליינינטשקע, אויפגעשטעלטע, אַ קעפּעלע, אַ העלזעלע. דער רבי קנעלט, מריקעט מיט אַ גמרא־ניגון, און מיר אין די אויערען מעקעט די קוה נאָכ'ן קעלביל. דער רבי טהוט זיך אַ הויב פונ'ם ביינקעל — דאָס קעלביל אַ הויב אויף די פיסלעך; דער רבי שטרעקט אויס די האַנד — דעם קעלביל פערדייסט זיך דאָס עקיל: האָץ־האָץ־האָץ — און עס פליהט אַ פּאַטש! דער רבי איז בייז, פרעגט, וואו איך האַלט? איך האַלט מיך ביי דער באַק. עס האַלט שוין ביי מקיים פּסק זיין, איך האַלט עס נישט אויס. עפענט זיך פלוצלים די טיר — און עס עפענט זיך מיר ווידער אַ וועלט. סקאָציל קומט, רבי'צען! אהאַ, אָט איז ווידער דאָס קעלביל. די רביצען לויפט אַרויס בייז, אַ קלאַפּ־געבענדיג מיט דער טיר, דער רבי, אַרויס פוי די כלים, לאָזט אויס זיין שווער־ביטער געמיט צו מיר

אַז איך בין יענעם טאָג אַ לעבעדיגער, אַ גאַנצער אַ היים געקומען, איז טאַקי נאָר גרויסע נסים מיר געשעהען.

קומענדיג אַהיים איז די ערשטע זאַך מיינע געווען — קעלביל. שטיל אויף די שפּיץ פינגער האָב איך בשתיקה, ווי אַ ליעבהאָבער צו

דער געליעבטער, מיך צוגע׳גנבה׳ט צום קעלביל. די מאמע האט עס פערשטופט אין א ווינקעלע פאר א גוט אויג, מען זאל עס קיין עין־הרע נישט געבען. אנגעהויבען האט זיך ביי מיר ווי דער שטייגער איז, פריהער א קוק, א עסען פאר ליעבשאפט מיט די אויגען. אין א חיילע ארום שוין א גלעט, א טאפ, דערנאך א האלזען, א ארומנעהמען, גאר נפש אחת, און לסוף שוין גראבליך, מחילה, א קוועטש — און מיין קעלביל טוט א שפרונג א הין־א הער איבער דער שטוב, ווערט עס א איבערקעהרעניש, סדום ועמורה, און עס רעגענט אויף מיר פעך און שוועבעל, פייערדיגע פעטש הייסט עס, גאר א שרעק!

די ליעבע צום קעלביל איז ביי מיר געוואקסען מיט יעדען טאג און צוגלייך מיט איהר די יסורים, הארצוועהטאג מיינע, וואס זי האט מיר אנגעמאכט. מיין קינדערש הערציל איז פערלאפען מיט בלוט, האט נישט געקענט רוהיג אהן פערדראס הארכען דעם שמועס איבער דעם קעלביל, ווי מען וויל עס, נעבעך, קוילען, ווי מען דינגט זיך מיט דעם קצב, מיט וואס פאר א גרינגע לעבער מען צוגלידערט עס לעבעדיגער־הייט, שניידט, טיילט זיין גופ׳ל, נעבעך, ווי מען רעכענט אויף די פינגער אזוי פיעל פאר זיין פעלכען, אזוי פיעל פאר דעם פעדער־חלק, אזוי פיעל און אזוי פיעל פאר זיין איטליכם גליעד בעזונדער. עס שטעהט זיך, קוקט, אזוי גוט, היימיש, לעקט דער מאמעס האנד אזוי ליעבליך־פריינדליך, און דא שאצט מען אב דעם ווערטה פון זיין לעקער, פון זיין צינגעל! ס׳איז עפים טאקי א געוואלד, א רציחה! —

דענסטמאל האב איך נאך נישט געוואוסט קיין חכמות, זיך נישט ארייגעלאזט אין טיפע חקירות איבער מענשען, בהמות, גאר נישט איינגעפאלען מיר אפילו איבערצוטראכטען. אז אין דער פיהרונג פון דער וועלט קען געמאלט זיין פעהלער; אז דאס אלסדינג, וואס איז פון גאנץ לאנג שוין אזוי געשטעלט, ביי לייט אנגענומען, האט אפשר נישט קיין האפט; אז גרויסע מיט בערד קענען גאר זיין יונגלעך; אז חכמות אזוינע און אזוינע קענען גאר זיין נארישקייטען, פילוסופיות — פלוידע־רייען, גוטסקייט און פרומקייט — אכזריות, ווילדקייט. חלילה! אלסדינג ווי אזוי ביי די עלטערען אין שטוב, ווי אזוי אין חדר, אין שוהל, אין בית־המדרש דארט, דאס איז שכל׳דיג, רעכט, פיין, ווי גאט האט געבאטען. און אויב מיר איז פריקרע געוועז אמאל, עס האט מיך עפים געארט, איז דאס נאר געוועז גלאט אזוי זיך, בשוגג, אומגערן, גלאט עס האט זיך אזוי געפיהלט, גאר פון זיך אליין אזוי געוואלט — און

דאָס פלעגט מיר דערנאָך ערגערן, קאָסטען אַ שטיק געזונד, חייל טאָק אין דעם פיהלען, אין דעם וועלען, אָט דרינען, לויט זיי זאָגען, שטעקט דער יצר־הרע. ער גיט עס אַיין דעם מענשענס האַרץ חשק, עס זאָל פיהלען, עס זאָל וועלען, ולא תתורו אַחרי לבבכם — אַ יונגעלע זאָל זיך נישט וועלען, האָט געטייטשט דער רבי.

עס האָט מיר וועה געטאָן דאָס האַרץ אויפ'ן קעלביל: געוואַלד, אַ רחמנות! עס האָט מיך פערדראָסען, געברענט. געבראָטען: געוואַלד, וואָס וויל מען האָבען, נעבעך, פון זיין לעבען! און דערביי האָט עס מיך טאַקי געפיקט, געפיקט: געוואַלד אַ עברה: אויף וועמען דו האָסט רחמנות און אויף וועמען דו ביסט אָנגעדרודעלט, שייגעץ איינער!... איך האָב מיר אָנגעטאָן אַ כח אַרויסשלאָגען פונ'ם זינען די גאַנצע מעשה מיט דעם קעלביל, איך בין נישט מחויב פאַר איהם מקריב זיין מיין נשמה, פרעגלען זיך אויפ'ן פייער אין גיהנם, נאָר עס האָט אָבער נישט געהאָלפען, פאַרקעהרט, וואָס מעהר איך האָב עס געטריבען, מעהר איז עס מיר אין קאָפּ אַריין נעקראָכען. עס האָט זיך מיר געדאַכט אַזוינס, וואָס אַ שרעק: פון איין זייט, דאַכט זיך, אַ אויסגעשטרעקט, איבער־געשניטען העלזעלע, אַ גיסען־זיך בלוט, אַ אַרויסגעשטעקטע צונג, פאַרגלייזטע אויגען, אַ חאָרחלען, אַ מאַכען מיט די זייטען, אַ צאַפּלען, אַ וואַרפען־זיך, אַ דריגען מיט די פיס. פון דער אַנדערער זייט אַ שוחט מיט אַ פרום־פנים'ל, אַ חלף אין דער האַנד און אַ ברכה־מאַכען מיט די ליפעלעך.

איך בין אַרומגעגאַנגען צוקאָכט, ווינד־און־וועה איז מיר געווען פון ביידע זייטען, האָב מיך געשעמט קוקען דעם קעלביל און דער מאַמע, להבדיל, אין די אויגען. ווער ווייס צו וואָס דאָס וואָלט געפיהרט, ווען עס זאָל זיך נישט געווען אונטערדוקען פלוצלים אַזוינס, אויף וואָס מען האָט זיך כלל נישט געריכט

ס'איז אַ ווינטער־נאַכט. אַ פראָסט מיט אַ ווינד. אַ פראָסט אַ ברע־נענדיגער, אַ ווינד אַ שטורעמדיגער, עס בלאָזט, פייפט, ריפּ־סקריפּ, ווי אויף אַ חתונה פון טויזענדער רוחות; עס שפּרינגען, טאַנצען ווילען שניי, דרעהענדיג זיך משוגע'נערווייז איבער די גאַסען. עס קנאַקען, טראַסקען דעכער, עס היילט, וועהעט אין די קוימענס און עס זשומען, צימבלען שויבען אין די פענסטער. אויף דער גאַס קיין לעבעדיג בעשעפעניש, נישט איין יודיש'ן בהמה, אַלע ווי אויסגערוימט. און

זעלבע זענען פערבליבען דאָ, ליגען בעגראָבען, אז אַך־און־וועה צו זײ פיעף איבער די אויערען אין שנײ.

אונזער בהמה, עפּיס נאָך, משטײנס־געזאָגט, א שטיקעל קינד־בעטאָרין, האָט אונטערגענעכטיגט אין דעם פינסטערען הויז, אין נעץ און שמוץ, וואו עס בלאָזט פון אויבען, פון אונטען, פון אלע זײטען; וואו ס׳איז אומצוקומען פאר קעלט. און וואָס טהוט א בהמה? א בהמה מעלה־גרה׳ט, חזרט, קײעט איבער אלץ פריהערדיגע, שוין האלב פער־דײעטע, פוילע, נמאָס־ומיאוס געוואָרענע זאכען, אז נײע שפּײז פאר זיך האָט זי דאָך מכּות — און בײם איבערקײען קײכט זי, לאָזט זי שטילע זיפצען. די זיפצען צוגעהען זיך ווײט אַרום און לאָזען זיך פיהלען אויך אין שטוב.

אויף מאָרגען גאַנץ פריה האָט מיך אויפגעוועקט פונ׳ם שלאָף א ביטער געשרײ, א יאָמער, א קלאָג, ווי מען בעווײנט א טויטען. —

דאָס ווײנט, שרײט די מאַמע. וואָס איז? געפּגר׳ט די בהמה! דאָס הויזגעזינד איז פעראומערט, אין שטוב הערשט א טרויער, אפילו דער האָהן שטעהט אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, נישט אַרויסגעפיהרט די הינער זײנע פון אונטער דעם אויבען האָפּערדיג, קוממיות, ווי תמיד. אײנע פון די הינער מיט א אײ פּאַדעט, קוואָקעט, זוכט א אָרט, וויל זיך לעגען, און נישטאָ ווער זאָל איבערדעקען זי מיט דער זיפ ווי געוועהנטליך. נאָך אײנע פליהט אַרויס פון אונטער דער בעט, הענדום־פּענדום אויף א בײנקעל מיט א פּערריסען קעפּעלע, זעהר שטאָלץ אין אײן קול: מזל־טוב מיר מיט א אײ, זיך שוין געלעגט אין א גוטער שעה! און דער שענער מאַן, דער האָהן, זאָל זיך עס אויף אידר חאָטש אַרומקוקען, צוגעהן, ווי דער שטײגער איז, אַרונטערנעהמען זי אונטער די פליגעלעך, קוצעניו־מוצעניו פאר אזא גוטע בשורה. קײנער איז נישט אין קאָפּ, אלע שטעהען פעראומערט, ווײבער, שכנהים אויך אינדערמיט. די מאַמע איז מספּיד פאר זײ די בהמה, דערצעהלט אידרע שבחים, אידר קעז און פוטער, וואָס איך ווענינגסטענס האָב עס אין די אויגען נישט געזעהען, נאָך מעלות אַזעלכע, אל־דאָס גוטס, פון וועלכע — א חידוש, כ׳לעבען! — איך האָב פריהער גאָר נישט גע־וואוסט, און לאָזט אוים מיט א ווײנענדיגען ניגון, אז דאָס איז זי געפּגר׳ט פאר אונזערע זינד.

— הערט א מעשה — זאָגט זי, פערגלאָצענדיג די אויגען צו דער

סטעליע — הערט וואס פאר א גאט מיר האבען! היינט גאנץ פריה, כלחוד השור, אט די טיר אט־א, פון דער שטוב און דעם הויז, עפען איך. געה איך ווי א בעל־הבית'טע מעלקען פריה ארײן. דאס מעלק־שעפעל אין דער האנד: שטרוי צום פרעסען האט דער בעקאנטער גוי נאך נישט געבראכט. פארגעסען. א פראסט א שרעק. צײט מעלקען. רוף איך: מאין־מאין־מאין! זי רופט זיך נישט אב. געה איך שוין צו נאהענט, אביסעל מיט פערדראס, טראכטענדיג בײ מיר: סטערווא. ווײל איך מעלקען — העהע, איז זי פערשאטען מיט שנעע, ארײנטראגענדיג זיך בײ־נאכט דורך די שפארונעס, די האר פערפרוירען ווי סטרעמפלעס אויף דעם רוקען, שטעל איך אוועק דאס מעלק־שעפעל, נעהם א בעזעם, נעהם, שאר־שאר דעם שנע, און זי, די שפלה, זאל זיך עס חאטש ריהרען. איך גיב א קוק — אוי, א דונער האט מיך נישט דערשלאגען, זי איז טויט! סטייטש, וואס הייסט? פאר ווען, פאר וואס? פון דער העלער הויט? נישט צום פארשטעהן. פאלט מיר פלוצלים אײן: אוי, א וועהטאג א גרויסער, א וועהטאג מײנע שונאים! איהר הערט, מיר האבען פארגעסען די סעודה, מאכען נעכטען ווי אלע יאהר „תוספות־יום־טוב! מײן יחוס איז עפים א קאטאוועס. פונ'ם תוספות־יום־טוב'ס משפחה שטאם אים. אין דער מגילה זײנער אויף דעם נס, וואס איהם איז געשעהען, האט דער גרויסער צדיק, עליו־השלום, בעשווארען זײנע קינדרס־קינדרס־קינדער, זיי זאלען אין חודש אדר, נעכטען הייסט עס, מאכען א סעודה, ווי פורים. ווער עמיצער נישט מקיים זײן, זאל זיך איהם טרעפען א אומגליק. אט, האט איהר טאקי, איהר הערט, דאס אומגליק. דעריבער טאקי איז די בהמה. סאנצעלאמעס, די כפרה געווארען: וואס דען? נאר פלוצים ערשט נאכ'ן קעלבען זיך, פגר'ט עס א בהמה! — —

און אינדערמיט הספד, פליהט ארײן פונ'ם אלקירעל דאס קעלביל, האץ־האץ מיט א פערריסען ווײדעל, א פערווארפען קעפעל, מע־מע אין אײן קול. דאס הארץ רײסט בײ איטליכען אין שטוב, קוקענדיג אויף דער יתומה, נעבעך. אלע פארשטעהען דעם טײטש פון מע, וואס דאס מע בעדײט. דאס מעקעט עס, נעבעך, נאך דער ברוסט, עס וויל עסען. דאס מעקעט עס, בעט זיך צו דער מאמע, זי זאל עס אויס־צוואגען, אבלעקען מיט דער צונג. ווײבער, שכנה'ס, ווישען די נעז, די אויגען, מאכען פיסקעלעך, און די ליפעלעך זײערע ריהרען זיך, גרײט צום רעדען. אײנע פון זיי, א וואוילקענעדיגע, וואס שיט אין די

דער ווערטער פֿון די הייליגע חכמים, פֿונ'ם רבינו בחיי, פֿעדהאַלט
פֿריהער און צולאָזט זיך אין אַ ברייטען שמועס.

— דער וואָס לעבט אייביג, ברוך הוא וברוך שמו, וואָס איך בין
נישט ווערטה זיין נאָמען צודערמאָנען — הויבט זי אָן אויף תחינה־לשון,
צופֿיפֿשנירענדיג די ליפּעלעך און קנייטשענדיג אַ פֿרום פּנים'ל — דער
אַלמעכטיגער, וואָס איז געאַכפּערט, געגרויסט צווישען די הערשאַפֿטען
מלאָכים, די דאָ הייסען חיות הקודש, ער איז גערעכט און זיין משפט
איז גערעכט, כי מפני הרעה, פֿאַר די זינד, זאָגען די חכמים, פּגר'ט
אַמאָל אַ בהמה. לאָז זי, די בהמה, זיין אַ קרבן־עולה, מכפּר זיין, ריי־
ניגען, ווי די פּרה־אדומה, אייך און כל־ישראל, פֿון אַלע אומריינ'גקייט
און פֿון אַלע אומווירדיגקייט, אַזוי ווי עס שטעהט געשריבען: אויב די
זינד זענען ווי פּורפּיל רויט, וועלען זיי ווייס ווערען ווי אַ שנעע. און
אויב אַזוי, אַז דורך אַ פֿיך. די בהמה מיינט מען, האָט בעשיינפּערליך
זיך געטאָן ענטפּלעקען אַזאַ גרויס וואונדער, וואָלט מיין ראַטה, עצה
טובה, געווען, דאָס קעלביל, די פֿרוכט פֿון איהר מוטער־לייב,
זאָל בלייבען די ווידערשפּענעדיגע קינדער צום אָנדענקען, אויף דעם
משונה־ווילדען מופת, דאָס זיי זאָלען מעהר נישט מוטוויליגען, נישט
פֿאַרשוועכען די שבועה פֿון פֿאַרצוומע צדיקים. לאָז עס ביי אייך זיך
האָדעווען, און דער, וואָס שפּייזט מביצי כינים, פֿונ'ם קליין ווערמיל
ביז דעם ווילעלטיער, וועט העלפֿען עס צושפּייזען אַמאָל מיט שאָלעכטס
פֿון קאַרטאָפֿעל, אַמאָל מיט אַביסעל קלייען, דאָס אַביסעל, יענס
שיסעל. וואָס קען עס זיך אָנזעהען אין דעם בעל־הבתי'שקייט אַ קעל־
ביל. לאָז זיך אייך דאַכטען אַ ישיבה־בחור — נאָך אַ לעפֿעל געקעכטס,
און אַ שטיקעל ברויט, אַ קבצן — אַ קבצן, נעבעך. איהר פֿאַרשטעהט,
פֿון אַ ישיבה־בחור, טפֿוי, פֿון אַ קעלביל מיין איך, וואַקסט אויס
אַ בהמה, און אַ בהמה איז גוט, תמיד אָנגעלעגט, ווער שמועסט ביי
היינטיגע משוגע'נע צייטען, און בפֿרט נאָה ביי יודען. אָח־חאָ־חאָ!
שפּיעלט אַודאַי אַגרויסע ראָליע אַ בהמה.

אַלע ווייבער באַסעווען צו. די מאַמע לאָזט זיך איינרעדע'ן. דאָס
קעלביל בלייבט לעבען — און מיר פֿאַלט אַראָב אַ שטיין פֿון האַרצען.

די מעשה מיט דער בהמה, איהר אומגעוועהנליכער טויט, נאָר
שלא כדרך הטבע, האָט אָנגעמאַכט אַ רעש אין שטעדטיל. לייט זענען
געקומען אויף חידושים אָנקוקען דאָס קעלביל, עס האָט בעקומען אַ נאָמען
און געהייסען: „תוספות־יום־טוב־קעלביל".

א קעגען א דריי טעג האָט זיך געטראָגען איבער דעם שטעדטיל א היילען, א וואויען, נאָר טויב צו ווערען. דאָס האָבען געוואויעט הינט, וואָס האָבען זיך טשאַטעס-וויז פערקליבען אויפ'ן פעלד, צו-מאָן דער בהמה איהר רעכט, זיך געריסען, געביסען און מטפל געוועזן, ווי געהערינג, מיט דער נבלה.

שטאַרק געביינקט די ערשטע צייט האָט דאָס קעלביל, נעבעך, נאָך דער ברוסט. מען האָט עס געשטילט אַמאָל מיט א לעמעשקע פון קאָרענע קלייען, אַמאָל מיט ברויט אַ שטיקעל, מיט א הויפען היי. הייצינדלעך האָט עס געהאַט אַלט פעדערשטע, שענע, ווייסע, נאָך ביים געבוירען ווערען, איך האָב זיי אַליין געצעהלט. עס האָט געגעסען און דאָך צו-ווײלען אונטערגעמריקעט. עס האָט אַלץ געכמאָרעט מיט דער נאָז, געזוכט, געשמעקט, און וואָס נאָר איהם איז צום מויל געקומען, א האַנדטוך, אַ טישטוך, א זאָק, האָט עס געקייט. א היטעל, אַ יאַרמולקע — אויך סחורה. איינמאָל האָט עס שיער זיך נישט דערוואָרגען מיט אַטשאָלענט-שמאַטע. אַ נס וואָס מען האָט זיך בייציימענס אַרומגעקוקט, גראָד בעדאַרפט ניכער פעררוקען דעם טשאָלענט. און אויב מען איז פון איהם דאָס אַלסדינג אויסגעשטאַנען, נישט זיינער פטור צו-ווערען, איז דאָס נאָר געווען אין דעם זכות פון דער מאַמען זיינער, זאָל זיך דאָרט מיהען. איך איינער האָב עס אמת טאַקי ליעב געהאַט טיעף פונ'ם האַרצען, עס שטאַרק בעדויערט; א רחמנות, ס'איז, נעבעך, עלענד, אַ יתום!... האָט מען עס אַמאָל בעליידיגט מיט אַ קלאַפ, מיט א זעץ, פלעג איך מיר אַרויסשטעלען, זיך אָננעהמען קעלבילים קריוודע, און געחאַפט דערפאַר דאָס מייניגע. אָט דאָס האָט מיך נאָך מעהר צוגעצויגען צום קעלביל דערפאַר, וואָס מען איז אַקעגען אונז ביידע געווען גראָב אומגערעכט, וואָס מיר ביידע האָבען געליטען פון אַנדערע שטאַרקערע פון אונז, גאָר אומזיסט. נישט אַזוי די בעליידיגונג, די יסורים, דער וועהטאָג פון קלעפ האָט מיך געאַרט, ווי דאָס אומרעכט מיט וועלכעס יענע האָבען עס אָנגעטאָן.

און אַ פנים, ביים קעלביל בין איך אויך טאַקי געווען א שטיקעל ד.שוב. וואָרום עס פלעגט זיך לאָזען גלעטען פון מיר ביים קעפיל, אָננעהמען ביי די אויערלעך, קוקענדיג דערביי צו מיר מיט א פאָר אומעטיגע אויגען, לעקענדיג מיך פריינדליך, גלייך ווי עס וואָלט זיך פאַר מיר עפּיס געקלאַגט, געוואָלט עפּיס אַזוינס זאָגען. איך ווידער

האָב עס, דאַכט זיך, פֿערשטאַנען, געפֿיהלט, װאָס איהם אויף דער לונג, װאָס לעקט עס מיט מיך מיט דער צונג.

אַט דענסטמאָל-אַ, דעם קעלביל צו פֿערדאַנקען און דעם הויז-געזינדס בענעהמונג אַקעגען איהם, איז אין מיר אַריין אַ געדאַנק, נאָר עפּיס װי אַ דבוק — אַ געדאַנק, זאָג איך, נישט גלאַט אַ געפֿיהל, אַ טונקעלס, אַ שטומס אָהן לשון, נאָר טאַקי ריין גערעדט, מיט װערטער: אז אַ בהמה, בלוט און פֿלייש װי אַ מענש, האָט אויך, אידר הערט? אַ נשמה װי ער; אז אַ בהמה מיט הארץ, מיט אַלע רמ״ח אברים, לייב-און-לעבען װי אַ מענש, פֿיהלט לייד און פֿרייד, יסורים און פֿערגעניגען אויך װי ער! —

שפּעטער האָב איך מיט דעם דאָזיגען געדאַנק מיך אַרומגע-טראָגען גאַנץ אָפֿט, איהם געלאָזט װאַקסען, װאַקסען, זיך אַרויסזאָגען פֿריי, נישט געהערט אַ װעלט, ביז ס׳איז געקומען אַזוי װייט, אַז בהמות האָבען אויך אַ לשון, זייער לשון, זייער קוק אויף דער װעלט, זייער מין יושר און דרך-ארץ, זייער פֿאַמיליענלעבען, אייגענע און קהל׳שע אינ-טערעסען, זייערע מיני געבאָט, מנהגים, געריכט, און אפֿשר טאַקי אויך זייער מין רעליגיע — קורץ, אַלע מעלות און חסרונות װי מיר, נישט צוזאָגען אפֿילו להבדיל. ס׳איז דאָ אויך צווישען זיי אַלערליי אומות, נאַציעס, מינים, הייסט עס, אומות גרויסע, שטאַרקע, געוואָ-פֿענטע מיט גוטע כלי-זיין, װאָס רויבען, רייסען, געוועלטיגען ביד רמה, און אומות קליינטשקע, שוואַכע, קריכענדיגע, פֿערוואָגעלטע, ביי יענע אין די לאַפּעס. צווישען איין אומה בהמות גופֿא זענען דאָ פֿערשיעדענע קלאַסען: בהמות געהויבענע, זאַטע, פֿעטע, שענע, ליידיגגעהער, גע-לערענטע, מיט אָנשטעלען, און זיי אַקעגען יענע פּנים געמיינעם עולם: אויך-מיר-בהמות, הונגעריגע, דארע, אויסגעדייװערטע, שטענדיג אין דער אַרבייט, פֿערגרעבטע, פֿערפֿינסטערטע, װייסען נישט פֿון זייער חיות. עס זענען דאָ צווישען זיי גוטע אי שלעכטע, בייזע אי שטילע, רוהיגע, געלאַסענע; פֿוילע אי בריות; פֿאַלשע אי געטרייע; גנבים, נאַשערס, פֿרעסערס אי עהרליכע, כשר׳ע, נישט קיין טרפֿה׳נע העלזער; ענאַאיסטען, נישט פֿאַרגינערס, קאַפּאַבעל אויף אַלסדינג פֿאַר׳ן אייגען נפֿש׳ל, אי באַרעמהערציגע, בערייט זיך מקריב זיין פֿאַר יענעם אין אַ נויטה. ראיות דערויף זענען דאָ גוזמאַ-גוזמאות, גאַנצע פּעק, ס׳איז דאָ אַזעלכע, װאָס איטליכען פֿאַר דער נאָז, מען פֿערשפּאָרט גאָר װייט צו זוכען. װער, אַ שטייגער. האָט נישט געזעהען, װאָס פֿאַר אַ מכנים-

אודח'טע אַ קוה איז? אַ מנין בהמות אַפֿילו מעגען אַריינשטעקען די מאָרדעס צו איהר אין צעבער, בשעת זי פֿרעסט — און נאָרנישט, זי זאָל עס חאַטש אַ פּיפּס טאָן. אָדער נעהמט אַ הונט, אַ שטייגער. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ הונט קומט אין שטעדטיל, עס מעג זיך זיין אַ אויס־לענדער, פֿון פּרס־ומדי, פֿון עק וועלט, בילט ער מיט אַלע גלייך, אין הינטיש לשון, איין דעה — פּאַני־בראַטצי מיט אַלע זיין־גלייכען, אַ הונט ווי אַלע הינט, פֿערשטעהען זיך איינער דעם אַנדערען זעהר גוט. אדרבה, איז עס דערזעהען אָדער דערהערט געוואָרען צווישען בהמות אַזאַ קללה, אַז אַ הונט, אַ שטייגער, זאָל מוזען בילען אַזוי פֿיעל לשונות ווי פֿיעל עס זענען דאָ מדינות. און דער וואָס בילט הינטיש דאָ, זאָל זיין אַ שטומער דאָרט? יאָ, ראיות זענען דאָ גענוג, נאָר דער מענש אָבער וויל דערפֿון נישט וויסען. איהם איז גלייכער מאַכען זיי, די בהמות, פֿאַר שטיקער פֿלייש, נישט צוצולאָזען זיי קיין שום פּיצי שכל, קיין שום געפֿיהל. אינגאַנצען וואָס זיי לעבען איז נאָר פֿאַר איהם, טויגען זיי איהם, הייסען זיי ניצליכע; אלא ניט, זענען זיי שעדל[illegible] איבעריגע אויף דער וועלט. נאָר העט אין די פֿריהערדיגע דורות ה[illegible] מענשען, ווי עס זעהט אויס, זיך אַ פּנים געשייט אַזוי מיאוס גראָב [illegible] אַקעגען די בהמות, די רציחה צו עסען זיי, געזוכט אַריינלעגען אַי[illegible] יראַת־שמים. — עס האָט געהייסען, ברענגען נאָר אַ קרבן, קוילען זיי לכבוד זיין נאָמען, איהם אַ שטיקעל, זיינע „פּריסטער" אַ שטיקעל, און אַגב טאַקי דאָס איבעריגע פֿאַר זיך אַליין. —

אָט אַזוי האָב איך מיט דעם געדאַנק מיך אַרומגעטראָגען, שוין אין די עלטערע יאָהרען, אָבער דענסטמאָל, בשעת נאָך אַ יונגעל, האָב איך דעם דאָזיגען געדאַנק, באַלד טאַקי ביים געבאָרען ווערען, נעשטיקט אין מיר ווי אַ ממזר, נישט צולאָזען איהם אויפֿקומען, הויך אַ פּיפּס טאָן. לאָזען לייט נישט זעהן, וואָס פֿאַר אַ בחור'ל איך בין, פֿערקראָכען נאָר צו בהמות און טראַכט אַזוינס, וואָס מען טהאָר נישט. נאַט אייך אַ בעל רחמים! איך האָב געהאַט דערפֿון פֿיעל צער. נאָר דער יצר־הרע פֿון רחמנות איז אַזוי גרויס, אַז עס האָט מיך געצויגען צום קעלביל, און מיר זענען געוואָרען געטרייע חברים!

געטרייע חברים! די דאָזיגע ווערטער וועלען עפּיס קלינגען משונה ווילד, עפּיס גאָר נישט פֿאַר דעם מוח. אמת! אַזוינע, ווי נאָך פֿיעלע אַנדערע זאַכען אין דער וועלט, זענען נישט טאַקי צו פֿערשטעהן מיט דעם מוח, נאָר צו פֿיהלען בעדאַרף מען זיי מיט 'דעם האַרצען. און־

מענגיך צו דערקלערען זיך רעכט גוט יענעמס שטייגער דענקען, יענעמס מעשים, נישט צו פארזעצען זיך אין יענעמס לאגע — אין זיין צייט, זיין עלטער, אין זיין ארט. די צייט יאהרען פון איטליכס עלטער אין דעם מענשענס לעבען איז א בעזונדער וועלט פאר זיך מיט איהרע גיינג, מיט איהרע געדאנקען, פארשטעלונגען, וואס איז גוט, וואס שלעכט, מיט איהר געשמאק, מיט איהרע חפציות, אלץ-מיט-אנאנדער. ווילט איהר, א שטייגער, דאס יונגעל פערשטעהן, מוזט איהר אין דעם יונגעלס וועלט געהן. איהר בעדארפט זיך פיהלען, הייסט עס, יונג, עס זאל זיך אייך דאכטען א יונגעל מיט די ביינער. דער חסרון איז אבער, וואס גרויסע, דערוואקסענע, ציי מחמת א קורצען זכרון, ציי מחמת עפים אנדערש, בעטראכטען די גיינג פון קינדער נישט לויט דער קינדערשער וועלט, אין וועלכער זיי אליין האבען זיך אמאל געפונען, נאר לויט זייער איצטיגער וועלט אין די עלטערע יאהרען. אזעלכע אבער, יונג-אלטע, נעמליך, וואס וועלען זיך אראבלאזען צו מיר, אין מיין דענסטמאליג וועלטיל און מיך גוט פיהלען — פאר זיי וועט דער גאנצער שמועס מיינער דא גאר נישט זיין אזוי פרעמד.

דענסטמאל האב איך מיר אלסדינג נאך מיין שטאנד זיך פאר-געשטעלט. עס האט מיר זיך געדאכט, אז ווי דאס שטעדטיל מיינס, אזוי איז די גאנצע וועלט. איין פנים, איין שטייגער פיהרונג; מענשען, בהמות — אלע גלייך. וואס מאכט עס אויס? מענשען, יודען הייסט עס, דאווענען, זאגען תהלים, לערנען משניות, א בלעטיל גמרא, זיצען אין קלייטלעך, גנעצען, טאלעבענדען זיך ארום, בעשטעקלענדיג זיך מיט שטעקענס, שטעקעלעך אלערליי. יונגלעך געהען אין חדר, קעלבלעך, בהמות — אין דער טשערעדע. דער רבי מיט דעם קאנטשיק, דער פאסטוך מיט דער בייטש. איין רפואה צו א פאטש, צו אלע וועה-טאגען איז דאס שפילען זיך מיט חברים, א יונגעל, א קעלביל — וואס מאכט עס אויס? אבי א לעבעדיג בעשעפעניש. זאל מען, א שטייגער, האבען די זכיה געפינען חן ביי א ליאד הינטעל אין די אויגען, ער זאל פאלגען, בילען, אנפאלען, אז מען הייסט, איז מען גרייט איהם נישט נאר דעם מיטאג, אפילו די נשמה איהם אויך אוועקגעבען. חבר זיין מיט א הונט איז א גרויסער, גרויסער יחוס...

נישט דאס בין איך אויסען.

ס'איז נאך פסח. אום בין-הזמנים. מלמדים נעהמען זיך קנעלען, איטליכער מיט זייז חדר. און דער פאסטוך מיט זיינע בהמות.

בעהעלפערם שלעפען, טראָגען, ווי דער סדר העולם איז, פּיצלעך קינדער, שלאָפינקע אויף די פּליִיצעס אין חדר אַריין, און דאָס קעלביל אונזערס, אַ געזונדס, נישט קליין צו לויפען מיט די פיסעלעך אַליין, בלייבט גאָר איבער — אַ חידוש, כ׳לעבען — אין דער היים! עס געהט אַרום בטל. פאַר וואָס? — ס׳איז נאָך צו־יונג צו טרייבען עס אין דער טשערעדע, זאָגט דער פּאַסטוך, עס וועט נישט פערזאַמען די תורת זיינע: מעלה־גרה׳ן, מאַכען מיט דער מויל, נישקשה, שפּעטער אַביסעל אויך. לעת־עתה, זאָגט ער, זאָל זיך עס מגדל זיין אונטער אַ היימישער השגחה ביז דער רעכטער צייט. אין־ברירה, דאָס קעלביל בלייבט, נעבעך, און געהט איבער אויף אַ סך הענד. קיין האָניג דערפון האָט עס נישט געלעקט. די מאַמע וויזט איהם אַ היי אין סידור; דער פערשטאָפּט איהם דאָס מויל מיט שהי־פהי; יענער לערענט דאָס דרך־ארץ — און פון די פּיע׳ע טובות איז עס, נעבעך, שטענדיג הונגעריג, שטאַרק פונ׳ם לייב אַראָב.

אויף זיין גליק האָט זיך ביי מיין מלמד אויסגעלאָזט די תורה פאַר מיר. איך הויב אָן דערוויל צו לערנען, הייסט עס, אין בית־המדרש אַליין פאַר זיך. מען פערלאָזט זיך, הייסט עס, אויף מיין יושר, און די השגחה אויפ׳ן קעלביל געהט מיט־דער־צייט איבער אינגאַנצען מיר אין די הענד. איך ווער עס דער מדריך זיינער אין אַ גוטער שעה!

עס עפענט זיך פאַר אונז ביידע אַ נייע וועלט — אַ וועלט אַ ליכטיגע, אַ שענע, אַ פרייע, וואָס נישט איך, נישט דאָס קעלביל, האָבען זי ביז אַהער, ליגענדיג פערשפאַרט אין חדר, אין שטאַלכען, קיינמאָל נישט אָנגעקוקט.

— לכה דודי! — זאָג איך אָננעהמענדיג דאָס קעלביל ביים שטריקעל, וואָס איהם אַרום דעם האַלז — קום מיין פריינד, נצא השדה, אַ הין אויפ׳ן גרינעם גראָז.

אי־אי, איז עס דאָרט גוט, מחיה! עס לעבט, עס ריהרט זיך אַרום־און־אַרום. גאָטס בעשעפעניש, וואָס ביז אַהער גאָר ווילד־פרעמדע פאַר מיר, פייגעלעך אַלערליי, מיני זשוקלעך אַזוינע, היישרעקען, גרילען אַזוינע און אַזוינע, פליהען, שפּרינגען הויך אין דער לופט אי אונטען צווישען דעם גראָז לעבעדיג־פרעהליך מיט אַ געזינגעריי, אַ זוושעריי, אַ צימבלעריי. עס הערט זיך אַ קאָנצערט, עס פיהלען זיך ריחות פון בשמים, עס שימערט אין די אויגען פון בלומען כל־המיני קאָלירען. עס אָטהעמט זיך עפּיס אַזוי גרינג, אַזוי פריי. עפּיס מהוּפּ

עס מיך אינוועניג א בריה — האַפּ־האַפּ־האַפּ! טהו איך אַ שפּרונג, קוליע מיך פאַר גרוים פע־גענינגען עטליכע מאָל איבער און ציה מיך אוים אויף פריש־וויכע מאַך מיט דעם בויך אַרויף. די ליכטיגע זון קוקט מיר גלייך אין פּנים אַריין, שיינט, שמייכעלט, ווי גערעדט: א יאַ, יונגעלע, גוט?

עפּים גאָר נישט ווילענדיג, ווי פון זיך אַליין, עפענט מיר זיך דאָס מויל און אַ יקום־פּורקן־ניגון לאָזט זיך הערען אויף אַ וויינענדיג־קוויטשיגען ביי־קול־כען. דאָס קעלביל קוקט זיך צו מיר אום און מאַכט: מע! עס האָט אַזוי פיעל געהייסען: שאַ, וואָס איז?...

איך טהו מיך אַ חאַפּ — האַ! וואָס איז, רב יודעלע, באמת דאָ אַזוי דאָס געווען? שפּיי אוים, און בלייב שטום.

דאָס קעלביל פערטיעפט זיך אין דעם עסען געשמאַק מיט כּונה. איך קוק, קוק פערטראַכט און עס קומט מיר פאָר יעקב אָבינו, ווי ער פיטערט די שאָף ביי לבן־אַרמי, עס דאַכט זיך מיר אויך דאָס גוטע בעגעגעניש זיינס מיט רחל׳ען ביים ברונען דאָרט, ווי זיי קושען, האַלזען זיך פאַר גרוים ליעבשאַפט. עס טהוט מיך אינוועניג פּלוצלים עפּים אַ פּיק — און בלייב ליגען עפּים ווי אָבגעקאָכט.

דאָס איז געווען אַ פּיק פון יצר־הרע. דאָס האָט ער מיר געגעבען אָנצוהערעניש אַקעגען אַ שכנ׳ס אַ מיידעל, זעהר אַ שענס, מיט וועלכעס איך פלעג מיך תּמיד שפּילען, און פּלוצלים אָנגעהויבען זיך שעמען, רויטווערענדיג ביים בעגעגענען זיך מיט איהר, נישט רעכט צו־וויסען פאַר וואָס, היינטיגער פּיק אָבער האָט מיר געגעבען גוט צו פערשטעהן אַלסדינג, ס׳איז מיר טאַקי גוט אין טעם אַריין — און איך האָב דערפון גרוים צער געהאַט. דער יצר־טוב האָט מיר דערנאָך געגעסען: זעהסט־דו, בחור, אַט דאָס האָסט־דו איהר, פון דער נאַטור דיינער, ווי הייסט מען עס! זי, די שענע נאַטור, משטיינס־געזאגט, מיט איהר פּוץ, מיט איהר חן, אַט די מכשפה׳טע גיט עס איין אַ מענשען מיאוסע געפיהלען אַזוינע ווי דיר אַצינד. נאַטור־שמור, שענקייט — שטיינקייט — פע!... אין בית־מדרש אַריין, שיגעץ איינער!

עס פערשטעהט זיך, דאָס קעלביל, נעבעך, האָט פון איהם זיך אויך נישט גענאַרט. „סטייטש, סטייטש, אַ יודיש יונגעל און אַ קעלבילי! אַ שייגעץ בים־דו דען, שייגעץ איינער? !" —

דער יצר־הרע אָבער איז, נישקשה, קליגער פונ׳ם יצר־טוב, אויך פיעל שטאַרקער פון איהם. קוים איז אַ יונגעלע אַרוים פונ׳ם אונטער־

אויבען, שטעלט אַ פּיסעלע אין גאָטס שען פריי וועלטעל, אַ קורעלע געטאָן ד׳ ויף און ס׳איז איהם אַריין אין טעם, העהע! וועט איהם שוין שווער זיין זיך אומקעהרען צוריק; וועט עס פון אַ מינדסט שטופּעלע זיך רוקען, רוקען וויטער, ווייטער, און דערנאָך — וועט עס געהן ווי אַ פּוטער, גאָר פון זיך אַליין.

איך בין געגאַנגען, וואוהין? עס פערשטעהט זיך אַהין, אין דעם פרייען פעלד, איך מיט דעם קעלביל טאַקי.

אָנגעהויבען לכתחילה האָבען מיר די פיטערונג מיט דעם גרינעם בארג, נישט ווייט פונ׳ם שטעדטיל, דערנאָך האָבען מיר זיך פערקליבען העט ווייט, אויסזוכענדיג אַ וואונדער־שען אָרט, נאָר אַ געמעהל. לאָז זיך אייך דאַכטען אַ וואַלד. בוימער־סאָסנעס געוויקסיגע ציהען זיך ווי אַ סטרונקע גלייך, הויך אין הימעל אַריין, אונטען גלאַט־נאַקעט און אויף די קעפּ גרינע היטלען־קאַפּעלושען אַ ים, צווישען וועלכע עס ברעכען זיך דורך שטראַהלען ליכטיגע פון דער זון און בעלעגען דאָס ריינע סאַמעטענע גראָז זיי ביי די פיס מיט העלע פאַסען גינגאָלדענע. פאַר דעם וואַלד שטעהען קליינע־געדיכטע וועלדלעך, פון נידעריגע, יונג־פרישע זאַפטיגע בוימלעך כל־המינים, צו־וואָרפען דאָ, דאָרט, אויף אַ היבשען, פרייען מיט גרעזעלעך און שמעקענדיגע קרייטעלצער בעוואַקסענעם פלאַץ. פאָרענט־צו ציהען זיך פון איהם, פונ׳ם פלאַץ, אוועק פעלדער תבואה העט לאַנג, נישט צו פאַרנעהמען מיט׳ן אויג, און איהם ביי דער זייט לאָזט זיך די גאַנצע געגענד אַלץ נידעריגער־נידעריגער אַראָב אין אַ טאָל, וואו עס שפּרודעלט, רייזעלט אַ ריין־קלאָר וואַסעריל לעבעדיג־שפּילענדיג ווי אַ קינד, דאָס בעהאַלטענדיג זיך ערגיץ צווישען געדיכט פערצווייגטע ווערבעס דאָרט, דאָס אַ וויז־געבענדיג זיך ווידער, לויפענדיג־שפּרינגענדיג באַרג־אַראָב פון שטיינדלעך אויף שטיינדלעך, האַלטענדיג אין איין מאַכען בול־בול־בול! חוץ מיר און דעם קעלביל נישטאָ דאָרט קיינער. נאָר וואָס אַמאָל טראָגט דער גוטער יאָהר אָן עפּיס אַ פויגעל, שטעלט זיך אויף אַ צווייגעל, וואַרפט אויף מיר בגנבה איין אויגעל, וואונדערענדיג זיך, ווער זאָל עס זיין [?]ט דער מין נפש, טהוט באַלד טאַקי אַ בוק מיט׳ן קעפּעל, אַ טרייסעל מיט׳ן ווידעלע, אַ מאַך מיט די פליגעלעך און — זיי געזונד! אַוועק, אַוועק... אָדער אויף יענער זייט טאָל אַקעגען לאָזט זיך אַמאָל אַראָב אַ בושעל, טהוט זיך אַ שטעל אויף די לאַנגע, רויטע פיס, אויסשטרעקענדיג אין דער הויה דעם לאַנגען זילבער־ווייסען האַלז מיט דעם רויטען פּיסק,

שמעהט אַזוי אַ ווילע קיין ריהר זיך נישט צו טאָן. פלוצלים קליפּ-קלאַפּ, קלאַפּ-קליפּ מיט דעם שנאָבעל און — מאַרש, מאַרש איבער דעם זומפּ. צייטענווייז פערטראָגט זיך אַ ווידער-קול ערגיץ אין דעם וואַלד, אַ געקלאַפּעריי פון פוהרלעך אויף דעם וועג דאָרט

איך ליג מיר, מהילה, צולייגט, שמאַכענדיג פאַר גרויס פערגעניגען, קוק אויפ'ן קעלביל און טראַכט: אַז וואויל איז אונז ביידע! ביידע האָבען מיר איינער דעם אַנדערען צו פערדאַנקען דערמיט, וואָס מיר זענען דאָ. ווען נישט איך וואָלסט-דו אַצונד געהינעט אין שטאַלען, און ווען נישט דו וואָלט איך אַצונד געהינעט אין בית-מדרש.

אָט אַזוי פלעג איך פערברייננגען אַ שטיק טאָג, שעפּענדיג נחת פון גאָטס וועלטיל און פונ'ם קעלביל, וואָס האָט זיך שטאַרק צוגעלאָזט צו מיר, געוואָרען מיט מיר, ווי מען זאָגט, פאַני-בראַטצי. מען האָט געמעגט אָנקוקען אויף חידושים, מיט וואָס פאַר אַ קעלבערנע התלהבות עס האָט זיך געלאָזט לויפען, אונטערהויבענדיג דעם הינטען, מחילה, אַזוי זיך פלוצלים, ווי עס מאַכט זיך אַמאָל ביי אונז יודישע קינדער, עפּיס גאָר פון דער העלער הויט. טאַקי גאָר עפּיס ווי אַ קינד צו דער מאַמע פלעגט עס אַמאָל אויסשטרעקען דעם האַלז, אָנבייגענדיג צו מיר דעם קאָפּ, ווי געזאָגט: נאַ, קראַץ מיך!

אין פערלויף פונ'ם זומער זענען מיר ביידע ווי איבערגעביטען געוואָרען. דאָס קעלביל האָט אויף זיך גענומען לייב, ס'איז איהם אויסגעקראַכען די האָר און בעקומען אַ נייע גלאַנצענדיגע הויט. איך בין אויך געקומען צו די קרעפטען, בעקומען גאָר עפּיס אַ נייע הויט און זעהר אַ שטאַרקען אַפּעטיט. דאָס לערנען האָט ביי מיר דענסטמאָל אַזאַ טעם געהאַט ווי ביים זאַט קעלביל קומענדיג פונ'ם פעלד האָט אַ טעם געהאַט שטרוי, קאַרטאָפעל-שאָלעכטס — עט, גאָרנישט, קיי-שפּיי!...

— מילא וועגען דעם קעלביל איז שוין נישטאָ וואָס צו-רעדען, מען האַלט שוין דערמיט אויף אַ שטיינער — עס וועט אם-ירצה-השם, אָבי געזונד, זיין אַ בהמה. די שאלה אָבער איז אַצונד: בחור! וואָו האַלט מען מיט דיר? אָט קוק דיך האָטש אָן, דאָס אויסזעהן דיינס. גאָר נישט דאָס איידעלקייט, דאָס יודיש פנים וואָס פריהער. א פנים, משטיינס-געזאָגט, אַ רויטס, עפּיס אינגאַנצען מגושם גראָב, געזונד עשו! אַ עסעז אַביסעל, עפּיס נאָר געפּרעסען, בעהיט זאָל [illegible] ווערען! א...

דאָס האָסט־דו דיר, בחור׳ל, פון דיינע פעלדער, דיינע וועלדער. וואָס דען, גוטס קען דערפון אַרויסקומען?...

אַזוי האָבען זיך געווענדעט צו מיר מיט אַ מוסר מיינע היימישע, מיך געפרעגט און געענטפערט פאַר מיר, זיי טאַקי אַליין:

— איין מיטעל פאַר דיר, בהמה איינער, עס זאָל אויס דיר ווערען אַ לייט, איז נאָר די ישיבה. קיין אַנדער תכלית איז גאָר נישט געמאָלט.

עס האָט מיר האַרציג באַנק געטאָן שיידען זיך מיט דעם קעלביל, מיט גאָטס וועלטעלע, דאָס שענע, וואָס האָט מיר אַריינגעגעבען אַ נייע נשמה; נאָר ווער וויל עס נישט ווערען אַ לייט, קומען צו אַ תכלית? אַך, רבונו־של־עולם, האָב איך ביי מיר געטראַכט, עס זאָל מעגליך זיין אַריבערצופעקלען אַהינצו, אין דער ישיבה, אָט דאָס אַלס־דינג, דאָס קעלביל אַהין אויך טאַקי!

דאָס לעבען מיינס אין דער ישיבה, אָדער בעסער צו אָגען דאָס וואַלגערן זיך מיינס דאָרט, אין אַ ווילד־פרעמד אָרט, פאַסט נישט אַהער צו דער מעשה. דער עיקר איז דאָך דאָ די מעשה מיט דעם קעלביל, איך שלעפּ מיך נאָר ווי אַ צוגאָב איהם נאָך, נישמעהר גלאַט, אַז ס׳איז שוין געקומען צורעד, מוז איך חאָטש זאָגען עטליכע ווערטער.

אָ, אמת, די ישיבה טאַקי ווירקט! במשך פון אַ קורצער צייט האָט זי אויס מיר געמאַכט אַ נפש מיט אַ אויסגעווייקט פּנים׳ל, מיט העויות און פאָסטעמקעלעך, וואָס האָבען געהאַט דעם זיבעטען חן. וואָלט איך ווי אַנדערע זיך געוועזן אַוועקגעוואַלגערט יאָהרענלאַנג דאָרט, איז גאַנץ זיכער, אַז זי וואָלט אויס מיר געמאַכט אַ לייט, טאַקי וואָס לייט הייסט, לכל־הפחות נישט ערגער פון יענע אַלע אונזערע שענע לייט, וואָס זענען איהר אַרבייט, איהר מלאָכה. נאָר אמנם חטאָתי! מיך געשטערט דרינען האָט זעהר פיעל דער יצר־הרע. ער אין דער געשטאַלט פונ׳ם קעלביל און פון דער יפת־תואר — די נאַטור די שענע, ער האָט עס מיר פערדרעהט דעם קאָפּ, נישט לאָזענדיג מיך ווערען אַ כלי־שלמה. אָנקוקענדיג פאַר מיר די קלויזניקעס, די ישיבה־בחורים האָט זיך מיר געדאַכט — קעלביל. פלעגט איינער, ווי דער שטייגער איז, זיך קראַצען — אָט אַזוי האָט זיך געקראַצט דאָס קעלביל. פלעגט איינער אַ האַרב שטיקעל עפּיס אין דעם לערנען אַ מאָל צעהן איבערקייען — אָט אַזוי האָט געקייעט, געמעלה־גרה׳ט דאָס קעלביל. האָט איינעם, ווי געוועהנטליך, „געפעהלט אַ טאָג" און

ציִשטאָ וואָס צוקייען, ער האָט געהונגערט, געלעכצט, נעבעך, נאָך אַ שטיקעל ברויט — אָט אַזוי האָט די ערשטע צייט געהונגערט, גע־לעכצט נאָך דער ברוסט דאָס קעלביל. הכלל, איטליכע תנועה זייערע האָט דערמאָנט קעלביל. און וואַלגערענדיג זיך אין דער ישיבה, גלייך אַנדערע דאָרט, אַמאָל אויף אַ האַרטער באַנק, אַמאָל אויף דער ערד, אַ קולאַק צוקאָפּענס, עס שטינקט, מחילה, וואַנצען, פליי בייסען — אָט דענסטמאָל גראָד, הערט אַ מעשה. פלעגט זיך מיר עפענען אין די געדאַנקען וואונדער־שענע פּאַנאָראַמעס. בוימער, תבואות, בלומען, בערגלעך, טאָלען, אַ גילדענע זון און אַ ריינער בלויער הימעל, און קאָפּ שפּילט מיר אַ ציזיג, אין די אויערען זזשעט מיר אַ זשוקיל, און נאָז פאַרגעהען מיר ריחות — דאַכט זיך בשמים... צוקאָפּענס, דאַכט זיך מיר, פון מאָך אַ קישעלע און עס קריכען אויף מיר, דאַכט זיך משה־רבינו'ס פערדעלעך. עס ציהט מיך, ציהט ביי דער נשמה אַהין, אַהין... נו, אַ יצר־הרע! — —

און אַמאָל פלעגט עס מיך טאָן אַ טראָג־אויף, עס פלעגט דערוועקען זיך אין מיר הייסע געפיהלען, עס האָט געקאָכט, געוויינט אין מיר דאָס האַרץ אויף מיר, אויף מיינע חברים, יודישע קינדער.

אַך ברידער, אין דער פרעמד פערוואָגעלטע ברידער, אַז־אַך־און־וועה צו אונזערע „טעג", צו אונזערע יאָהרען! גענוג אָנגעלערענט זיך אויף דער ערד, לעבעדיגערהייט זיך דאָ צו בעגראָבען, שוואַרצען דאָס פנים, זיך לאָזען בייסען פון פליי, פון וואַנצען. אין דער־ערד זענען מיר, אין דער־ערד איז אונזער לערנען...

נאָר מיינע חברים אַרום מיר [illegible] ווי דער'הרג'טע. שלאָפען! — איך איינער בין וואַך, בייז, טראַכט וועגען זיי עפּיס אַ שרעק און באַלד האָב איך חרטה, וויין שטילערהייט.

ברידערלעך, זייט מיר מוחל, וואָס איך בין פוגע אייער כבוד מיט אַ בייזען געדאַנק, מיט אַ שלעכט וואָרט אַמאָל. אַ גאָטס רחמנות, נעבעך, אויף אייך — שלאָפט, שלאָפט געזונדערהייט!...

„מאַמע לעב! — שרייב איך אין אַ שענעם זומער־טאָג אַ היים צווישען אַנדערע זאַכען — נעכטען איז ביי אונז געוועזען אַ סיום אויף „ביצה"! איך בעגעהר, נישקשה, לערנען, האַלט שוין, ברוך־השם, אויף אַ שטייגער... נאָר וואָס דען? שטאַרק אַ היים בייִנק איך, נאָך דיר, מאַמע, נאָך איטליכען (נאָכ'ן קעלביל האָב איך מיך געשעמט זאָגען). אוי, לאָז מיך אויף אַ פּאָר טעג קומען אַ היים! עס וועט קיין הוצאות

נישט קאָסטען. איך וועל געהן צופוס. נישקשה, וואָס איז? אַלע בחורים בײַ אונז געהען צופוס. און נאָך וואָס פאַר אַ מין געהן — באָרפיס, מיט דעם שטעקען אין דער האַנד און דעם פּעקעל אויף די פּלייצעס. אַקעגען אַ ח״ו גראָשען פערמאָג איך טאַקי במזומנים, נאָך פון פורים, פאַר לייענען די מגילה דער קעגנע דאָרט, וואו איך עס שבת, און פאַר אָבטראָגען פונ׳ם בעל־הבית משלוח־מנות צו זיין מחותן. לאָז מיך, מאַמעניו, אוי, איך בעט דיך!

און נישט וואַרטענדיג אויף תשובה לאָז איך מיך שפּעטער מיט עטליכע טעג, אַזוי ווי איך שטעה און געה, אין וועג אַריין, עס פערשטעהט זיך, צופוס. אויב ס׳איז נאָר געמאָלט אויף דער וועלט גליק, און געווען דענסטמאָל אַ גליקליכער מענש אויף איהר, איז דער איינער געווען איך. עס פאָהרען דאָך סוחרים אין בוידען, פּריצים אין קאַרעטעס, אָבער וואָס פאַר אַ טעם האָט דאָס פאָהרען זייערס אַקעגען דעם צופוס־געהן פון אַ ישיבה־בחור ווי איך, וואָס רייסט זיך אַרויס פון שימעל, אַ דערשטיקעניש, אויף דער פרישער לופט, פון אַ פינסטערער מרה־שחורה דאָרט אויף דער פרייער ליכטיגער וועלט; וואָס ווערט עפּיס ווי פון טויט לעבעדיג? אַרויסגעגאַנגען בין איך גאַנץ פריה, געגאַנגען מיט זייטענוועגלעך צווישען ווייץ און קאָרן דעם גאַנצען טאָג, אונטערשפּרינגענדיג פאַר פרייד, אויך אונטערזעצענדיג זיך אַמאָל, און געקומען אַ היים בין איך מנחה־צייט, ווייי בהמות קומען צוריק פונ׳ם פעלד.

מיין קעלביל זעה איך, איז הע־הע, אָהן עין־הרע, אַ קאַלב, עפּיס אַ גאַנצע יפהפה! צוויי ביקלעך קאַוואַלירען פיהרען זי אָב אַ היים אזש ביז צום פּלייט פונ׳ם גאָרטען הינטער דער עיטוב, שדכ׳נען זיך, אונטערלעקען זיך צו איהר, אַרויסווייזענדיג דרינען גרויסע בריה׳שקייט, און היינגען זיך פּשוט אויף איהר. זאיך בעט מחילה די פיינע חתנים, פערטרייב זיי מיט אַ שטעקען און גיב מיך אַ שטעל דער כלה מיינער גלייך איהר אַקעגען פּנים.

— שלום־עליכם, קעלביל — מאַך איך און וויל עס אַ גלעט טאָן.

עס בויגט־אָן דעם קאָפּ, נישט אָנצוקוקען מיך, אויסשטעלענדיג מיר אַ פּאָר קליינע שפּיציגע הערנער, ווי געדעט: אָהן הענד! וואָס פאַר אַ מחותן מיט מיר, מיך צו גלעטען, ביסט־דו, פעטער? —

עס פערדריסט מיך טאַקי אַביסעל, נאָר, נישקשה, טראַכט איך מיר, מען בעדאַרף זיך פריוען נאָך אַמאָל.

— מאַין=מאַין=מאַין! זאָג איך, האַלטענדיג דער יפהפה פאַר דער נאָז, אַביסעל פונדערווייטענס. אַ הויפען גראָז—נאַ, הייסט עס, אַ מתנה פון מיר! זי שמעקט, סמאָרעט מיט דער נאָז, אָנקוקענדיג מיך פערוואונדערט, גלייך ווי געזאָגט: עפּיס קענטליך! דאַכט זיך דער, און פאָרט נישט דער.

— האַ, נישט דערקענט? אַי=אַי! שמייכעל איך אַביסעל מיט תּרעומות, מיט גאַל, הייסט עס.

און קוקענדיג אַ ווײלע אַזוי אויפ'ן קעלביל, ווי שען, געזונד, בעלייבט, ווי לעבעדיג=פריש עס זעהט אויס; פערגלייכענדיג איהם אַקעגען דאָס דאַרע=קוואַרע לייב מיינס, דאָס בלייך אויסגעווייקט פנים'ל מיט דער גאַנצער ישיבה=בחור'שער געשטאַלט מיינער, משטיינס=געזאָגט, חאַפּט זיך מיר נישטווילענדיג אַרויס אַ זיפץ טיעף פונ'ם האַרצען. דאָס איז געווען אַ זיפץ אויף מיין פערוויסטע יוגענד, אַ הספד אויף מיינע פאַר דער צייט אָבגעשניטענע יאָהרען; דאָס איז געווען אַ ביטערע פראַגע: רבונו=של=עולם, איז דען טאַקי דאָס דיין ווילען, אַז מען זאָל אַ מענשען נאָך קינדוויז פערשפּאַרען ווי אַ גאַנז אין שטייג, נישט אָנצוקוקען דיין וועלט, אָנשטאָפּען איהם אַ מוח ווי מיר, און מאַכען אויס איהם אַזעלכען, אַ שטייגער, ווי איך? —

דאָס קעלביל, דערקענעדיג מיך, אַ פנים, אין דעם קול, ווערט מיט מיר היימישער, שטרעקט פריינדליך אויס צו מיר דעם האַלז צום קראַצען, ווי דער שטייגער זיינער איז געווען פריהער. עס שטעהט אַזוי עפּיס ווי געריהרט, קוקט מיט האַלב פערמאַכטע אויגען, אונטערמריקענדיג צו מיר שטיל פון דער ברוסט: המ=מ=ם! ס'איז דרינען געלעגען אַזוינס, וואָס גאָר נישט פאַר דעם מענשענס לשון. איך האָב עס אָבער גוט געפיהלט. עס האָט אויסגעדריקט אַ געבעט: קראַץ מיך, קראַץ מיך, דען דיינער אַ קראַץ איז מיר בעסער ווי דאָס גרין=גראָז. אויך האָט עס אויסגעדריקט אַ פראַגע: וואו ביסט=דו דאָס פלוצלים אַהינגעקומען? וואו האָסט=דו ביז אַהער זיך געפּיטערט און צווישען וועלכע בהמות דאָרט? און צוגלייך טאַקי אַ בעדויערן: המ=מ=ם, וואָס פאַר אַ פנים, נעבעך, דו האָסט!

די מאַמע מיינע האָט פון מיין פנים דוקא גאָר אָנגעקוואָלען, אדרבה, זעהר שען. עס האָט איהר בעשיינפערליך בעוויזען, אַז איך בעגעהר לערנען, האָב אַ פנים פון אַ גוט קינד, גאַנץ יודישליך, אַ בלייכס, ' איידי'ל און עס וועט, אם=ירצה=השם, שטאַרק טויגע

צו א שירוך. און ווי עס האט אויסגעזעהען, האבען זיך געשדכנ'ט צו מיר א פאר מחותנים, זיי האבען זיך עפיס אלץ געשושקעט מיט דער מאמע, ווינקענדיג אויף מיר מיט א שיינענדיג מינעלע און א קנייטשעלע, ווי ביים קויפען א שטיקעל סחורה. דער קרעמער אלץ: פיש! און די קונים — בע!

פאר מיר איז דאס געווען, עס פערשטעהט זיך, א סוד. עפיס א קעלביל איז דען א בחור'ל, צו וויסען פון אזעלכע זאכען? — עס וואלט געווען באמת גאר א פלא, אז איך מיט דעם קעלביל ביידע וועלען מיר אין איין צייט זיך פער'קנס'ען! נאר, א פנים, מיר איז נישט בעשעהרט געווען און פונ'ם גאנצען עסק האט זיך אויסגעלאזט א טייך.

דער יצר-הרע אבער שלאפט נישט, איז ווי פריהער צוגעשטאנען צו מיר, נישט אנדערש, איך זאל מיך מטריח זיין צו איהר — איהר פערשטעהט, אויף דעם פרייען פעלד דארט צו איהר, צו דער נאטור הייסט עס, אונטער א אויסרעד, צוליעב דיין געזונד טאקי, פון דיין טובה און דיין הנאה וועגען, נארעלע. גע'פועל'ט ביי מיר דאס, ניט ער מיר א טאפ, כלומר'שט גלאט אזוי זיך, הינטען-ארום, מכוח מיין חכמה, מיין געלערענטקייט, מיין בעשעפטיגונג און דעם תכלית מיינעם פון די אלע זאכען, און ביי איטליכען טאפ פערקרימט ער זיך מיט א שטעכענדיג געלעכטעריל, עפיס ווי איך בין א פרא-אדם, א ווילדע בריאה, נישט פון דעם עולם, משטיינס-געזאגט. קורץ, עס קומט דערצו, אזוי וויט, אז ער צוטרענצעלט מיר די ישיבה, דאס, יענס, האק און פאק — אזוי און אזוי: דו ביסט א... בהמה! מיינסט-דו אפשר? חלילה. א בהמה איז זיך א בהמה, ווי גאט האט זי בעשאפען, לעבט נאך זיינע געבאט, אהן שפיצלעך, אהן דרעהדלעך. א מענש, א נאר אבער זוכט זיך אוים זאכען אזעלכע, כדי צו זיין נישט אזוי ווי גאט האט איהם בעשאפען. דאס לעבען זיינס פיהרט זיך נאך זיין איי-ענע אויפטהועכט-סען, פון איהם געמאכטע, אנגעמאכטע זאכענישען.

— א נארישער מענש, אט וואס דו ביסט, תכשיט מיינער!...

נאר, עט, דברים בטלים! די נויט ברעכט אייזען, א אייזערנעם יצר-הרע אויך אפילו. בלייבען ביי דער ארימער מאמע, א וויסטע אלמנה מיט יתומים, איז געווען ריין אונמעגליך. איך געזעגען זיך מיט מיינע אלע ליעבסטע, זאג א זיי-געזונד די שענע פעלדער, די גרינע זעלדער, וואו איך האב געשפאצירט, און לאז מיך אוועק צופוס ווייטער אהין, אין דער ישיבה.

אַ ביטער יאָהר, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט, האָב איך געהאַט דאָס מאָל אין דער ישיבה, פיעל ערגער נאָך ווי פריהער. אַ יאָהר אָהן „טעג" — עס האָט מיר געפעהלט טעג צום עסען, און איך האָב געליטען הונגער. צרת רבים, זאָגען די חכמים, חצי נחמה. אויף יודיש הייסט עס: די צרה פון כל־ישראל איז אַ האַלבע טרייסט פאַר רב־ישראל. נו, הייסט עס, אַ פּנים, אַ גליק פאַר מיר, וואָס פיעל אַנדערע פון די אָרעמע בחורים האָבען אויך געדאַרבט, געהונגערט — איז עס פאַר מיר געוועזען כאָטש אַ האַלבע טרייסט. גע'פּטר'ט, הייסט עס, אַ האַלבע צרה, מיט דער אַנדערער העלפט איז שוין עט, נישט אַזוי קיין סכנות. אַזוי, דאַכט זיך, האָט עס בעדאַרפט זיין, אי על פּי די חכמים אי על פּי דרך הטבע. וואָס־זשע לאָזט זיך אויס? בוידעם! אדרבה, לא־די וואָס מיר איז שטאַרק שווער געוועזען איבערצוטראָגען די האַלבע צרה מיינע, אַלץ נעמורמעלט: געוואַלד, רבונו־של־עולם, עסען! האָט מיך נאָך געקריינקט די ביטערע נויט פון מיינע עלענדע חברים. איך בין זיך מודה, עס האָט מיך דענסטמאָל זעהר פערדראָסען אויף דער ישיבה און אויף דעם גאַנצען משא־ומתן דאָרט. צו־וואָס? נאָר דאָס איז געווען איין אָנהויב, שפּעטער אָבער, אַז איך בין מיט די צרות שוין געוועהנט געוואָרען, האָט מיר די אַכילה שוין נישט אַזוי אויסגעמאַכט. עס האָט מיר אויך קנאַפּ וואָס געאַרט צעריסענע שיך, הוילע פּיאַטעס, אַ קאַפּאָטע אַ שמאַטע מיט אויסגעריבענע עלענבויגענס. פאַרקעהרט, אינאיינעם מיט די חברים פלעגען מיר פון אַזעלכע קליינינקייטען אַמאָל גאָר חוזק מאַכען, אָבזאָגען דערויף גלייכווערטלעך. ערשט שפּעטער איז מיר קלאָר געוואָרען, וואָס שטעקט אַזוינס אין דער ישיבה און די גרויסע מעלה איהרע. אָט וואָס: די קבצנים איהרע, וואָס זי לאָזט אַרויס, זענען פרעהליכע קבצנים; איהרע מלמדים, מקבלים, בטלנים זענען מוחל די עולם־הזה, הערען זי אין דער פּיאַטע. און פאַר יודישע קינדער אין גלות איז דאָך בעשיינפערליך טאַקי אַגרויס גליק!...

„מזל־טוב דיר, זוהנעניו — שרייבט מיר די מאַמע נאָך אַ לאַנגע צייט שטילשווייגען — מזל־טוב אויך מיר מיט מיין בהמה!... פערשטעהסט דאָך מסתמא, וואָס מען מיינט בהמה? עס האָט זיך געקעלבט דיין קעלביל, איז געוואָרען, אויף קעז און אויף פּוטער, אַ בהמה! ס'איז שוין נימער ערגער. אין שטוב איז דאָ מילכיגס, אַ ביסעל צום פערקויפען און פאַר זיך אויך אַביסעל. ווי דערלעב איך שוין אויך פון דיר אין־גיכען נחת, הלואי אָמן, רבונו־של־עולם! זעהר אַ גוטע בהמה. נאָר

וואָס דען? איך האָב פון איהר צרות. זי לאָזט זיך נישט מעלקען, וואַרפט זיך, שרייט, בײנקט, געהט פשוט אויס נאָך קעלביל. האָסט-דו געהערט, א בהמה זאָל נישט קענען פערגעסען דאָס קעלביל! עפּיס טאַקי נאָר ווי א מאַמע א קינד, להבדיל. משוגע איז זי טאַקי נאָך קעלבילווייז געווען, געטויגט האָסט-דו איינער טאַקי צו איהר. גוט אויס-געלערענט האָסט-דו זי. האָסט געמעגט וועניגער לערנען זי און לערנען בעסער אליין. לערען, זוהנעניו, לערען, וועט אויס דיר, אם-ירצה-השם, ווערען א לייט. אז מען רייבט זיך, איז דאָ א ווערטעל, רייבט מען זיך אויס. יאָ, מען קען אנדערש ניט זאָגען. א קעלבעלע איז דאָס געווען זעהר א געראָטענס, טאַקי גאָר אנטיק. דער קצב האָט מיר דערפאַר געגעבען א גוטען מקח, אויך דאָס לונג-און-לעבעריל. פונים געלד שיק איך דיר דאָ דורך חיה-הינדען אויף א פּאָר גילדען און דעם קעלבילם א שטיקעל געבראָטען לעבעריל. נאַ, וויס, האָב אויך הנאָה חאָטשע פאַר דיין מיה א מאָל מיט דיין קעלביל; איהר ביידע זייט דאָך ווי אנדערע צוויי. וויטער שרייב איך דיר, אז..."

נאָר גענוג! וואָס וויטער זי שרייבט האָב איך שוין נישט געלייענט. עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגען, פאַרדרעהט זיך מיר דער קאָפּ, פּע, נישט גוט, אַזוי אז מען האָט געמוזט אָבגיסען מיך מיט א גאַנצען איימער וואַסער. מיינע חברים שטעהען צו מיר צו, פרעגען: וואָס איז פּאָרט די מעשה? איז עמיצער פון די היימישע חס-ושלום קראַנק, אָדער, די שעה זאָל נישט זיין, אפשר גאָר געשטאָרבען? און איך שווייג, האַלטענדיג זיך ביים האַרצען. געה דערצעהל, נאָר אויף לייטישע געלעכטער, יענעם א מעשה מיט א קעלביל! אז דאָס איז מיר נישט גוט פאַר רחמנות אויף א בהמה, טיט וועלכער מיר איז בע-שעהרט געווען, צום ערשטען מאָל אין אונזערע ביידענס יונגע יאָהרען, אנצוקוקען גאָטס וועלט מיט איהרע פעלדער די שענע און צוברענגען דאָרט ביידע א שטיק צייט, די טייערסטע אין לעבען; אז דאָס טריפט מיר דאָס בלוט פאַר רחמנות אויף א בהמה, א מאַמע, א ערשטלינג, וואָס ביינקט נאָך איהר קינד, נאָך איהר געקוילעט קינד, געבעך! ...

א יודיש קינד איבערהויפט, וואָס אינגאַנצען איז עס א רוחניות, עס וואַרפען זיך איהם תמיד די אָדערלעך, איהם איז דאָך גענוג אבי עפּיס א בלאָז, עפּיס א'ריהר, אז ער זאָל זיך צושאָקלען און עס זאָל זיך איהם

צושפילען די פאַנטאַזיע גאָר אַ שרעק, אַ פשיטא־שוין ווי איך אַ גמרא־
יונגעל, אַ אָרעם ישיבה־בחור׳ל אָהן „טעג", אָהן לייב, אָהן געזונד, נאָר
וואָס דאָס קעפּעלע אין איהם; וואָס שטענדיג האַלט עס אין איין פּליהע־
ניש, אין איין טראַכטעניש, צאַפּלעניש. געגוג איבערגענוג איז פאַר מיר
געוועז דער מאַמעס עטליכע ווערטער, אַז איך זאָל ווערען צוקאָכט,
צורייצט; אַז די פאַנטאַזיע זאָל אַרבייטען מעשים, מיך נישט לאָזען
דוהען די נעכט. קוים וואָס זיך געלעגט — אַהאַ, ברוך־הבא! הויבט זיך
אָן די שפּיעל. עס טרעט אַרויס אויף דער סצענע דאָס אַלטע קעלביל,
שוין אַ מאַמע, מיט דעם קינד — אַ קעלבעלע אַ בריליאַנט. עס טשעפּעט
זיך דאָס קעלבעלע, זויגט די ברוסט, אונטערשלאָגענדיג צו־ווילען די
אייטער, דרעהענדיג דערביי מיט דעם ווידעלע. די מאַמע איז גאָר איבער־
גליקליך. ס׳איז איהר דאָס צודערקענען אין דעם גאַנצען בענעהמען איהרס,
ווי זי בויגט אוים דעם קאָפּ צום קינד, לעקט עס, לעקט, שטיל אונטער־
מריקענדיג פאַר גרוים ליעבשאַפט. איך קוק פערגאַפט אויף דער מאַמע,
זי אויך אויף מיר, אוןביידע פאַרשטעהען מיר זיך, וואָס אַזוינס אין דעם
קוקען אונזערם ליגט. עס פינקעלט, שימערט אַרום־און־אַרום, אַ ליעבליכע
ווערמע צוגיסט זיך אין די אַלע גלידער און אויפ׳ן האַרצען פּיהלט זיך
עפּים אַזוי גרינג, אַזוי גוט... באַלד טאַקי טהוט זיך עפּים אַ דרעה. עס
טונקעלט אין די אויגען, אוים געשטאַלטען, אוים קאָלירען, אוים אַלסדינג —
גאָרנישט!...

קיהל. אינווייניג אין מיר איז עפּים אַ מרידה — אַי, עסען! עס
דאַכט זיך מילך, אַ טעפּעל סמעטענע, קעז און אַ ריפּטעלע ברויט מיט
פּוטער. עס דאַכט זיך אויך געבראָטענס. פליש אַ שטיקעל, איינגע־
פּרעגעלט מיט שמאַלץ און ציבעלעס, מחיה. איך חלש, האַלט עס
נישט אוים, אוי, געבראָטענס! איך וואַרף מיך, קעהר מיך אום אויף
דער אַנדער זייט, קלינג־קלענג ווי מיט אַ גלעקעלע אין די אויערען —
הע־הע, ווידער די שפּיעל! אַ סצענע אַ טרויערדיגע. עס רייסט זיך
דאָס יונגע קעלבעלע, רייסט זיך דעם קצב פון די הענד אַרוים, עס
לויפט מיט אַ ביטער געשריי און דער קצב נאָך איהם. פּיהלענדיג זיין
מלאך־המות און שטאַרק ווילענדיג לעבען, לויפט עס אויסער זיך,
געבעך, פאַר שרעק, בעהאַלט זיך עמיצען דאָרט צווישען די פּאָלעס,
קייכט, מעקעט, ווי עס בעט רחמים: ראַטעוועט! יענער אָבער טהוט
עס אַ שטופּ, מאַכענדיג: „גע! דערויף ביסט־דו דאָך געבוירען
געוואָרען". — „אום־ברחמנות! לאָזט זיך פערנעהמען אַ פערדומפּען קול

זי פון אונטער דעם פאַרהאַנג — פאַר אַזאַ ענטפער בין איך פונ׳ם איבערשטען מיט אַ לאַנגער שווערער קריינק בעשטראָפט געוואָרען. ורחמיו על כל מעשיו, גאָט ברוך־הוא האָט רחמנות אויף אַלע זיינע בעשעפעניש״. דאָס קול איז טאַקי אַ קול, עס רופט, רופט — און קיינער אָבער מאַכט זיך דערויס נישט. דער קצב חאַפט דאָס שוואַך קעלבעלע, בינדט עס אויף אַלע פיער, עס צאַפּעלט, שרייט מע־מע — מאַמע הייסט עס, נאָר אומזיסט! די כאַמע איז אויפ׳ן פעלד, הערט נישט דאָס ביטער געשריי פון איהר ליעב קינד. הערט נישט דעם קינדס געזעגענען זיך מיט איהר פאַרן טויט! דער קצב טהוט עס אוואָרף אויף דער ערד, קוועטשט עס גוט צו מיט דער קניע, שטרעקט איהם אויס דאָס העלזעלע, דאָס שוחטיל — פליק־פליק, ברוך אתה... און היך! —

רויט־בלוי, אַ פערבלענדזעניש, אויסמישעניש אַרום־און־אַרום, איך טאַפּ מיך, וויש מיך — דאַכט זיך בלוט. שפריצלעך בלוט — —

עס בעשלאָגט מיך אַ שוויים!...

און זינט דענסטמאָל ווערט מיין קערפער אַ צושטערטע, צובראָכענע כלי. אַלסדינג אין איהם טהוט זיך נישט ווי געהעריג, צווישען ווירקליכקייט און חלומות נישטאָ קיין אונטערשיעד ס׳איז אַ דרעהעניש, אַ פלאָנטעניש, קידער־ווידער. מיין דעה איז גאָרנישט, אוים בעל־הבית, הפקר אַ וועלט! עפּיס דאַכט זיך, אויף דער נאָז אַ לונג־און־לעבער, פונ׳ם געקוילעטען קעלביל דאָס געבראָטענע לעבעריל. עס פּאַטשט מיך, שטעכט מיך ווי מיט שפּילקעס. עפּיס ברענט, בריהט מיך אין קעשעניע — און עס שפּרינגען פון דאָרט אַרויס צוויי וויים׳ע גילדען. עס קוקען אַרויס, דאַכט זיך, פון זיי אַ פּאָר רויטע, מיט בלוט פערלאָפענע אויגען — אוי, אויגען דער מאַמעס, מיין קעלבילס אויגען! איטליכער בליק איהרער איז מיר אַ פייל אין הארצען. עס רוישט, קלינגט מיר אין די אויערען, אויף אַ טרויעריגען קול, אַ הארבער מוסר

— תכשיט! אַט ביסט־דו, אָט איז דיין קעלביל. צוויי בעשעפעניש אַרויס אויף גאָטס וועלט צו לעבען. דאָס קעלביל וואַקסט ווי געהעריג, ווערט אַ בהמה, לעבט געזונד אי פאַר זיך אי פאַר דיין הײמישען עולם. קאָרג פאַר איהם איהר מילך — מען מעלקט זי, ציהט זי, האָט פון איהר אַ נוצען, נעהמט נאָך ביי איהר צו אַ שטיק פונ׳ם לעבען, מען

פֿערקויפֿט צו דער שחיטה איהר קינד. דו הערסט? הײנט זאָג נאָר דו, װי אַזוי װאַקסט דו? — דו לעבסט? אַז אָך־און־װעה צו אַזאַ לעבען — אין נויט, אין שמאַך, אין בעטלען! קוק אָן דײן געשטאַלט, משטײנס־געזאָגט, און די געשטאַלט פֿון יענע, דײן גלײכען, פֿערפֿינסטערט זײט איהר געװאָרען! — דו נוצסט האַ, מיט װאָס? דאָס בעבען דײנס — צו־װאָס? אינגאַנצען טויג עס אויף װאָס? צאַפּעס, קײן װאָל, קײן מילך פֿון אײך! לעבסט נישט פֿאַר זיך, װעצסט־דו זיך נאָך אָן אויף יענעמס לעבען. די צװײ גילדען, תּכשיט, פֿון־װאַנען? דאָס איז פֿונ׳ם געלד פֿאַר דײן בהמה׳ס בידנע קעלביל! — דו זעהסט?...

דאָס פּאָר פֿערזאָטענע אויגען קוקען אויף מיר מיט פֿערדראָס, עס שטעכט מיך ביז אין דער זיבעטער ריפּ. עס װאַרפֿען זיך אין מיר אַלע מײנע גלידער. עס זידט, קאָכט, רױשט אַרום מיר, עפּיס אַ גאַנצע איבערקעהרעניש. אוים איך! װאָס איך? װען איך? װאו איך? — עס מעקעט, מוקעט. עס שפּרינגט אַ נאַקעט אָבגעשונדען קעלביל, בײם מויל נאָר אַ סימן פֿעלביל װי װאָנסעס. עס שװעבען אַ פּאָר רויטע, פֿערװײנטע אויגען, עס דרעהען זיך אַרום, מיני בעשעפֿענישען, בחורים־בטלנים, מיני געשטאַלטען, פֿאַרזעהענישען. עס פֿײפֿען נעזער, חאָרחלען העלזער, עס חראָפּעט, קײכט, הוסט אַ שרעק!

אַי דער קאָפּ, עס שפּאַלט זיך מיר דער קאָפּ!

אין דעם טאָג, װאָס מען האָט מיך בעדאַרפֿט אָבפֿיהרען אין בקור־חולים, איז אָנגעקומען פֿון דער היים אַ מוסר אָגן אַ קלאָג:

זעה, זוהנעניו, זײ אַ מענש! נאָר אויף דער ישיבה אַלײן, אויף דעם לערנען דײנעם דאָרט האָסט־דו אַצונד צודופֿען, װײטער נישט אויף קײנעם. װײסט איז דער מאַמען, זיך אויסגעלאָזט, סאַנצעלאָטעס, די אַלע פּרנסות. דאָס אײנציגע אָנהאַלטעניש אויך פֿערזינדיגט —

געפּגר׳ט די בהמה!

דאָס קעלבעל

א.

ווינטער אַמאָל, גאַנץ פריה, אַז איך בין געלעגען איינגע־נורעט אונטער דער קאָלדרע, פערשלאָפען, נאָך ניט בדעה האָבענדיג אופשטעהן, געהן אין חדר, דערפיהל איך, ווי מע וועקט מיך, טאָרעט מיך אין איין געשריי:

— גיכער שטעה אויף, גיכער, גיכער!

איך טוה מיך ניט טויט, ניט לעבעדיג אַ כאַפּ אויף און דערזעה פאַר מיר מיין שוועסטער, אַ מיידעל פון אַ יאָהר צוועלף. דאָס פּנים׳ל שיינט איהר, די אויגעלעך פינקלען עפּעס מיט אַ גלאַנץ גאָר משונה, דאָס מיילכ׳ל האַלב אָפען, אויף די ליפּעלעך עפּעס אַ פאַרגליווערט מין שמייכעלע. זי וויל עפּעס זאָגען און קאָן ניט, אַזוי פערנעמט איהר דער אָטעם, נאָר וואָס זי שטרעקט אויס, וואַרגענדיג זיך, דאָס הענטעל, טייטענדיג אויף עפּעס דאָרט אין דער מיט שטוב:

— אָ—אָ!

איך גיב אַ קוק — אוי, גוואַלט, אַ קעלבעל!

און אַזוי ווי איך בין, באָרוויס, נאַקעט, אין איין העמדעל, האַלטענדיג איין האַנד אויפ׳ן קאָפּ, קיין צייט ניט האָבענדיג

אויסזוכען און אָנטאָהן דאָס יאַרמולקעלע, טהו איך אַ שפּרונג אַראָב פונ׳ם געלעגער געשווינד צו איהם. די פרייד מיט מיר איז געווען אַזוי גרויס, גלייך ווי די וועלט איז מיינע, גלייך ווי אַלצדינג אין איהר פיהלט מיין שמחה. עפּעס לייכט די זון גאָר אַנדערש, עפּעס איז דער פריהמאָרגען מילדער, פריינטליכער ווי תמיד, עפּעס פיהלט זיך אומעדום אין דער לופט יום-טוב׳דיגעס, פול און פול מיט קעלבעל.

אַלצדינג שמייכעלט, זאָגט:

גוט יום-טוב, מזל טוב דיר מיט׳ן קעלבעל!...

איך זעץ מיך אויף די קניעלעך, אַ ביסעל פונדערווייטענס און בעטראַכט מיר דאָס קעלבעל. אַ שיינס, אַ רויטס מראה געלעכן-אויפ׳ן שטערען אַ ווייסער פלעק, ווי אַ זילבערנע קאָקאַרדע, גאָר אַ גאָט׳ס וואונדער!

וואָס ווייטער, ווייטער גיב איך מיך אַרוק אונטער, בעקע-נענדיג זיך מיט איהם נענטער; וואָס ווייטער, ווייטער גיב איך עס אַ גלעט, דאָ אַ טאַפּ, דאָרט מיט אַ פינגער, אַריינקוקענדיג איהם בשעת מעשה אין די אויגען, ביז איך ווער דערמיט שוין אַ נאָהענטער שמעלקע און לאָז איהם אַראָב אַ גראָבען „שלום עליכם", אַזוי טאַקע מיט דער גאַנצער האַנד, מיט אַלע פינף פינגער.

דאָס קעלבעל האָט, אַפּנים, נאָך ניט געוואוסט דעם טייטש פונם „שלום עליכם", מיט וואָס מען עסט עס, ווארום עס האָט זיך עפּעס געפּיהלט ווי באַליידיגט, און צונויפנעמענדיג זיך מיט אַלע קרעפטען, געפּרואווט אויפשטעהן. פריהער האָט עס אָנגעהויבען הינטען אַרום, פאַמעליכען, פאַמעליכען, זיך געשטעלט אויף די הינטערשטע פיסלעך, בלייבענדיג אָנגעשפּאַרט אויף די קני פון די פעדערשטע, וואָס נאָך פערלעגט אונטער זיך. שפּעטער אַביסעל האָט זיך עס שוין געשטעלט אויף אַלע פירפיס, וואָס האָבען זיך געשאָקעלט ווי פיסלעך פון אַ צעשאָטענעם טיש. אַזוי איז עס, שאָקלענדיג זיך אומגעלומפּערט, אויסשטעלענדיג אַ פּאָר קעלבערנע אויגען, אַ היפּשע ווילע געשטאַנען — און פלוצים פאַרריסט עס דעם ווידעל און גאַלאָפּ, גאַלאָפּ איבער דער שטוב.

עס ווערט אַ רעש, אַ געפּילדער. עס פאַלט אום די מילכיגע

באַנק מיט'ן צעבראָכענעם כיסא, עס דערשרעקען זיך די הינער, פליען משוגע'נערווייז איבער טיש און בענק, צעברעכען אַ גלעזעלע, קערען איבער עפּעס אַ שיסעל. די מאַמע ביי דער קימפּעטאָריך, ביי דער בהמה הייסט עס, דאָרט אין הויז, דערהערט דעם טאַראַראַם, דעם האַרמידער, לויפט אין איין אָטעם אַריין אין שטוב שטאַרק אויפגעבראַכט און לאָזט אויס איהר צאָרן צו מיין קאָפּ.

אוי, אַ טאָג האָב איך עס געהאַט דעמאָלט, אַ טאָג פון פּעטש און קלעפּ אין דערהיים, אין חדר, געלייזט גענוג!

אַוועקגעגאַנגען פון דערהיים אין חדר בין איך מיט אַ קאָפּ פול מיט קעלבעל. וועמען איך האָב באַגעגענט אויפ'ן וועג, האָב איך אָנגעזאָגט די בשורה: אונזער קוה האָט געהאַט אַ קעלבעל! פאַר איטלעכען פון מיינע בעקאַנטע יונגלעך האָב איך אָבגעלויבט אין טאָג אַריין דאָס קעלבעל, אונטערשמייכלענדיג דערביי פאַר גרויס הנאה, ווי אַ בעל-שמחה. געמיינט דערמיט — הע-הע! לאָזען זיי מיר מקנא זיין! וועמען מיר האָט געטויגט, האָב איך צוגעזאָגט ווייזען אים דאָס קעלבעל, איינאיינעם מיט מיר זיך דערמיט אַ ביסעל אָנשפּילען. ביי איינעם אַפילו האָב איך גענומען פאַראויס אַ פּאָר יונ'ישע מעשענע קנעפּ מיט אָדלערס און אַ יעריכען-בייטעלע שווערענדיג איהם „ווי איך בין אַ יוד״!, אַז דער כיבוד פאַרען רייטענדיג צום ערשטען אויפ'ן קעלבעל געהער איהם.

עס פערשטעהט זיך, אַז פאַר גרויס שמחה און אַזוי פיעל געשעפטען האָב איך פערשפּעטיגט קומען אין חדר און געכאַפּט אַ מיאוסען פסק.

נאָר פּעטש זיינען פּעטש, און קעלבעל, איז קעלבעל, די גמרא ליגט פאַר מיר אָפען, און עס קוקט אַרויס פון דאָרט, עס דרעהט זיך מיר פאַר די אויגען — קעלבעל. עס קריכט, קריכט מיר און קאָפּ אַ מאָרדעטשקע, אַ שעהנס, אַ געטאָקטס, אויערלעך קליי-ניטשקע, אויפגעשטעלטע, אַ קעפּעלע, אַ העלזעלע. דער רבי קנעלט, מריקעט מיט אַ גמרא-ניגון, און מיר אין די אויערען מעקעט די קוה נאָכ'ן קעלבעל. דער רבי טהוט זיך אַ הויב פונ'ם בענקעל — דאָס קעלבעל אַ הויב אויף די פיסלעך; דער רבי שטרעקט אויס די האַנד - דעם קעלבעל פאַררייסט זיך דאָס עקעל: האָץ-האָץ-

האָץ – און עס פליהט אַ פּאַטש! דער רבי איז בייז, פרעגט ווי איך האלט. איך האַלט מיך ביי דער באַק.

קומענדיג אַהיים, איז די ערשטע זאַך מיינע געוועזן — קעלבעל. שטיל, אויף די שפּיץ פינגער האָב איך בשתיקה מיך צוגע'גנב'עט צום קעלבעל. די מאַמע האָט עס פערשטופּט אין אַ ווינקעלע פאַר אַ גוט אויג, מען זאָל עס קיין עין-הרע ניט געבען. אָנגעהויבען האָט זיך ביי מיר, ווי דער שטייגער איז, פריהער אַ קוק, אַן עסען פאַר ליעבשאַפט מיט די אויגען. אין אַ ווײלע אַרום שוין אַ גלעט, אַ טאַפּ, דערנאָך אַ האַלזען, אַן אַרומנעהמען, גאָר נפש אַחת. און לסוף שוין גראָבלעך, מחילה, אַ קוועטש, און מיין קעלבעל טהוט אַ שפּרונג אַהין-אַהער איבער דער שטוב, ווערט עס אַן איבערקערעניש, סדום-ועמורה, און עס רעגענט אויף מיר פעך און שוועבעל, פייערדיגע פּעטש הייסט עס, גאָר אַ שרעק!

די ליעבע צום קעלבעל איז ביי מיר געוואַקסען מיט יעדען טאָג און צוגלייך מיט איהר די יסורים, האַרצווייטאָג מיינער, וואָס זי האָט מיר אָנגעמאַכט. מיין קינדעריש הערצעל איז פאַרלאָפען מיט בלוט, האָט נישט געקאָנט רוהיק אָן פאַרדראָס האָרכען דעם שמועס איבער דעם קעלבעל, ווי מע וויל עס, נעבעך, קוילען, ווי מע דינגט זיך מיט דעם קצב. עס שטעהט זיך, קוקט, קוקט אַזוי גוט, היימיש, לעקט דער מאַמעס האַנד אַזוי ליעבלעך-פריינדלעך, און דא שאַצט מען אָב דעם ווערט פון זיין לעקער, פון זיין צינגעל! ס'איז עפּעס טאַקע אַ גוואַלט, אַ רציחה!

עס האָט מיר וועה געטאָהן דאָס האַרץ אויפ'ן קעלבעל: גוואַלט, אַ רחמנות! עס האָט מיך פערדראָסען, געברענט, געבראָטען: גוואַלט, וואָס וויל מען האָבען, נעבעך, פון זיין לעבען!

איך בין אַרומגעגאַנגען צעקאָכט, ווינד-און-ווי איז מיר געוועזן פוןביידע זייטען: האָב מיך געשעמט קוקען דעם קעלבעל און דער מאַמע, להבדיל, אין די אויגען...

ווער ווייסט צו וואָס דאָס וואָלט געפיהרט, ווען עס זאָל זיך ניט געוועזן אונטערגעקערט פלוצים אַזוינס, אויף וואָס מע האָט זיך כלל ניט געריכט.

ב

ס'איז אַ ווינטער-נאַכט. אַ פראָסט מיט אַ ווינד. אַ פראָסט אַ ברענענדיגער, אַ ווינד אַ שטורעמדיגער. עס בלאָזט, פייפט, ריפּ-סקריפּ, ווי אויף אַ חתונה פון טויזענדער רוחות; עס שפּרינגען, טאַנצען זיילען שנעע, דרעהענדיג זיך משוגע'נערוויז איבער די גאַסען. עס קנאַקען, טראַסקען דעכער, עס היילט, ווייעט אין די קוימענס און עס זשומען, צימבלען שויבען אין די פענצטער.

אויף דער גאַס קיין לעבעדיג בעשעפעניש, ניט איין יודישע בהמה, אַלע ווי אויסגעראַמט. און וועלכע זיינען פערבליבען דאָ, ליגען בעגראָבען, אַז אָך-און-וויי צו זיי, טיעף איבער די אויערען אין שניי.

אונזער בהמה, עפּעס נאָך, משטיינס געזאָגט, אַ שטיקעל קימפּעטאָרין, האָט אונטערגענעכטיגט אין דעם פינסטערען הויז, אין נעץ אין שמוץ, וואו עס בלאָזט פון אויבען, פון אונטען, פון אַלע זייטען, וואו ס'איז אומצוקומען פאַר קעלט. און וואָס טהוט אַ בהמה? אַ בהמה מעלה-גרה'ט, חזר'ט, קייט איבער אַלץ פריהערדיגע, שוין האַלב פאַרדייעטע, פוילע נמאס-ומאוס געוואָרענע זאַכען, אַז נייע שפּייז פאַר זיך האָט זי דאָך מכות — און ביים איבערקייען קייכט זי, לאָזט זי שטילע זיפצען. די זיפצען צעגייען זיך ווייט אַרום און לאָזען זיך פיהלען אויך אין שטוב.

אויף מאָרגען גאַנץ פריה האָט מיך אויפגעוועקט פונ'ם שלאָף אַ ביטער געשריי, אַ יאָמער, אַ קלאָג, ווי מע בעוויינט אַ טויטען.

דאָס וויינט, שרייט די מאַמע ·

וואָס איז?

גע'פגר'ט די בהמה!

15 באנד — 8 בויגן

דאָס הויז-געזינד איז פֿאַראומערט. אין שטוב הערשט אַ טרויער, אַפֿילו דער האָן שטעקט אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, נישט אַרויסגעפֿירט די הינער זײַנע פֿון אונטער דעם אויוועז, האפּער-דיג, ווי תּמיד. אײַנע פֿון די הינער מיט אַן איי פּאַדעט, קוואָקעט, זוכט אַן אָרט, וויל זיך לייגן, און נישטאָ ווער זאָל איבערדעקן זי מיט דער זיפּ ווי געוויינלעך. נאָך אײַנע פֿליט אַרויס פֿון אונטער דער בעט, הענדום-פּענדום אויף אַ בענקעל מיט אַ פֿאַרריסען קעפּעלע, זעהר שטאָלץ אין איין קול: מזל-טוב מיר מיט אַן איי, זיך שוין געלעגט אין אַ גוטער שעה! און דער שענער מאַן, דער האָן, זאָל זיך עס אויף מיר כאָטש אַרומקוקען, צוגעהען ווי דער שטייגער איז. קיינעם איז ניט אין קאָפּ. אַלע שטעהען פֿאַראומערט, ווייבער, שכנות אויך : אין דערמיט. די מאַמע איז מספּיד פֿאַר זיי די בהמה, דערצעהלט איהרע שבחים, איר קעז און פּוטער, נאָך מעלות אַזעלכע, אַלדאָס גוטס, פֿון וועלכע איך האָב פֿריהער גאָרניט געוואוסט.

— הערט אַ מעשה — זאָגט זי מיט אַ וויינענדיגען ניגון — היינט גאַנץ פֿריה אָט די טיר אָט-אָ, פֿון דער שטוב אין דעם הויז, עפֿען איך. געה איך ווי אַ בעל-הבית'טע מעלקען פֿריה אַריין. דאָס מעלקשעפֿעל אין דער האַנד, שטרוי צום פֿרעסען האָט דער בעקאַנטער גוי נאָך נישט געבראַכט — פֿערגעסען. אַ פֿראָסט — אַ שרעק. צייט מעלקען. רוף איך: מאַין-מאַין-מאַין! זי רופט זיך נישט אָב. געה איך שוין צו נאָהענט, איך גיב אַ קוק — אוי, אַ דונער האָט מיך ניט דערשלאָגען, זי איז טויט! גאָר פּלוצים, ערשט נאָכ'ן קעלבען זיך, פּגר'ט עס אַ בהמה!"...

און אין דערמיט הספּד, גליט אַריין פֿונ'ם אַלקערעל דאָס קעלבעלע, האָץ-האָץ מיט אַ פֿערריסען ווײַדעל, אַ פֿערוואָרפֿען קעפּעלע, „מע-מע" אין איין קול, דאָס האַרץ רייסט ביי איינ'כען אין שטוב, קוקענדיג אויף דער יתומה, נעביך. אַלע פֿערשטעהען דעם טייטש פֿון „מע", וואָס דאָס „מע" באַטייט. דאָס מעקעט, עס, נעבעך, נאָך דער ברוסט, עס וויל עסען. דאָס מעקעט עס, בעט זיך צו דער מאַמען, זי זאָל עס אויסצוואָגען, אָבלעקען מיט דער צונג. ווייבער, שכנות, ווישען די נעז, די אויגען, מאַכען

פּיסקעלעך, און די ליפּעלעך זייערע רירען זיך, גרייט צום ריידען. איינע פון זיי, אַ וואוילקענענדיגע, וואָס שיט אין די רייד ווערטער פון די הייליגע חכמים, פערכאַפּט זיך פריער און צולאָזט זיך אין אַ ברייטען שמועס:

— דער, וואָס לעבט אייביג, וואָס איך בין ניט ווערט זיין נאָמען צו דערמאָנען, — הויבט זי אָן אויף תּחינה-לשון, צונויפשנירענדיג די ליפּעלעך און קנייטשענדיג אַ פרום פּנימ'ל — דער אַלמעכטיגער, ער איז גערעכט און זיין משפּט איז גע-רעכט! לאָז זי, די בהמה, זיין אַ קרבן-עולה, מכפּר זיין, רייניגען, אייך און כּל ישראל פון אַלע אומרייניגקייט און פון אַלע אומווירדיגקייט. מיין עצה-טובה וואָלט געווען — דאָס קעלבעל, די פרוכט פון איהר מוטער-לייב, זאָל בלייבען לעבען. זאָל עס ביי אייך זיך האָדעווען, און דער, וואָס שפּייזט פון'ם קליין ווערעמעל ביז דעם ווילזעלטיהר, וועט העלפען עס צו שפּייזען אַמאָל מיט שאָלעכץ פון קאַרטאָפעל, אַמאָל מיט אַ ביסעל קלייען, דאָס אַ ביסעל, יענץ אַ ביסעל. וואָס קאָן עס זיך אָנזעהן אין בעל-הבתיש'קייט אַ קעלבעל? איהר פערשטעהט, פון אַ קעלבעל וואַקסט אויס אַ בהמה, און אַ בהמה איז גוט, תּמיד אָנגע-לעגט, ווער שמועסט ביי היינטיגע צייטען און בפרט נאָך ביי יודען. אך-אך-אך!

אַלע ווייבער באַסטעווען צו. די מאַמע לאָזט זיך איינ-ריידען.

דאָס קעלבעל בלייבט לעבען — און מיר פאַלט אַראָב אַ שטיין פון'ם האַרצען.

די מעשה מיט דער בהמה, איהר אומגעוועהנליכער טויט האָט אָנגעמאַכט אַ רעש אין שטעדטעל. לייט זיינען געקומען אויף חידושים אָנקוקען דאָס קעלבעל.

ג

שטאַרק געבענקט די ערשטע צייט האָט דאָס קעלבעל, נע-
בעך, נאָך דער ברוסט. מ׳האָט עס געשטילט אַמאָל מיט אַ לע-
מעשקע פון קאָרענע קלייען, אַמאָל מיט ברויט אַ שטיקעל, —
מיט אַ הויפען היי. ציינדעלעך האָט עס געהאַט אַכט פעדערשטע,
שעהנע, ווייסע, נאָך ביים געבוירען ווערען. איך האָב זיי אַליין
געצעהלט. עס האָט געגעסען און דאָך צו ווילען אונטערגעמריקעט
עס האָט אַלץ געסמאָרעט מיט דער נאָז, געזוכט, געשמעקט,
און וואָס נאָר אים איז צום מויל געקומען, א האַנטוך, אַ טיש-
טוך, אַ זאָק, האָט עס געקייט. אַ היטעל, אַ יאַרמולקע — אויך
סחורה. איינמאָל האָט עס שיער זיך נישט דערוואָרגען מיט אַ
טשאָלענט-שמאַטע. אַ נס, וואָס מ׳האָט זיך בעצייטענס אַרומגעקוקט,
נ׳אָד בעדאַרפט גיכער פעררוקען דעם טשאָלענט. און אויב מ׳איז
פון איהם דאָס אַלצדינג אויסגעשטאַנען, ניט זיינער פטור צו
ווערען, איז דאָס נאָר געווען אינ׳ם זכות פון דער מאַמען זיינער,
זאָל זיך דאָרט מיהען.

איך איינער האָב עס אמת טאַקע ליעב געהאַט טיעף פונ׳ם
האַרצען, עס שטאַרק בעדויערט; אַ רחמנות, ס׳איז נעבעך, עלענד,
אַ יתום!... האָט מען עס אַ מאָל בעליידיגט מיט אַ קלאַפ,
מיט אַ זעץ, פלעג איך מיך אַרויסשטעלען, זיך אָננעמען קעלבעלס
קריוודע און געכאַפט דערפאַר דאָס מייניגע. אָט דאָס האָט מיך
נאָך מער צוגעצויגען צום קעלבעל, דערפאַר וואָס מע איז ענט-
נעגען אונז ביידע געווען גראָב אומגערעכט, וואָס מיר ביידע
האָבען געליטען פון אַנדערע, שטאַרקערע פון אונז, גאָר אומ-
זיסט.

און, אַפנים, ביים קעלבעל בין איך אויך טאַקע געווען אַ
שטיקעל חשוב. וואָרים עס פלעגט זיך לאָזען גלעטען פון מיר ביים

קעפּעל, אָנגעהמען ביי די אויערלעך, קוקענדיג דערביי צו מיר מיט אַ פּאָר אומעטיגע אויגען, לעקענדיג מיך פריינד׳לעך, גלייך ווי עס וואָלט זיך פאַר מיר עפּעס געקלאָגט, געוואָלט עפּעס אַזוינס זאָגען. איך, ווידער, האָב עס, דאַכט זיך, פאַרשטאַנען, געפיהלט, וואָס אים אויף דער לונג, וואָס לעקט עס מיך מיט דער צונג.

עס האָט מיך געצויגען צום קעלבעל, און מיר זענען געוואָרן געטרייע חברים.

ד

ס׳איז נאָך פּסח. אויס בין-הזמנים. יונגלעך געהען אין חדר, קעלבלעך, בהמות אין דער טשערעדע. דער רבי מיט דעם קאַנטשיק, דער פּאַסטוך מיט דער בייטש. מלמדים נעהמען זיך קנעלען. איטליכער מיט זיין חדר, און דער פּאַסטוך מיט זיינע בהמות. באַהעלפער שלעפּען, טראָגען, ווי דער סדר-העולם איז, פּיצלעך קינדער, שלאָפינקע אויף די פּלייצעס אין חדר אריין, און דאָס קעלבעל אונזערס, אַ געזונדס, נישט קליין צו לויפען מיט די פיסלעך אַליין, בלייבט גאָר איבער אין דער-היים! עס גייט אַרום בטל. פאַרוואָס? — ס׳איז נאָך צו יונג צו טרייבען עס אין טשערעדע, זאָגט דער פּאַסטוך, עס וועט ניט פאַרזאַמען די תורה זיינע: מעלה-גרה׳ן, מאַכען מיט דעם מויל, נישקשה, שפּעטער אַ ביסעל אויך. לעת-עתה, זאָגט ער, זאָל זיך עס מגדל זיין אונטער אַ היימישער השגחה ביז דער רעכטער צייט.

אין ברירה, דאָס קעלבעל בלייבט, נעבעך, און גייט איבער אויף אַ סך הענט. קיין האָניג דערפון האָט עס נישט געלעקט. די מאַמע ווייזט איהם אַ היי אין סדור; דער פאַרשטאָפּט איהם

דאָס מויל מיט שיהי־פיהי; יענער לערענט דאָס דרך־ארץ — און פון די פולע טובות איז עס, נעביך, שטענדיק הונגעריק, שטאַרק פונ׳ם לייב אָראָב.

אויף זיין גליק האָט זיך ביי מיין מלמד אויסגעלאָזט די תורה פאַר מיר. איך הויב אָן דערווייל צו לערנען, הייסט עס, אין בית המדרש אליין פאַר זיך. מע פאַרלאָזט זיך, הייסט עס, אויף מיין יושר, און די השגחה אויפ׳ן קעלבעל געהט מיט דער צייט איבער אינגאַנצען צו מיר אין די הענד. איך ווער עס דער מדריך זיינ׳ס אין אַ גוטער שעה!

עס עפענט זיך פאַר אונז ביידע אַ נייע וועלט — אַ וועלט אַ ליכטיגע, אַ שעהנע, אַ פרייע, וואָס ניט איך, נישט דאָס קעלבעל, האָבען זי ביז אַהער, ליגענדיג פאַרשפאַרט אין חדר, אין שטאַלכען, קיינמאָל נישט אָנגעקוקט.

— לכה דודי! — זאָג איך, אָננעמענדיג דאָס קעלבעל ביים שטריקעל, וואָס איז אַרום דעם האַלז — קום, מיין פריינד, נצא השדה, אַהין אויפ׳ן גרינעם גראָז.

אַי־אַי, איז עס דאָרט גוט, מחיה! עס לעבט, עס ריהרט זיך אַרום און אַרום. גאָט׳ס בעשעפענישען, וואָס ביז אַהער גאָר ווילד־פרעמדע פאַר מיר. פויגעלעך אַלערליי, מיני זשוקלעך אַזוינע, היישעריגען, גרילען אַזוינע און אַזוינע, פליהען, שפּרינגען הויך אין דער לופט, יי אונטען צווישען דעם גראָז לעבעדיג־פרעהליך, מיט אַ געזונגעריי, אַ זשוזשעריי, אַ צימבלעריי. עס הערט זיך אַ קאָנצערט, עס פיהלען זיך ריחות פון בשמים, עס שימערט אין די אויגען פון בלומען כל־המיני קאָלירן,

עס אָטעמט זיך עפּעס אַזוי גרינג, אַזוי פריי. עפּעס טהוט עס מיך אינעווייניג אַ ברי — האָפּ־האָפּ־האָפּ! טהו איך אַ שפּרונג קוליע מיך פאַר גרויס פערגעניגען עטלעכע מאָל איבער און צי מיך אויס אויף פריש־ווייכען מאָך מיט דעם בויך אַרויף. די ליכטיגע זון קוקט מיר גלייך אין פנים אַריין, שיינט, שמייכעלט, ווי גערעדט: אַ־יאַ יונגעלע, גוט?

עפּעס גאָרנישט ווילענדיג, ווי פון זיך אַליין, עפענט מיר זיך דאָס מויל, און אַ יקום־פורקן־ניגון לאָזט זיך הערען אויף

אַ ווייַנענדיק-קוויטשיגען ביי-קול׳כעל. דאָס קעלבעל קוקט זיך צו מיר אום און מאַכט: „מע״! עס האָט אַזוי ווי געהייסען: שאַ, וואָס איז?

דאָס קעלבעל פערטיפט זיך אין דעם עסען געשמאַק, מיט כונה. איך קוק, קוק פערטראַכט, און עס קומט מיר פאַר יעקב אבינו, ווי ער פיטערט די שאָף ביי לבן ארמי, עס דאַכט זיך מיר אויך דאָס גוטע בעגעגעניש זיינס מיט רחל׳ען ביים ברונים דאָרט, ווי זיי קושען, האַלזען זיך פאַר גרויס ליבשאַפט.

אָנגעהויבען לכתחילה האָבען מיר די פיטערונג מיט דעם גרינעם באַרג, נישט ווייט פון׳ם שטעדטעל, דערנאָך האָבען מיר זיך פערקליבען העט-ווייט, אויסזוכענדיג אַ וואונדער-שיין אָרט, גאָר אַ געמעל.

זאָל זיך אייך דאַכטען אַ וואַלד. בוימער-סאָסנעס געוויקסיגע ציהען זיך, ווי אַ סטרונקע גלייך, הויך אין הימעל אַריין, אונטען גלאַט-נאַקעט, און אויף די קעפּ גרינע היטלען-קאַפּעלי־ושען אַ ים, צווישען וועלכע עס ברעכען זיך דורך שטראַלען ליכטיגע פון דער זון, און באַלעגען דאָס ריינע סאַמעטענע גראָז זיי ביי די פיס מיט העלע פאַסען גינגאָלדענע. פאַר דעם וואַלד שטעהען קליינע, געדיכטע וועלדעלעך. פון נידעריגע, יונג-פרישע, זאַפטיגע בוימעלעך כל-המינים, צוואָרפען דאָ, דאָרט, אויף אַ היבשען, פרייען מיט גרעזעלעך און שמעקענדיגע קרייטעכצער בעוואָקסענעם פלאַץ, פאָרענט-צו ציהען זיך פון איהם, פון׳ם פלאַץ אַוועק, פעלדער-תבואה העט-לאַנג, ביז צו פערנעהמען מיט׳ן אויג, און איהם ביי דער זייט לאָזט זיך די גאַנצע בעגעגנד אַלץ נידעריגער-נידעריגער אַראָב אין אַ טאָהל, וואו עס שפּרודעלט, ריזלעט אַ ריין קלאָר וואַסער לעבעדיג-שפּילענדיג, ווי אַ קינד, דאָס בעהאַלטענדיג זיך ערגיץ צווישען געדיכט פערצווייגטע ווערבעס דאָרט, דאָס אַ ווייז געבענדיג זיך ווידער, לויפענדיג-שפּרינגענדיג באַרג-אַראָב פון שטיינדלעך אויף שטיינדלעך, האַלטענדיג אין איין מאַכען: בול-בול-בול!

חוץ מיר און דעם קעלבל — נישטאָ דאָרט קיינער. נאָר וואָס אַמאָל טראָגט דער גוטער יאָהר אָן עפּעס אַ פויגעל, שטעלט

עס זיך אויף אַ צווייגעל, וואַרפט אויף מיר בגנבה אַן אייגעל, וואונדערענדיג זיך, ווער זאָל עס זיין דער מין נפש, טוט באַלד טאַקע אַ בוק מיט'ן קעפּעל, אַ טרייסעל מיט'ן ווידעלע, אַ מאַך מיט די פליגעלעך און — זיי געזונד! אַוועק, אַוועק...

אָדער אויף יענער זייט טאָל אַקעגען לאָזט זיך אַמאָל אַראָב אַ בושעל, טוט זיך אַ שטעל אויף די לאַנגע, רויטע פיס, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם לאַנגען זילבער־ווייסען האַלז מיט דעם רויטען פּיסק, שטייט אַזוי אַ ווײַלע, קיין ריר זיך ניט צו טאָהן. פּלוצים קליפּ־קלאַפּ, קלאַפּ־קליפּ מיט דעם שנאָבעל און — מאַרש, מאַרש איבער דעם זומפּ.

צייטענווייז פאַרטראָגט זיך אַ ווידערקול ערגעץ אינ'ם וואַלד, אַ געקלאַפּעריי פון פורעלעך אויפ'ן וועג דאָרט.

איך ליג מיר צעלעגט, שמאַכענדיג פאַר גרויס פערגעניגען, קוק אויפ'ן קעלבעל און טראַכט:

— אַז וואויל איז אונז ביידען! ביידע האָבען מיר איינער דעם אַנדערן צו פערדאַנקען דערמיט, וואָס מיר זענען דאָ. ווען ניט איך, וואָלסטו אַצינד געהינעט אין שטאַלכען, און ווען ניט דו, וואָלט איך אַצינד געהינעט אין בית־מדרש.

אָט אַזוי פלעג איך פערברענגען אַ שטיק טאָג, שעפּענדיג נחת פון גאָט'ס וועלטעל און פונ'ם קעלבעל, וואָס האָט זיך שטאַרק צוגעלאָזט צו מיר, געוואָרען מיט מיר, ווי מען זאָגט, פּאַני־בראַטצי. מען האָט געמעגט אָנקוקען אויף חידושים מיט וואָס פאַר אַ שמחה עס האָט זיך געשפּילט מיט מיר, מיט וואָס פאַר אַ קעלבערנע התלהבות עס האָט זיך געלאָזט לויפען, אונ־טערהויבענדיג דעם הינטען, אַזוי זיך פּלוצים, עפּעס גאָר פון דער העלער הויט. טאַקע נאָר צפּעס, ווי אַ קינד צו דער מאַמע, פלעגט עס אַמאָל אויסשטרעקען דעם האַלז, אָנבויגענדיג צו מיר דעם קאָפּ, ווי געזאָגט: נאַ, קראַץ מיך!

אין פערלויף פונ'ם זומער זיינען מיר ביידע ווי איבער־געביטען געוואָרען. דאָס קעלבעל האָט אויף זיך געגומען לייב! ס'איז אים אויסגעקראָכען די האָר און באַקומען אַ נייע גלאַנצענ־דיגע הויט. איך בין אויך געקומען צו די קרעפטען, באַקומען

נאָר עפּעס אַ נייע הויט און זייער אַ שטאַרקען אַפּעטיט. דאָס לערנען האָט ביי מיר דענסטמאָל אַזאַ טעם געהאַט, ווי ביים זאַטן קעלבעל, קומענדיג פונ׳ם פעלד, האָט אַ טעם געהאַט שטרוי, קאַרטאָפעל־שאָלעכץ.

ה

— מילא, וועגען דעם קעלבעל איז שוין ניטאָ וואָס צו ריידען. מען האַלט שוין דערמיט אויף אַ שטייגער — עס וועט אם ירצה השם, אַבי געזונד, זיין אַ בהמה. די שאלה אָבער איז אַצינד: בחור! וואו האַלט מען מיט דיר. וואָס פאַר אַ גוטס, בחור׳ל, קאָן אַרויסקומען פון דיינע פעלדער, דיינע וועלדער?

אַזוי האָבען זיך געוועגדט צו מיר מיט אַ מוסר מיינע היימישע, מיך געפרעגט און געענטפערט פאַר מיר, זיי טאַקע אַליין:

— איין מיטעל פאַר דיר. עס זאָל אויס דיר ווערען אַ לייט, איז נאָר די ישיבה, קיין אַנדער תכלית איז גאָרנ׳ט געמאָלט.

עס האָט מיר הארציג באַנג געטאָן שיידען זיך מיט דעם קעלבעל, מיט גאָט׳ס וועלטעלע, דאָס שעהנע, וואָס האָט מיי אַריינגעגעבען אַ נייע נשמה; נאָר ווער וויל עס ניט ווערען אַ לייט, קומען צו אַ תכלית? אַך, רבונו של עולם, האָב איז ביי מיר געטראַכט, עס זאָל מעגליך זיין אַריבערצופעקלען אַהינצו, אין דער ישיבה, אַט דאָס אַלצדינג, דאָס קעלבעל אַהין אויך טאַקע!

און וואַלגערענדיג זיך אין דער ישיבה, אַמאָל אויף אַ הארטער באַנק, אַמאָל אויף דער ערד, אַ קולאַק צוקאָפּענס, פלעגען זיך מיר עפּענען אין די געדאַנקען וואונדער־שעהנע

פּאַנאָראַמעס. בוימער, תבואות, בלומען, בערגלעך, טאָלען, אַ גילדענע זון און אַ ריינער בלויער הימעל. אין קאָפּ שפּיעלט מיר אַ טשיזשיק, אין די אויערן זשוזשעט מיר אַ זשוקעל. און נאָז פאַרגעהען מיר ריחות — דאַכט זיך בשמים... צוקאַפּענס, דאַכט זיך מיר, פון מאַך אַ קישעלע, און עס קריכען אויף מיר, דאַכט זיך, משה רבינו'ס פּערדעלעך. עס ציהט מיך, ציהט ביי דער נשמה אַלץ אַהין, אַהין...

— „מאַמע-לעב! — שרייב איך אין איין שענעם זומער-טאָג אַ היים — איך באַגער, נישקשה, לערנען, האַלט ‏‏שוין, ברוך השם, אויף אַ שטייגער... נאָר וואָס דען? שטאַרק אַ היים בענק איך, נאָך דיר, מאַמע, נאָך איטליכען (נאָכ'ן קעלבעל האָב איך מיך געשעמט זאָגען). אוי, לאָז מיך אויף אַ פּאָר טעג קומען אַ היים! עס וועט קיין הוצאות נים קאָסטען. איך וועל געהן צופוס. נישקשה, וואָס איז? אַלע בחורים ביי אונז געהען צופוס. און נאָך וואָס פאַר אַ מין געהן — באָרוויס. מיט דעם שטעקען אין דער האַנד און דעם פּעקעל אויף די פּלייצעס. אָקעגען אַ ח"י גראָשען פאַרמאָג איך טאַקע במזומנים, נאָך פון פּורים, פאַר לייענען די מגילה דער קצכען דאָרט, ווו איך עס שבת, און פאַר אָבטראָגן פונ'ם בעל-הבית משלוח-מנות צו זיין מחותן. לאָז מיך, מאַמעניו, אוי, איך בעט דיך!"

און נישט וואַרטענדיג אויף תשובה, לאָז איך מיך שפּע-טער מיט עטליכע טעג, אַזוי ווי איך שטעה און געה, אין וועג אַריין, עס פאַרשטעהט זיך, צופוס.

אויב ס'איז נאָר געמאָלט אויף דער וועלט גליק, און געוועזן דענסטמאָל אַ גליקליכער מענש אויף איהר, איז דער איינער געוועזן איך. עס פאָרען דאָך סוחרים אין בוידען, פּריצים אין קאַרעטעס, אָבער וואָס פאַר אַ טעם האָט דאָס פאָהרען, זיי-ערס אַנטקעגען דעם צופוס-גיין פון אַ ישיבה-בחור, ווי איך, וואָס רייסט זיך אַרויס פון שימעל, אַ דערשטיקעניש אויף דער פרישער לופט, אויף דער פרייער ליכטיגער וועלט, וואָס ווערט עפּעס ווי פון טויט לעבעדיג?

אַרויסגעגאַנגען בין איך גאַנץ פריה, געגאַנגען מיט זייט-

וועגעלעך צווישען ווייץ און קאָרען דעם גאַנצען טאָג, אונטער־שפּרינגענדיג פאַר פרייד, אויך אונטערזעצענדיג זיך אַמאָהל, און געקומען אַ היים בין איך מנחה־צייט, ווען בהמות קומען צוריק פונ'ם פעלד.

מיין קעלבעל זעה איך איז, הע־הע־הע, אָן עין הרע, אַ קאַלב.

איך גיב מיך אַ שטעל גלייך אים אַנטקעגען פּנים.

— שלום עליכם, קעלבעל, — מאַך איך און וויל עס אַ גלעט טאָהן.

עס בויגט אָן דעם קאָפּ, ניט אָנצוקוקען מיך, אויס־שטעלענדיג מיר אַ פּאָר קליינע שפּיציגע הערנער, ווי געדרעדט: אָן הענד! וואָס פאַר אַ מחותן מיט מיר, מיך צו גלעטען, ביסטו פעטער.

עס פאַרדריסט מיך טאַקע אַ ביסעל, נאָר נישקשה, טראַכט איך מיר, מע בעדאַרף זיך פּרואוון נאָך־אַמאָהל.

— מאַין־מאַין־מאַין! זאָג איך, האַלטענדיג דאָס קעלבעל פאַר דער נאָז, אַ ביסעל פון דערוואייטענס, אַ הויפען גראָז — נאַ, הייסט עס, אַ מתנה פון מיר!

עס שמעקט, סמאָרעט מיט דער נאָז, אָנקוקענדיג מיך פאַרוואונדערט, גלייך ווי געזאָגט: עפּעס קענטליך! דאַכט זיך דער און פאָרט ניט דער.

— אַ, ניט דערקענט? אַי־אַי! — שמייכעל איך אַ ביסעל מיט תרעומות, מיט גאַל, הייסט עס.

און קוקענדיג אַ ווײַלע אַזוי אויפ'ן קעלבעל, ווי שעהן, געזונד, באַלייבט, ווי לעבעדיג, פּריש עס זעהט אויס; פאַרגלייכענדיג אים אַקעגען דאָס דאַרע, קווארע לייב מיינס, דאָס בלייך־אויסגעוויינט פּנימ'ל מיט דער גאַנצער ישיבה־בחור'שער געשטאַלט מיינער, כאַפּט זיך מיר ניט ווילענדיג אַרויס אַ זיפץ טיעף פונ'ם האַרצען.

דאָס קעלבעל, דערקענענדיג מיך, אַפּנים, אין דעם קול, ווערט מיט מיר היימישער, שטרעקט פריינדליך אויס צו מיר דעם האַלדז צום קראַצען, ווי דער שטייגער זיינער איז געווע

פריער. עס שטעהט אזוי עפעס ווי געררירט, קוקט מיט האלב פערמאכטע אויגען, אונטערמרוקענדיג צו מיר שטיל פון דער ברוסט: המ-מ-ם! ס'איז דערינען געלעגען אזוינס, וואס גאר ניט פאר דעם מענשענס לשון. איך האב עס אבער גוט געפיהלט, עס האט אויסגעדריקט א פראגע: וואו ביסטו פלוצים אהינגעקומען? און צוגלייך טאקע א באדויערען: המ-מ-ם, וואס פאר א פנים, נעבעך, דו האסט!

ו

בלייבען ביי דער ארימער מאמע, א וויסטע אלמנה מיט יתומים, איז געווען ריין אונמעגליך.

— איך געזעגען מיך מיט מיינע אלע ליעבסטע, זאג א זיי געזונד די שעהנע פעלדער, די גרינע וועלדער, ווו איך האב געשפאצירט, איך לאז מיך אוועק צופוס ווייטער אהין, אין דער ישיבה.

א ביטער יאהר, ניט פאר יודישע קינדער געדאכט, האב איך געהאט דאס מאל אין דער ישיבה, פיעל ערגער נאך ווי פריהער. א יאהר אהן „טעג״,—עס האט מיר געפעהלט טעג צום עסען, און איך האב געליטען הונגער. א גליק פאר מיר, וואס פיעל אנדערע פון די ארימע בחורים האבען אויך געדארט, געהונגערט — איז עס פאר מיר געווען כאטש א האלבע טרייסט.

נאך א לאנגער צייט שטילשווייגען שרייבט מיר די מאמע:

„מזל-טוב דיר, זונעניו, מזל-טוב אויך מיר מיט מיין בהמה! עס האט זיך געקאלבט דיין קעלבעל, איז געווארען אויף קעז און אויף פוטער א בהמה! אין שטוב איז דא מילכיגס,

אַביסעל צום פערקויפען און פאַר זיך אויך אַביסעל. ווי דערלעב איך שוין אויך פון דיר אין גיכען נחת, הלואי אמן, רבנו של עולם! זעהער אַ גוטע בהמה. נאָר וואָס דען? איך האָב פון איהר צרות. זי לאָזט זיך ניט מעלקען, וואַרפט זיך, שרייט, בענקט, גייט פשוט אויס נאָכ׳ן קעלבעל. האָסטו געהערט, אַ בהמה זאָל נישט קאָנען פערגעסען דאָס קעלבעל! עפּעס טאָקע נאָר ווי אַ מאַמע אַ קינד להבדיל. משוגע איז זי טאָקע נאָך קעלבעלוויז געוועזען, געטויגט האָסט דו איינער טאָקע צו איר. גוט אויסגעלערנט האָסטו זי. האָסט געמעגט ווייניגער לערנען זי און לערנען בעסער אַליין. לערן, זונעניו, לערן, וועט אויס דיר, אם ירצה השם, ווערען צו לייט. אַ קעלבעלע איז דאָס געווען זעהר אַ געראָטענס, טאָקע גאָר אַן אַנטיק. דער קצב האָט מיר דערפאַר געגעבען אַ גוטען מקח, פונ׳ם געלד שיק איך דיר אַ פּאָר גילדען. נאַ, ווייס, האָב אויך הנאה פאַר דיין מי אַמאָהל מיט דיין קעלבעל! אירביידע זענט דאָך ווי אַנדערע צוויי. וויטער שרייב איך דיר, אַז״...

נאָר גענוג! וואָס ווייטער זי שרייבט האָב איך שוין ניט געלייענט. עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגען, פאַר־דרעהט זיך מיר דער קאָפּ, פּע, נישט גוט, אַזוי, אַז מע האָט געמוזט אָפּגיסען מיך מיט אַ גאַנצען עמער וואַסער.

מיינע חברים שטעהען צו מיר צו, פרעגען:

— וואָס איז פּאַרט די מעשה? איז עמיצער פון די היי־מישע, חס־ושלום, קראַנק, אָדער, די שעה זאָל נישט זיין, אפשר גאָר געשטאָרבען?

און איך שווייג, האַלטענדיג זיך ביים האַרצען. געה דער־צעהל, נאָר אויף לייטיש געלעכטער, יענעם אַ מעשה מיט אַ קעלבעל! אַז דאָס איז מיר ניט גוט פאַר רחמנות אויף אַ בהמה, מיט וועלכער מיר איז בעשערט געוועזען, צום ערשטען מאָהל אין אונזערע ביידענס יונגע יאָהרען, אַנצוקוקען גאָט׳ס וועלט מיט איהרע פעלדער די שעהנע, און צו פערברענגען דאָרט ביי־דע אַ שטיק צייט, די טייערסטע אין לעבען; אַז דאָס טריפט מיר דאָס בלוט פאַר רחמנות אויף אַ בהמה, אַ מאַמע, אַז

ערשטלינג, וואָס בענקט נאָך איר קינד, נאָך איר געקוילעט קינד, נעבעך!...

געגוג, איבערגעגוג איז פאַר מיר געווען דער מאַמעס עטליכע ווערטער, אַז איך זאָל ווערן צוקאָכט, צורייצט, אַז די פאַנטאַזיע זאָל אַרבייטען מעשים, מיר נישט לאָזען רוהען די נעכט.

קוים וואָס זיך געלעגט — אַ־האַ, ברוך הבאָ! הויבט זיך אָן די שפּיל. עס טרעט אַרויס אויף דער סצענע דאָס אַלטע קעלבעל, שוין אַ מאַמע, מיט דעם קינד — אַ קעלבעלע אַ ברילאַנט. עס טשעפּעט זיך דאָס קעלבעלע, זויגט די ברוסט, אונטערשלאָגענדיג צו ווייל דעם אייטער, דרעהענדיג דערביי מיט דעם ווידעלע, די מאַמע איז גאָר איבערגליקליך, זי בויגט אויס דעם קאָפּ צום קינד, לעקט עס, לעקט, שטיל אונטער־מריקענדיג פאַר גרויס ליעבשאַפט... עס פינקעלט, שימערט אַרום און אַרום, אַ ליעבליכע וואַרימקייט צוגיסט זיך אין די אַלע גליעדער, און אויפ׳ן האַרצען פיהלט זיך עפּעס אַזוי גרינג, אַזוי גוט... באַלד טאַקע טהוט זיך עפּעס ווי אַ דרעה. עס טונקעלט אין די אויגען, אויס געשטאַלטען, אויס קאָלירען, אויס אַלצדינג — גאָרנישט!...

איך וואַרף מיך, איך קער מיך אום אויף דער אַנדער זייט, קלינג־קלינג, ווי מיט אַ גלעקעלע איז די אויערען — הע־הע, ווידער די שפּיל!

אַ סצענע אַ טרויעריקע. עס רייסט זיך דאָס יונגע קעל־בעלע, רייסט זיך דעם קצב פון די הענד אַרויס, עס לויפט מיט אַ ביטער געשריי, און דער קצב נאָך איהם. פיהלענדיג זיין מלאך־המות און שטאַרק ווילענדיג לעבען, לויפט עס אויסער זיך, נעבעך, פאַר שרעק, בעהאַלט זיך עמיצען דאָרט צווישען די פּאַלעס, קייכט, מעקעט, ווי עס בעט רחמים: ראַטעוועט! דער קצב כאַפּט דאָס שוואַך קעלבעלע, בינדט עס אויף אַלע פיר. עס צאַפּעלט, שרייט: מע־מע — מאַמע הייסט עס — נאָר אומזיסט! די מאַמע איז אויפ׳ן פעלד, הערט נישט דאָס ביטער געשריי

פון איהר ליעב קינד, הערט נישט דעם קינדס געזעגענען זיך מיט איהר פאַר'ן טויט...

רויט-בלוי, אַ פאַרבלענדזעניש, אויסמישעניש אַרום און אַרום. איך טאַפּ מיך, וויש מיך — דאַכט זיך בלוט, שפּריצע-לעך בלוט...

עס באַשלאָגט מיך אַ שווייס !...

און מיין קערפּער ווערט אַ צושטערטע, אַ צעבראָכענע כּלי... צווישען ווירקליכקייט און חלומות ניטאָ קיין אונטער-שייד. ס'איז אַ דרעהעניש, אַ פּלאָנטעריניש...

עס וואַרפען זיך אין מיר אַלע מיינע גלידער. עס זידט, קאָכט, רוישט אַרום מיר, עפּעס אַ גאַנצע איבערקערעניש.

אַי דער קאָפּ, עס שפּאַלט זיך מיר דער קאָפּ !

צום צענטן יאָרצייט פון

מענדעלע מוכר-ספרים

(שלום יעקב אַבראַמאָוויטש)

צום צענטן יאָרצייט האָט דער פאַרלאַג „מענדעלע“ אַרויסגעגעבן אַלע ווערק פון מענדעלע מו״ס אין אַ נייער, באַאַרבעטער און קאָנטראָלירטער אויסגאַבע. פאַר יעדן באַנד קומט אַן אַריינפיר און אויך אַ געהעריקע אָפּהאַנדלונג=כאַראַקטעריסטיק פון די ווערק.

אויסער די פריערדיקע צוואַנציק בענדער, האָט דער פאַרלאַג אַרויסגעגעבן צום יאָרצײַט **נייע צוויי בענדער:** באַנד XXI **„מעשיות וועגן מענדעלען“** און באַנד XXII **„דער מענדעלע=טורעם“.**

באַנד 1 מענדעלע מוכר=ספרים (זיין לעבן און שאַפן)

באַנד 2 דאָס קליינע מענטשעלע

באַנד 3 פישקע דער קרומער

באַנד 4 די טאַקסע אָדער די באַנדע שטאָט=בעלי=טובות.

באַנד 5 די קליאַטשע

באַנד 6 לופט באַלאָן. דער פיש

באַנד 7 יודעל

באַנד 8 שבתדיקע זמירות. פרק=שירה

באַנד 9 מסעות בנימין השלישי

באַנד 10 דער פריזיוו

באַנד 11 דאָס ווינשפינגעריל, I טייל

באַנד 12 דאָס ווינשפינגעריל, II טייל

באַנד 13 צוריק אַהיים. אַלטע מעשה. שם און יפת אין וואַגאָן

באַנד 14 אין אַ שטורעם=צייט. אין דער ישיבה של מעלה. אַ סגולה צו יידישע צרות

באַנד 15 די נשרפים. ספר הבהמות. ספר הגלגולים. דאָס קעלבל

באַנד 16 שבת און יום=טוב. חג האָסיף. דער חילוף. שבת. וואָס הייסט חנוכה. אויף אַסיפות. אַ שטאָט אין מזרח=וואַנט. די אַנטדעקונג פון וואָלין.

באַנד 17 עלטערן און קינדער

באַנד 18 שלמה ר׳ חיימס (1 בוך)

באַנד 19 שלמה ר׳ חיימס (2 בוך)

באַנד 20 זכרונות וועגן מענדעלען

נייע צוויי בענדער

באַנד 21 **מעשיות וועגן מענדעלען**
מעשיות, זכרונות, עפּיזאָדן און קוריאָזן דערציילט פון שלום=עליכם, ציטראָן, אַנ — סקי, ראַווניצקי, קלויזנער, שניאור, פיכמאַן א. אַ.

באַנד 22 **מענדעלע=טורעם**
אַרטיקלען פון פּרץ, בערדיטשעווסקי, גינזבורג, דובנאָוו, דינעזאָן, בערקאָוויטש, ספּעקטאָר, וויטער, גאָרעליק, פרילוצקי, ניגער, נאַדיר, אויסלענדער, דאָברושין, מייזיל, גראָס א. אַ.

די ווערק פון מענדעלע מוכר=ספרים זענען די גרונט=שטיינער פון דער יידישער ליטעראַטור. דאָס איז איר אָנהייב, איר ערשטער אויסדרוק פון קראַפט, פון פאָרם, פון שפּראַכלעכער און קינסטלערישער פאַרווירקלעכונג.

מענדעלע איז ביז הייַנט דער גרעסטער קינסטלער פון יידישן וואָרט.

זיין ווערק איז צום לערנען, צום שטודירן און צום געניסן צוגלייך.

מענדעלעס ווערק דאַרפן זיך געפינען אין יעדן יידישן הויז!

פאַרלאַג געזעלשאַפט **„צענטראַל“** וואַרשע, נאַוואַליפקי 7.